

**Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
Факультет суспільних наук і
міжнародних відносин
Кафедра соціології**

**Соціологічна асоціація України
Дніпропетровське обласне відділення**

ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Актуальні проблеми соціальної прогностики»

(м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Дніпро

Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+»

2019

УДК 304.3(477)(082)
ББК 71.4(4Укр)я43
З 41

З 41 Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.) / відп. за випуск, професор В.В. Кривошеїн. Д.: Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2019. 128 с.
ISBN 978-966-97734-7-0

Подані матеріали (тези доповідей, статті) Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики», яка відбулася 19 квітня 2019 р. у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Для всіх, хто цікавиться питаннями соціальної прогностики.

ISBN 978-966-97734-7-0

УДК 304.3(477)(082)
ББК 71.4(4Укр)я43

© Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара, 2019
© Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+», 2019

Богомаз Костянтин Юхимович, завідувач кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське),
доктор історичних наук, професор

ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ДРАЙВЕР ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Реформа децентралізації сьогодні в Україні впроваджується найактивніше і демонструє найбільші результати.

Завдяки ухваленню низки законів, зокрема, Закону «Про засади державної регіональної політики», Закону «Про співробітництво територіальних громад», закону «Про добровільне об'єднання громад», які сприяють реалізації прийнятої Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, українці отримали достатню нормативну базу для якісного функціонування територіальних громад, розподілення бюджетних коштів та ресурсів.

1 квітня 2019 року минуло 5 років з моменту старту децентралізації.

Завжди потрібно дивитися на те, як децентралізація проводилася в інших країнах: яким був шлях та терміни її впровадження. Швеція витратила на це 20 років, Польща – 12 років, Україна рухається 5 років з моменту ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування. Тепер щодо оцінок. Для нас важливі «маркери» від наших європейських колег (Ради Європи, Конгресу місцевих та регіональних влад, ОЕСР). Вони оцінюють реформу дуже успішно, адже, окрім об'єднання громад, вони бачать нашу роботу в секторальній децентралізації, як змінюються сервіси, як збільшуються повноваження ОТГ, як зростають фінансові надходження, як місцеве самоврядування приходить до середньострокового планування, бо мають абсолютну податкову базу тощо. Змінюється система менеджменту в ОТГ. У об'єднаних громад такі самі повноваження, як у місцевої влади Києва. Вони мають голову, виконком, свою раду, прямі бюджетні відносини із центральним бюджетом (не тільки за власними надходженнями, держсубвенціями, а ще й за делегованими повноваженнями, як-от медична й освітня субвенції). Раніше тільки міста обласного значення мали такі команди менеджерів, а тепер ОТГ мають аналогічні. Завдяки децентралізації, зокрема, наразі ментально змінюється система менеджменту в Україні.

Щодо конкретних цифр. Протягом 2015 року в Україні утворено 159 об'єднаних територіальних громад, у 2016 р. – 207 ОТГ, у 2017 р. – 299. Тобто протягом трьох років ми спостерігаємо щорічний приріст +30%. З початку 2018 року Центральною виборчою комісією на 29 квітня 2018 року перші вибори призначено у 40 ОТГ, 21 ОТГ чекає призначення ЦВК перших виборів, на різних стадіях утворення перебуває близько 50 ОТГ. Тож процес об'єднання в громади триває успішно.

У 2014 році доходи місцевих бюджетів становили 68 млрд грн., 2015 рік

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

закінчили на рівні 100 млрд грн., 2016 р. – 146 млрд грн. і 2017 р. – 192 млрд грн. Це власні доходи – без міждержавних трансфертів, які стосуються медичної, освітньої субвенції та інших повноважень, які передаються сьогодні саме на місця. Якби додати їх до бюджетних 192 млрд грн., то побачимо, що 50% держбюджету України – у розпорядженні органів місцевого самоврядування як міжбюджетні трансферти, а решта 50% – це витрати казни на національну безпеку, соціалку та інші статті.

Найголовніше – процес децентралізації стартує тепер у містах обласного значення. 40 міст обласного значення чекали на цей закон, щоб приєднати до себе довколишні громади. Що це дасть?

По-перше, його ухвалення збільшить частку залучення громадян до процесу децентралізації. Адже у сільській місцевості проживає 35% всіх українців, а 65% – міське населення. Інакше кажучи, мешканці міст виключені з цього процесу. Цей закон дуже серйозно підсилить показник залучення містян у децентралізацію. Якщо подивитися на карту України, то 130 районів (усього – 490) ще не мають жодної ОТГ.

Децентралізація – це об'єднання великої кількості людей, інфраструктури, питань менеджменту й управління. Тому, якщо й виникають питання, то їх розв'язання має полягати у пошуку прибирання бар'єрів, які заважають розвитку.

Наше завдання: об'єднати у потужніші громади ті 12 тис. місцевих рад, які були на початок децентралізації.

Кожен крок, який веде до впровадження демократичних принципів управління, тягне за собою переорієнтацію до прямого спілкування і пошуку взаємних інтересів. Але саме цей принцип управління на базі децентралізації на різних рівнях дає найбільший поштовх для розвитку. На жаль, радянська влада виховала з людей патерналістів, які звикли постійно чогось очікувати від держави. А зміни починаються зі зміни кожного. Децентралізація дає можливість розвинути такі лідерські якості у людей та управлінських командах громад, які стануть рушієм розвитку громад.

Сьогодні місто обласного значення є громадою. Ухвалення закону дозволить йому укрупнюватися за рахунок прилеглих сільрад і отримати більші можливості для розвитку. А побудова таких стосунків між громадами міськими та сільськими трішки відрізняється: у них своя структура населення тощо. Чому децентралізація успішно пішла на селі й саме там з'явилися перші громади? Відповідь – у прагненні людей до міської якості життя. Але ми вважаємо, що завдяки децентралізації якість життя можна значно покращити і в селах, і в містах. Приєднані громади разом із громадянами, які там проживають, – це додатковий ресурс для розвитку, зокрема, залучення інвестицій. Адже інвестори приходять, насамперед, за робочими руками, трудовим ресурсом, кваліфікованими кадрами, а не тільки за територією. І найголовніше – мотивація сільських громад будувати міську якість життя у себе створює конкуренцію за інвестора, людей, інфраструктуру, можливість отримання

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

податків та додаткових надходжень. Тому в підсумку децентралізація посилить внутрішню конкуренцію, яка швидше та потужніше розвиватиме всю Україну.

Висоцька Ольга Євгенівна, завідувач кафедри філософії КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР», доктор філософських наук, доцент

МЕДІАКРАТІЯ ЯК ТРЕНД ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Не буде перебільшенням вважати, що саме масмедіа сьогодні грають ключову роль у процесах вибудовування стратегій суспільного розвитку ХХІ століття. Різноманітні медіакратичні тенденції, що особливо яскраво проявляються в останні 20 років, свідчать про вирішальне значення медіа у сучасному суспільстві. При цьому найважливіше питання, яке хвилює різних дослідників: чи не призведе медіакратія до нового типу авторитаризму – на технократичних засадах.

Зміна інфосередовища людини сприяє певним трансформаціям як в її оцінці оточуючого світу, так і змістовних характеристик її світогляду. В результаті значного збільшення інформаційного впливу, надмірної кількості інформації, глобалізації цих процесів створюється уявлення про зниження якості сприймання медіаконтенту. Медіа при цьому виступають в ролі «дзеркала», за допомогою якого людина осмислює своє місце у світі. Саме тому сформульована ще Н. Луманом теза «Те, що ми знаємо про наше суспільство і навіть про світ, в якому живемо, ми знаємо завдяки медіа» [2, с. 8] сьогодні як ніколи залишається актуальною.

Віртуалізація сфер соціального передбачає процедуру так званого кіберпротезування суспільних інституцій та процедур – від віртуального руху документації у державних службах за допомогою електронного паперообміну до використання у звичайній практиці електронних квитків, грошей, книг, електронного голосування, дистанційного навчання тощо. Медіа заповнюють не тільки робочий час людини, але й її відпочинок, який неможливий сьогодні без супроводження такого гаджету як мобільний телефон, що у ХХІ столітті виконує роль, набагато ширшу від звичайного зв'язку, вміщуючи функції книги, телебачення, інформаційного каталогу, калькулятора, секундоміра, фото- і відеозйомки, Інтернет-комунікацій та інших засобів самовираження та підтримки.

Епоха індивідуального мислення відходить у минуле із розповсюдженням уявлень про мережу як середовище Колективного розуму, колективного навчання, поєднання експертних оцінок та практик спільної творчості. Одночасно вже Г. Дебор вбачав небезпеку спектакулярності комунікативних зв'язків при посередництві медіа, коли надмірна віртуальна активність призводить до зворотного ефекту в реальному житті: «Незупинне накопичення

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

образів дає глядачу відчуття того, що все дозволено, але у той же час вселяє впевненість, що ніщо не є можливим» [1, с. 36]. Подібний ефект можна проілюструвати так званою «диванною» активністю мережевого співтовариства у соціальних мережах (зокрема, у Фейсбуці), яка не переноситься на активність у реальному світі. З іншого боку, множинність альтернатив у віртуальності призводить до нівелювання розуміння фактологічності світу як втрата відчуття його істинності, коли реальність приймає характер псевдосвіту, що фрагментований за допомогою засобів інформації та комунікації.

На рівні моделювання суспільного розвитку відбувається ототожнення демократії та медіакратії як її продовження за допомогою сучасних електронних медіа. Так, масмедійні форми публічності створюють ілюзію прозорості комунікації, що сьогодні підсилено в інтерактивному телебаченні, стрім-трансляціях подій, застосуванні різноманітних опитувань, громадських платформ для обговорення певних питань і має наслідком «фетишистську видимість чистої об'єктивності» [1, с. 28] як основної характеристики масмедійних форм публічності.

Застосування технології «великих даних» (англ. *«Big Data»*) та медійної «відкритості» у сучасній політиці, економіці, культурі може призвести до підвищення небезпеки маніпуляції та спрямованого впливу на думки споживачів товарів, виборців певних політичних груп чи персоналій, загальних ціннісних орієнтацій, що у підсумку створює велику ймовірність концентрації влади в руках тих, хто здатний контролювати медіа. Тобто медіакратія не обов'язково є результатом віртуалізації демократичних процесів. При певних умовах вона, навпаки, стає виразом нових форм автократизму чи навіть тоталітаризму. Зокрема, розуміння можливостей для впливу за допомогою медіа стало причиною Інтернет-цензури у Китаї, а також сьогодні розглядається як підстава для ізоляції Рунету в Росії.

З іншого боку, відкритість Інтернет-середовища, його мобілізаційні характеристики частково нівелюють ймовірність розвитку медіакратії за сценарієм політичного авторитаризму. Однак залишається не вирішеною проблема можливого економічного авторитаризму за допомогою маніпуляції із споживчими смаками та цінностями при посередництві медіа, що набагато складніше контролювати з врахуванням зниження критичного сприйняття вірусних медійних повідомлень, поширення фейків та стирання меж приватності у соціальних мережах.

Тому, на наш погляд, медіакратію як тренд глобального суспільного розвитку XXI століття доцільно розглядати в контексті як попередження негативних проявів впливу медіа, так і використання їх комунікативних можливостей. Медіа – це інструмент, наповнення змісту якого залежить від домінуючих механізмів суспільного контролю. Запобігання трансформації сучасних демократій у медіакратичні автократії можливе завдяки підвищенню реальної громадянської активності, а також розвитку розгалужених інституцій регулювання дій владних структур з боку суспільства.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Література:

1. Дебор Г. Общество Спектакля / пер. с фр. С. Офертаса, М. Якубович. М.: Логос-Радек, 2000. 184 с.
2. Луман Н. Реальность массмедиа / пер. с нем. А. Антоновского. М.: Праксис, 2005. 256 с.

Городяненко Виктор Георгиевич, профессор кафедры социологии Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара, доктор исторических наук, профессор

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СОЦИОЛОГИИ

Историографическое исследование, как известно, является формой рефлексии на развитие исторического знания. Спектр проблем, попадающих в поле зрения историографа, крайне широк: всё то, что имеет элементы осмысления прошлого, становится объектом пристального внимания со стороны специалиста. Исходя из этого, следует отметить, что теоретическая часть историографического исследования, как и любого научного исследования, состоит из трех важнейших составляющих: методология, методика и технология исследования.

Практика показывает, что одни и те же факты в историко-социологических работах могут быть представлены и интерпретированы по-разному, и это зависит, прежде всего, от методологии, лежащей в основании исследования. До середины XX века доминировала позитивистская историография науки, основанная О. Контом и развитая в прошлом веке Э.Махом, Э. Мейерсоном, П. Дюгемом. Развитие социологической науки – это процесс поступательной, непрерывной, прогрессивной преемственности научного знания. Наряду с этим в историографии науки формируются методы гуманитарных наук – герменевтической интерпретации текстов, методы понимания и др. Понятие научного сообщества, которое после выхода в свет книги Т. Куна «Структура научных революций» заняло прочное место в историографии социологии науки, послужило импульсом для проведения многочисленных исследований, где главным был «человеческий фактор». Т. Кун предложил рассматривать науку в контексте культуры, стиля мышления определённой эпохи, в её соотнесении с философией. Если в позитивистской историографии в ряд развития включались только результаты познавательной деятельности, а сама эта деятельность выводилась за пределы научной рациональности, то теперь именно получение нового знания становится предметом внимания исследователя.

В этой связи историографическое исследование сегодня ведётся с позиции определенной методологии познания прошлого, которой придерживается ученый. Давая оценку социологическим произведениям, историограф не свободен от собственных представлений о развитии

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

исторического процесса в целом и истории социологической науки. Выбранная им методологическая система оказывает серьёзное влияние на отношение к определению содержания понятий, которыми оперирует исследователь, на выбор научных принципов и методов исследования. Развитие историографических исследований в социологии происходит сегодня в условиях научного плюрализма. Каждый историограф выбирает соответствующую его представлениям методологическую основу, с позиций которой он оценивает историко-социологическое произведение. Тем не менее, одна из самых распространенных ошибок, встречающихся в современных историографических исследованиях, состоит в том, что научное произведение, написанное с позиции одной методологии, оценивается с позиции другой методологии, и при этом делаются выводы о необъективном подходе автора, его предвзятости и т.п.

Историк социологической науки при работе с историографическими фактами и историографическими источниками обязан изучить конкретно-исторические условия их появления, определить влияния на воззрения исследователя современной ему общественно-политической обстановки, оценить степень вклада исследователя в изучение проблемы, выявить то ценное, что имеется в историографическом источнике для современности. Для этого он должен оперировать целой совокупностью общенаучных (мировоззренческих) и конкретных историографических, исторических, социологических принципов и методов исследования.

При определении принципов исследования историографы исходят из объективного содержания историко-познавательного процесса, его многообразия, обусловленности внутренними и внешними факторами. Одним из основных принципов историографического изучения является принцип историзма. Он предполагает рассмотрение процесса познания в его развитии и изменении, в связи с характером эпохи, её культурно-исторических типов, т.е. господствующим в ту или иную эпоху типов познания, наличия определенной теории и методологии. Такой подход к изучению прошлого характерен для исследователей типов цивилизаций и культуры, и среди них, прежде всего, следует назвать О. Шпенглера и А. Тойнби; они руководствовались идеей уникальности культур, их обособленности. Следует отметить, что такой тип историзма не находил сколько-нибудь благоприятной почвы вплоть до середины XX ст. И только во второй половине XX ст. доминирующими становятся социокультурные концепции, которые включают науку в контекст культуры. В этой связи изменяется тип историко-социологических исследований, их отношение к прошлому. В естествознании разных исторических периодов на первый план выдвигаются его особенности, его отличие от естествознания других исторических периодов, в том числе и от современности. Согласно такому подходу, изучение функционирования социологической науки в той или иной культуре, переход от одной культурно-исторической фазы к другой требует изменения всего категориального и

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

методологического стиля мышления, типа рациональности.

Важным для историографа социологической науки является принцип целостности. В историографическом познании он ориентирует исследователя на необходимость подхода к изучению каждого периода или направления в истории социологической науки как к системе взаимосвязанных элементов социологического знания и причин, детерминирующих их изменения.

При изучении процесса развития социологической науки историографы руководствуются принципом ценностного подхода, особо выделяя при этом те идеи, парадигмы, концепции и явления, которые имеют особое значение для современного этапа развития научного знания.

Долгое время в нашей стране основным принципом историографического познания считался принцип партийности, предполагавший необходимость выяснения классовой позиции того или иного исследователя. Лишь марксистско-ленинская партийность отождествлялась с научностью. Однако полное забвение в последние годы этого принципа, по мнению некоторых ученых, вряд ли оправдано. Они считают, что при анализе исторических взглядов ученого нельзя совсем отрешиться от его общественно-политической позиции. Отдельные исследователи предлагают использовать этот принцип в историографическом познании, переименовав его на принцип «полного учета социально-субъективного в предмете исследования и максимально возможной нейтрализации предвзятого отношения при оценке и интерпретации фактов» [1, с. 21].

В современный период актуализируются также понятия «историографический источник» и «историографический факт». Историографическими источниками ведущие исследователи считают труды ученых в любой их форме: монографии, статьи, тезисы, а также черновики текстов. Кроме того, к историографическим источникам относят документацию научно-исследовательских организаций: протоколы съездов и конгрессов САУ, конференций и круглых столов, стенограммы дискуссий ученых, тексты постановлений, материалы о подготовки кадров для социологической науки. Особый вид историографических источников представляет рецензии на диссертации, монографии, отчеты конкретно-социологических исследований и т.п. Именно они отражают в большей степени процесс утверждения концепций в социологической среде, содержат новые гипотезы и новые знания.

К числу важнейших, в историографии относят и понятие «историографический факт». Как правило, историографическим фактом считают концепцию ученого, к тому же выраженную не в одной его работе, а в нескольких. Практика показывает, что содержание концепции ученого и её реальное воплощение далеко не всегда совпадают. Это связано с тем, что исследователи часто вынуждены вступать в определенные компромиссы со своими взглядами, замалчивают те или иные выводы, учитывая настроения научного сообщества или отношение власти, политического режима и др.

Важным инструментом историографического познания является

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

использование разнообразных методов исследования. Методы различаются в зависимости от предмета конкретного исследования и его задачи. Каждый метод даёт возможность раскрыть ту или иную сторону научно-познавательного процесса и в совокупности представить его как целостный процесс. Тем не менее, приходится констатировать, что в специальной литературе практически отсутствуют труды, обращенные к вопросу применения методов познания в изучении истории социологической мысли.

Под методами историографического исследования понимается совокупность приёмов и способов, позволяющих из уже известных, опубликованных источников получить новое знание. Именно получение нового знания при работе с первоисточниками является отличительным признаком метода. При этом, следует отметить, что мы не можем утверждать о существовании каких-то особенных историографических методов: все методы, применяющиеся в историографии социологии, активно используются в исторической и других гуманитарных науках. Тем не менее, методы, нашедшие применение в историографических исследованиях социологии, имеют существенную специфику.

В последнее время задачи историографического анализа существенно расширились. От вопроса «какое знание было получено в результате деятельности социологов мыслителей?» ученые переходят к вопросу «как это знание было получено?» С ростом задач историографического анализа произошло расширение методов и принципов исследования.

Необходимым элементом историографического исследования, проведенного на высоком теоретическом уровне, является метод идеализации. Наиболее обстоятельно данная процедура была разработана М. Вебером в его концепции «идеальных типов». Примером применения метода идеализации в изучении истории социологической мысли являются созданные исследователями научные школы. Этот метод абстрагирования позволяет отбросить ряд индивидуальных черт, присущих ученым, с целью причисления их к тем или иным научным объединениям.

Следующим по значимости, общенаучным методом в историографии выделяют метод типологизации. Типологический метод состоит в познании по принципу от единичного к особенному, а затем – к общему и всеобщему. Он предполагает способность распознать индивидуальное через принадлежность к общему, и, напротив, увидеть общую закономерность в разрозненных проявлениях единичного.

В последнее время в историографических исследованиях находит применение такой, казалось бы, нехарактерный для историографии метод, как моделирование. Под моделированием понимается «исследование объектов познаний на основе их моделей, воспроизводящих или отражающих эти объекты» [2, с. 218]. Под моделью понимается система, воспроизводящая существенные стороны изучаемого объекта.

Особое значение для любого историко-социологического исследования

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

играет сравнительно-исторический метод, который предполагает выявление сущности изучаемой реальности путем сравнения характеризующих её и сопоставимых между собой объектов, явлений и процессов. Сравнительно-историографическое исследование может идти по нескольким направлениям: сравнение различных социологических концепций и сравнение развития социологических отраслей знания разных стран и регионов.

К специально-историческим методам в историографии относят историко-генетический метод, суть которого заключается в том, что исследователь изучает генезис того или иного явления или социального факта. Он состоит в последовательном раскрытии свойств, функций и изменений изучаемого объекта в процессе его исторического развития. Генетический метод позволяет обнаружить причинно-следственные связи, закономерности социологического движения. Игнорирование данного метода нередко приводит к неверным выводам. Так, при анализе творчества ученых конца XIX – начала XX вв., исследователи часто обнаруживали в их понятийном аппарате термин «класс». На основе этого делали вывод о большом влиянии марксизма на научное наследие ученых. Между тем, при более внимательном подходе, рассмотрении выясняется, что термин «класс» использовался не в его марксистском понимании, а в той интерпретации, в которой этот термин использовал В.О. Ключевский (как эквивалент термину «социальная группа»), позаимствовавший его из наследия французской историографии первой половины XIX века.

К историко-генетическому, по своей сущности, близки хронологический и проблемно-хронологический методы. Если первый предполагает анализ социологического материала в хронологической последовательности, то второй – выделение проблемных историографических блоков, например теоретико-методологические представления социологов XIX в., изучение ими отдельных проблем общества. Проблемно-хронологический метод позволяет сконцентрировать внимание на рассмотрении того или иного компонента социологической концепции в динамике.

Обязательным методом в историографическом исследовании остаётся периодизация – выделение отдельных этапов в развитии социологической науки, с целью обнаружения ведущих направлений социологической мысли, выявления новых элементов в её структуре. В историографии периодизация может быть нескольких уровней. Во-первых, это периодизация научного творчества отдельного ученого; во-вторых, научного направления; в-третьих, периодизация социологической мысли в целом или значительного отрезка времени.

Методы ретроспективного (возвратного) и перспективного анализа позволяют актуализировать полученную историографическую информацию. Ретроспективный анализ даёт возможность изучить процесс движения мысли социологов от современности к прошлому с целью выявления элементов старого, сохранившегося в наши дни знания, проверить выводы прежних

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

социологических исследований данными современного знания науки. Метод перспективного анализа определяет перспективные направления, проблемы будущих исследований на основе анализа достигнутого современной наукой уровня и при использовании знания закономерностей развития историографии. Он позволяет рассмотреть значение тех или иных идей для последующего историографического процесса. Применение указанных, методов может способствовать прогнозированию дальнейшей эволюции социологической науки.

В последние годы в историографических исследованиях всё чаще исследователи используют количественные методы. Традиционно считается, что историография – сфера качественного анализа, и количественные методы не могут здесь найти применение. Однако практика показывает, что некоторые ученые стали применять метод контент-анализа при анализе трудов классиков социологии.

Для построения портрета ученых активно используются статистические методы, методы включенного анализа (наблюдения), этнометодологии и антропологии. Их применение позволяет значительно повысить объективность исследования.

В целом спектр методов в историографии сегодня достаточно широк. Применение тех или иных методов зависит от тех задач, которые перед собой ставит ученый. На ближайшее будущее основной тенденцией в историографии станет привлечение новых методов из смежных отраслей социально-гуманитарных наук. Это произойдет из-за значительного расширения источниковой базы, которая пополняется новыми формами передачи информации (Интернет, видео, аудио и др.). При подготовке и написании исторических трудов по социологии часто используются культурные артефакты. Поэтому важен метод анализа разнообразных текстов артефактов – вещей, архивных документов, публикаций в СМИ, материалов текущих архивов и текущего делопроизводства, документальных и художественных фильмов и т.п. В этом случае можно говорить о дискурсе как институционализированной форме и практике; в исследовании дискурса выделяется контекст, а не сам текст. Анализируя контекст, в котором были сняты образы, написаны тексты, рассказаны истории, можно приобрести более глубокое понимание идеологий и конкретных социальных практик.

Значительное внимание следует уделить такому перспективному направлению в историографии как устная история. Методики сбора устной информации могут способствовать сбору более объективной информации по истории социологической науки. Метод интервьюирования позволяет сохранить многое из того, что позволит открыть многие неизвестные социальные факты, события, явления в жизни известных социологов, профессиональных социологических сообществ и объединений.

Таким образом, изучение и использование историографических исследований имеют большое значение для социолога. Они дополняют знания

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

по истории общественно-политической мысли, расширяют представления о закономерностях научного познания, систематизируют знания обо всём историческом процессе, позволяют понять его сложность, противоречивость и неоднозначность. Историографические знания важны и при выборе темы дальнейших научных исследований, для чего необходимо знать степень изученности и глубину разработки проблемы. Отсюда вытекают и задачи историографии в социологии, которые сводятся к следующим направлениям:

- изучение закономерности смены и утверждения социологических концепций, воззрений, идей и их анализ;
- анализ теоретико-методологических принципов различных парадигмальных направлений в истории социологической науке и выяснение закономерностей их смены;
- исследование процесса наполнения фактических знаний о человеческом обществе, введение в научный оборот ранее неизвестных источников;
- изучение процесса изменения совершенствования методов и приёмов источниковедческого анализа;
- анализ закономерностей изменения проблематики социологических исследований, выяснение факторов и направлений этого процесса;
- исследование международных связей отечественной социологической науки, влияние зарубежной социальной мысли на украинских социологов и др.

Следует отметить, что функции современной историографии как научной дисциплины существенно расширяются, исследуются проблемы не только профессиональной истории, но и вопросы, которые стоят на повестке дня перед всем обществом. В этой связи методологический аппарат историографа должен постоянно развиваться в соответствии с новейшими требованиями.

Литература:

1. Прядеин В.С. Актуальные вопросы методологии историографических исследований. Екатеринбург: УГТУ, 1995. 56 с.
2. Методологические проблемы истории. Учебное пособие / под ред. В.Н. Сидорцева. Минск: ТетраСистемс, 2006. 352 с.

Денисенко Ирина Дмитрівна, декан факультету психології і соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор філософських наук, професор

МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ КОНФЛІКТУ

Питання про перспективи розвитку сучасного суспільства і можливості прогнозування рівня конструктивності його функціонування постійно знаходяться в центрі уваги представників системи соціально-гуманітарного знання.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Аналіз сучасних публікацій, присвячених соціально-прогностичній тематиці, свідчить про всезростаючий інтерес дослідників саме до проблеми підвищення ефективності рівня моделювання соціальних процесів [3].

Побудова адекватної моделі будь-якого елементу соціальної реальності (від явища до процесу) передбачає розробку уявної або матеріально реалізованої системи, яка здатна адекватно відображати об'єкт дослідження або аналогічно відтворювати його специфічні властивості і співвідношення, спрямована на спрощення процедури отримання нових знань про нього і його динаміку (П. Абелль, Д. Бартоломеу, Л. фон Берталанфі, П. Беттигеллі, Ч. Лейві та інші) [6].

У контексті розвитку сучасного наукового дискурсу перспективи використання цього інструменту пізнання в процесі соціального прогнозування пропонується шукати в рамках удосконалення його методології.

Теорія конфлікту – система понять, взаємопов'язаних тверджень, моделей, що всебічно характеризують конфлікт як ідеалізований об'єкт соціального знання і функціонують як опис, пояснення і передбачення наслідків його динаміки.

Історія еволюції теорії конфлікту в західній системі соціально-гуманітарних знань (з кінця 40-х років ХХ ст. – по теперішній час) представлена «польовою теорією конфлікту» К. Левіна; «загальною теорією конфлікту» Дж. Бернард (К. Фінка); «теорією міжнародного конфлікту» К. Райта (Р. Арона); «елітарною теорією конфлікту» Ч. Міллса; «теорією групової динаміки і соціального конфлікту» Л. Козера; «теорією класів і класового конфлікту» Р. Дарендорфа; «системною теорією конфлікту» К. Боулдінга (А. Рапопорта); «ігровою теорією конфлікту» Д. Льюїса, Г. Райффи (Т. Шеллінга); «теорією конфлікту в організації» Л. Понді (У. Мастенбрука); «хвильовою теорією конфлікту» А. Тоффлера (С. Хантінгтона); «інтегральною теорією конфлікту» Дж. Тьорнера (Р. Конеллі) (див., напр.: [2]).

Кожна з перерахованих вище теоретичних конструкцій містить у своїй структурі різні моделі, які здатні не тільки уточнити ті чи інші аспекти проблемного поля соціального конфлікту, а й інтерпретувати певні моменти виникнення і розвитку інших елементів соціальної реальності.

Наприклад, моделі «умов виникнення війни» і «умов ствердження миру» (з теорії міжнародного конфлікту) здатні уточнити перспективи розвитку як окремих регіонів світу, так і всього людства в цілому [1]; моделі («стратегії») поведінки опонента в різних конфліктних ситуаціях – «боротьби», «ігор», «дебатів» (з системного і ігрового варіантів теорії конфлікту) дозволяють спрогнозувати можливі варіанти прийняття оптимальних рішень суб'єктом в різних ситуаціях вибору [7]; моделі цивілізаційного розвитку – «першої хвилі», «другої хвилі», «третьої хвилі» (з хвильової теорії конфлікту) виступають підґрунтям для визначення характеру і змісту майбутніх можливих трансформацій і перетворень як в окремих сферах функціонування однієї

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

держави (від політичної до культурної), так і в системі міжнародних відносин [4-5].

Література:

1. Арон Р. Мир і війна між націями / [пер. з фр.]. К.: МП «Юніверс», 2000. 687 с.
2. Денисенко И.Д. Эволюция теории конфликта в современной западной социальной философии. Харьков: «ОВС», 2002. 299 с.
3. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: Монографія. К.: НІСД, 2012. 368 с.
4. Тоффлер А. Третья волна / [пер. с англ.]. М.: АСТ, 1999. 781 с.
5. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века: пер. с англ. М.: РОССПЭН, 2003. 368 с.
6. Abell P. Model Building in Sociology. L.: Weidenfeld & Nicolson, 1971. 253 p.
7. Rapoport A. Fights, Games and Debates. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960. 342 p.

Катаєв Станіслав Львович, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), доктор соціологічних наук, професор

ПРОГНОСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІОСИСТЕМОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ Ю. РОМАНЕНКА

Український соціолог Юрій Романенко розробляє авторську модель дослідження суспільства, яку можна умовно означити як соціосистемологічна концепція. Автор позначає її як культурологічно орієнтований неофункціоналізм. У найбільш розгорнутому вигляді ця концепція розглядається в колективній монографії «Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики» [2]. Методологія, запропонована у книзі, має універсальний характер і може бути застосована для аналізу будь-якого суспільства, соціального інституту і соціальної системи.

Системологічна модель соціуму містить чотири ізоморфних системи, що мають вищий, середній і нижчий реєстри. Кожній системі властива рекурсія: культура, соціум, психіка, тіло, Завдяки рекурсії кожна система містить компоненти – субрівні, пов'язані з іншими системами. Наприклад, для системи культури виділяються субрівні: культура в культурі, культура в соціумі, культура в психіці і культура в тілі. Такі ж пари виділяються для кожної системи. В результаті виходить 16 елементів підсистем. Кожен елемент системи отримує своє місце в ієрархії і змістовно описується. Певні соціальні якості, явища і процеси віднесені до одного з 16 підрівнів. Наприклад, підрівень культура в культурі містить наступні елементи: аттрактор, місія, ідентичність, світогляд. Кожен підрівень має певні функції. Так, підрівень культури в культурі має функцію центрування, а підрівень соціум в культурі має вертикалізуючу функцію.

Прогнозний потенціал соціосистемологічної концепції полягає в тому, що якості вищого реєстру системи обумовлюють якості нижчих реєстрів, а якості однієї системи обумовлюють якості інших систем. Тож, якщо завдяки аналізу

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

якостей вищого регістру системи дослідник виявляє певні її властивості, то можна прогнозувати як будуть розвиватися інші підсистеми та явища інших регістрів системи.

Саме такий аналіз та прогнозні оцінки щодо розвитку України та інших країн світу міститься в роботах київського соціолога.

Вражаюча за своєю масштабністю робота Ю. Романенко «Осевые символы идентичности в государственной атрибутике» [1] містить прогнозні оцінки та аналіз ментальних ознак, соціального характеру, місії багатьох країн світу. В цій роботі соціосистемологічна концепція поєднується з блискучим аналізом державної символіки, що містять герби та прапори країн світу. При аналізі символіки застосовується сукупність методів, зокрема такий екзотичний як метод структуралістської кольоросемантики. Автор, інтерпретуючи кольори українського прапора, відзначає: «якщо фазису феодально-трайбалістського свавілля відповідає ентропійність жовтого, то фазі макрофеодальної етакратії і збирання фрагментованого фракталу відповідає холодна, знеособлена інституційність блакитного кольору» [1].

Символіка, яка міститься у геральдиці, прапорах та інших атрибутах є конкретизацію субрівнів («культура в культурі», «соціум у культурі», «культура в психіці», «соціум у тілі» та ін.), а також окремих елементів цих субрівнів і відносин між ними.

Роботи Ю. Романенко є внеском в розвиток теорії структурного функціоналізму.

Література:

1. Романенко Ю.В. Осевые символы идентичности в государственной атрибутике. Монография. К.: Меркьюри-Подолье, 2017. 300 с.
2. Этническая идентичность: социосистемологическое измерение геополитики: Монография / ред. коорд. Ю.В. Романенко; [Я.В. Зоська, Ю.Ю. Медведева, Ю.В. Романенко, И.А. Святненко, Н.В. Туленков, Е.А. Хомерики]. К.: Меркьюри-Подолье, 2016. 383 с.

Квітка Сергій Андрійович, завідувач кафедри інформаційних технологій та інформаційних систем Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, доктор наук з державного управління, кандидат філософських наук, доцент

ВІДМІННІСТЬ ФОРСАЙТУ ВІД ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Поняття «Форсайт» стає все більш поширеним в наукових, ділових і політичних колах. Більшість економічно розвинених країн світу визнали необхідність не тільки прогнозування майбутнього, але і активного його формування за допомогою такого інструменту, як Форсайт, спочатку в технологічній області, а потім і в соціальній, економічній і політичній сферах.

Пізнання майбутнього набувало у різні історичні епохи різні форми,

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

розвиваючись від стародавніх пророцтв до футурології ХХ століття та наукової прогностики ХХІ століття. Форсайт (від англ. Foresight – погляд у майбутнє, передбачення) поєднавши у собі найкращі здобутки прогнозування та стратегічного планування став на сьогодні однією з найефективніших технологій проектування розвитку суспільства, виходячи при цьому не з минулого, а з майбутнього.

В Україні технологія Форсайту ще тільки починає використовуватись, але з кожним роком стає все більш популярною й очікуваною. У фахових виданнях все частіше можна знайти дослідження на цю тему. Вони стосуються як «класичної» для Форсайту проблематики науково-технологічного прогресу, так і питань застосування Форсайту на рівні регіонів та громад [1-2].

Вже здійснювалися спроби проведення Форсайтів окремих сфер життєдіяльності українського суспільства. У 2015 році було проведено загальнонаціональний Форсайт економіки України, який, на наш погляд, є вчасним і вдалим прикладом використання цієї технології [3]. Але, на жаль, не має інформації, чи було це ґрунтовне дослідження доведено до керівництва країни і яким чином будуть враховані визначені у ньому сценарії (позитивні і негативні) розвитку українського суспільства. У 2018 році проведено «Форсайт Україна. Чотири сценарії розвитку України» фондом ім. Ф. Еберта. В ньому закордонні фахівці дали бачення шляхів розвитку України на тлі кризи міжнародного діалогу з Росією. Виконавці цього Форсайту-проекту взяли за основу сценарний підхід для визначення ключових факторів, що можуть вплинути на майбутнє України [4].

Форсайт можна визначити як спеціальну технологію формування пріоритетів розвитку різних сфер життя суспільства з метою мобілізації максимально великої кількості учасників для досягнення якісно нових результатів у розвитку країни, регіону, громади.

Форсайт має певні відмінності у порівнянні з традиційними методами соціального прогнозування.

По-перше, Форсайт передбачає участь багатьох зацікавлених осіб (stakeholders) – представників різних верств суспільства не тільки у формуванні картини майбутнього, але й їх залучення до активних дій щодо реалізації ними ж передбачуваних змін.

Треба підкреслити, що метою Форсайта є не тільки підготовка «аналітичного прогнозу» за найбільш проблемними напрямками, детальних сценаріїв або ретельно вивірених соціальних моделей, але й докладання зусиль для того, щоб об'єднати зусилля основних учасників процесу змін, створити для них умови для консолідації та спільних дій на випередження.

По-друге, не менш важливою складовою Форсайта є створення мереж висококваліфікованих і зацікавлених у діях по його реалізації експертів-учасників. Саме ці мережі експертів, що складаються з представників влади, бізнесу, громадських інституцій і науковців у змозі сформулювати адекватну відповідь на політичні, економічні, соціальні та інші актуальні виклики.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Оскільки експерти мають бути безпосередньо включені в процес реалізації Форсайту, передбачається, що вони мають необхідне передчуття щодо заходів попереджувального впливу і готові усвідомлено застосовувати наявні в їх розпорядженні ресурси.

По-третє, Форсайт, як уже відзначалось, це не метод, а технологія, яка вбирає у себе методи, розроблені в рамках різних наукових напрямків. Це сукупність інструментів, що дозволяють активно передбачати проблеми майбутнього та впливати на нього за допомогою узгодження партикулярних інтересів різних верств суспільства. При цьому Форсайт не тільки сукупність методів передбачення, але й особлива організаційна технологія, що виражається у значно більш комплексному підході, ніж традиційне прогнозування.

Прогнози, як правило, формуються вузьким колом експертів і в більшості випадків асоціюються з передбаченням малокерованих подій. У рамках же Форсайту мова йде про оцінку можливих перспектив інноваційного розвитку, пов'язаних з прогресом науки і техніки. При цьому окреслюються можливі технологічні горизонти, які можуть бути досягнуті при вкладенні владою та бізнесом певних коштів і організації систематичної роботи, а також імовірні ефекти у соціально-економічному розвитку країни, регіону, громади, бізнес-структури. На відміну від прогнозів, Форсайт завжди передбачає участь його учасників шляхом проведення інтенсивних взаємних обговорень, та проведення опитувань певних груп населення прямо зацікавлених у вирішенні проблем, що мають бути вирішені в рамках Форсайт-проекту.

По-четверте, ще однією відмінністю Форсайта від традиційних прогнозів та програм соціально-економічного розвитку є його націленість на розробку практичних заходів по наблизенню обраних стратегічних орієнтирів. Тому в передових країнах світу саме на основі проведених Форсайтів розробляються довгострокові стратегії розвитку економіки, науки, технологій, що націлені на підвищення конкурентоспроможності та максимально ефективного розвитку. При цьому, підкреслимо ще раз, особлива увага приділяється досягненню консенсусу між основними «гравцями» по найважливіших стратегічних напрямках розвитку шляхом організації їх постійного діалогу. Саме таким чином Форсайт дозволяє визначити узгоджені варіанти можливого майбутнього, які можуть наступити при виконанні певних умов: правильного визначення сценаріїв розвитку, досягнення консенсусу щодо вибору того чи іншого прийнятного сценарію, проведення заходів щодо його реалізації і таке ін. [5].

Література:

1. Квітка С.А. Форсайт як технологія проектування майбутнього: новітні механізми взаємодії публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 8. С. 5-15.
2. Кривошеїн В.В. Дельфі як базова форсайт-технологія соціально-політичної ризикології. *Грані*. 2017. № 7. С. 57-64.
3. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015-2020 роки) і довгостроковий (2020-

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

2030 роки) часові горизонти (версія для обговорення) / наук. керівник проекту акад. НАН України М.З. Згуровський; Міжнародна рада з науки (ICSU); Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. К.: НТУУ «КПІ», 2015. 36 с.

4. Форсайт Україна. Чотири сценарії розвитку України / ред. Семюель Шарап, Райнхард Крумм, Сімон Вайс; Фонд ім. Фрідріха Еберта. Відень, 2018. 27 с. URL: <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/180208.pdf>

5. Gokhberg L. Indicators for Science, Technology and Innovation on the Crossroad to Foresight. *Science, Technology and Innovation Policy for the Future – Potentials and Limits of Foresight Studies* / ed. by D. Meissner, L. Gokhberg, A. Sokolov. Heidelberg; New York; Dordrecht; London: Springer, 2013. P. 257-288.

Кривошеїн Віталій Володимирович, завідувач кафедри соціології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор
політичних наук, професор

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В СУСПІЛЬСТВІ РИЗИКУ

Завдяки ідентифікації індивід включається в процес усупільнення сукупної здатності людей (суспільне виробництво), сукупного розуму (суспільну свідомість); бере участь в творчому процесі акумуляції досвіду (культура).

Це означає, що ідентифікація є необхідною умовою творчого ставлення людини до дійсності, а творче ставлення до світу є діяльним. Ризик є одна з форм творчого діяльного ставлення, оскільки він виступає як акт прийняття рішень зі спробою мінімізації збитку в результаті наміченої дії. Ризик є поняттям глибоко антропологічним за змістом, хоча іноді розуміється і вузькопредметно, як економічний, юридичний та ін. концепт. Але в цілому він відбувається для забезпечення самозбереження і життєдіяльності людини і людства, і тому людині необхідно навчитися управляти реальними і прогнозувати можливі природні та соціальні небезпеки, незважаючи на високий ступінь їх невизначеності.

У сучасному суспільстві проблема ризику актуалізується через обґрунтування суспільства ризику. У. Бек у своїй праці «Суспільство ризику» вважає, що людство ще не живе в постіндустріальному суспільстві, такий етап ще не настав, а знаходиться в перехідному періоді у «суспільстві ризику». У. Бек використовував цей концепт для того, щоб відмежувати сучасне суспільство технологій з високим ступенем ризику від інших суспільств. Тобто для сучасного суспільства потенціал загроз, який створений новітніми технологіями, набуває якісно іншого змісту. По суті, можна сказати, що сучасне суспільство саме тому і є суспільством ризику, що всі небезпеки інтерпретуються як ризик і через нього виникає величезна потреба в прийнятті рішень і ризик навіть примушує до ухвалення певного рішення.

Змістовна трансформація ризику розпочалася ще наприкінці XVI ст., коли

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

поняття ризику звільняється від свого релігійного значення як небезпека занепасти душу для майбутнього і підпорядковується чисто економічним міркуванням. Ризиком починають означати процес відкриття невідомого майбутнього для прийняття рішень, оскільки завжди існує небезпека того, що через певні дії діяльність може зазнати фатальної форми. Чим більше невизначеність щодо часових взаємозв'язків результатів, дій і рішень, тим більше стає можливим і необхідним говорити про ризик. Тоді і спроби уникнути ризикованих дій за допомогою попереджувальних стратегій також усвідомлюються як ризиковані, оскільки вантаж збитків і збоїв може згодом виявитися непотрібним баластом. Сьогодні ризик включається в категоріальний «сітку» для ефективного і продуктивного вивчення ідентичності в трьох значеннях: 1) для позначення практично-діяльнісного «поля» сучасної людини; 2) як свідомо-діяльнісна домінанта в самореалізації; 3) як функціональна характеристика відтворення сучасного суспільства, здійснювана за допомогою індустриальних (організаційних) і ментальних (особистісних) ризиків. Всі три значення ризику мають безпосереднє відношення до ідентичності людини, «коли вони присутні» у всіх іпостасях ризикує людини в суспільстві ризику.

Г. Бехман не без підстав вважає, що «сучасне суспільство осучаснює своє майбутнє за допомогою ризику і тим самим знаходить специфічний досвід поведінки з невизначеністю, що відрізняє його від усіх попередніх суспільств» [2, с. 75].

Перетворювальний характер людської дії в сучасних умовах здійснюється не тільки за допомогою умінь, знань, знарядь праці, а й складно-опосередковано, завдяки попередньому «означенню» в прийнятті рішень, тобто через «настановну ідентичність». Невизначеність в суспільстві вимагає певних рішень від людини. Людина, що живе в суспільстві ризику, де наукова і буденна раціональність перебуває на стадії еволюційної невизначеності, повинна мати високий ступінь професіоналізму і компетентності. Ризик виступає як форма самоствердження і самовдосконалення людини, інтереси якої спрямовані на неординарні рішення, творчий пошук, самотність. Невизначеність спонукає долати існуючу планку своїх можливостей, перемогти себе, оскільки людина, яка не ризикує, в сучасному суспільстві «випадає» із сучасного ритму відносин. Більш того, в суспільстві ризику в соціальних процесах порушується міра в системах різного рівня, а тому зростає значення організаційних рішень практично у всіх сферах суспільного життя: глобальних, етнічних, моральних, а для цього потрібно консолідація зусиль роз'єднаних автономних індивідів. Оскільки спрямованість інтересів не тільки у різних верств, а й усередині одного шару різко диференційована, протилежні інтереси вимагають нормативно-ціннісних регуляторів, які соціальною та науковою парадигмальністю призводять до групової ідентичності, що дозволяє приймати креативні рішення, які певною мірою обмежують і нейтралізують ризикогенність природного і соціального середовища. Про те, що ризик включений у систему суспільних проблем, що мають велике значення для

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

майбутнього в житті суспільства, переконливо зауважував У. Бек. Він писав: «Ризик припускає індустріальні, тобто техніко-економічні, рішення і оцінки корисності. Від “військового збитку” він відрізняється своїм нормативним народженням, або, точніше, мирним походженням у світових центрах раціональності і процвітанням під покровом закону і порядку. Від доіндустріальних природних лих ризик відрізняється тим, що його витoki треба шукати в рішеннях, що приймаються не індивідами, але цілими організаціями і політичними групами» [1, с. 162]. Тобто втрата державної і національної ідентичності мінімізується завдяки законам, що приймаються «організаціями» і «політичними групами».

Суспільство ризику як зовнішнє ризикогенне середовище формує людей з різним ступенем соціальної активності і сприйняттям постійно мінливого світу. Від швидкості прийняття рішень, професіоналізму, компетентності, рішучості, потреби в самореалізації залежать успіх, кар'єра, благополуччя, самодостатність і самогідність, що вказує на соціальну якість ідентичності. Збалансованість різних форм ідентичності у кожного індивіда своя, хоча вбудована вона в історично діючу соціальну форму (товариство, спільність, групу).

Суспільство ризику – це суспільство, яке потребує для вирішення складних проблем включеності змістовної і операціональної сторін ідентичності, незалежно від соціального, національного, етнічного, політичного становища людей, а це визначає загальнокультурну ідентичність як «партиципацію» (від англ. *participation* – участь). За своєю суттю вона є інтегральною партиципацією, оскільки вказує на причетність до цілісного макрокультурного рівня. Крім загальнокультурної ідентичності (як цілісної ідентичності сучасної людини), виділяють і колективну ідентичність, опосередковану різними спільними інтересами – національними, етнічними тощо.

Для формування нового типу ідентичності, притаманного суспільству ризику, потрібна людина, відсторонена від колишньої стереотипізації в сфері раціональних і моральних відносин. І формування високої культури ідентичності не просто складне завдання, а завдання, що нескінченно ускладнюється, рішення якого – в реконструюванні і конструюванні ставлення до себе і до інших, здатності до саморефлексії по відношенню до різних рівнів ідентичності (онтологічної, онтичної, віртуальної). Тільки в цьому випадку ідентичність стане регулятором вибору рішень. У сучасних умовах критерії моральної відповідальності для людей, які приймають рішення, якісно змінилися. Ці зміни стосуються застосування нормативів, які є протилежні етичним імперативам. Так, «в суспільстві, – пише У. Бек, – існує феномен “технічної моралізації”, яка більше не потребує безпосереднього застосування моральних і етичних імперативів. Наприклад, при певному рівні забруднення повітря місце категоричного імперативу займає показник смертності. Стосовно до таких випадків можна сказати, що обчислення ризиків – це своєрідний

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

приклад етики без моралі, математичної етики технологічного століття» [1, с. 163].

Сучасна людина усвідомлює, що вона не може управляти далекими подіями, що ймовірність ризиків буде множитися, і тому довіра до організаційних групових рішень, як і віра в їх результативність, є необхідною умовою подальшого соціального розвитку. Але віра в результативність організаційних рішень – це не «сліпа віра», а заснована на зростаючих обчислювальних можливостях передбачуваності і наукових розрахунках. Розвинута самосвідомість, що включає самоідентичність, враховує невизначеність майбутнього і намагається вибрати найбільш ймовірну можливість, щоб реалізувати її в дійсності. Такий вибір прийняття рішень постає як профілактика проти небезпек і не призводить до порогу катастроф.

Відповідно, якщо нова форма загальнокультурної ідентичності, яка формується в суспільстві ризику, буде керуватися поняттям ризику, який визначається як спосіб рефлексивного ставлення до світу з орієнтацією на мінімізацію збитків і навіть максимального ефекту в результаті здійснення цих рішень, то людина – референт цієї ідентичності – навіть в умовах невизначеності зможе побудувати суспільні відносини, що відповідають потребам та інтересам людей на сучасному етапі суспільного розвитку. Загальнокультурна ідентичність сучасної людини хоча і включає в себе емоційні аспекти, але визначається більшою мірою когнітивними, творчими, конструктивними актами, що вказують на її творчий характер [3, с. 17].

Таким чином, в суспільстві ризику чітко спостерігається зміна ідентифікаційних практик, які обумовленні трансформацією загальнокультурної ідентичності, в основу якої покладено нове розуміння ризику як продукту ухвалення рішення.

Література:

1. Бек У. От индустриального общества к обществу риска. *THESIS: альманах*. 1994. Вып. 5. С. 161-168.
2. Бехманн Г. Современное общество: общество риска, информационное общество, общество знаний. М.: Логос, 2010. 248 с.
3. Калашникова Е.М. Идентичность человека в обществе риска. *Вестник Вятского гос. ун-та*. 2012. Т. 4, вып. 1. С. 14-17.

Лепський Максим Анатолійович, професор кафедри соціології
Запорізького національного університету, доктор філософських наук,
професор

НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА НЕСПОДІВАНОСТІ У КОНТЕКСТІ СЦЕНАРНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Невизначеність у сценаруванні з легкої руки П. Вака розглядається у взаємозв'язку з каузальними, причинно-наслідковими зв'язками, які сам автор визначає як обумовленими, детермінованими, а відносно майбутнього

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

«предетермінованими чинниками». Саме співвідношення невизначеності, як протилежного детермінованому, є відображення взаємозв'язку необхідності та випадковості у діалектичній тернарності з можливістю.

У ідеалістичній діалектиці Гегеля та матеріалістичній діалектиці Маркса й Енгельса категорії «необхідність», «випадковість» та «можливість» визначаються як сходинки пізнання розвитку. П'єр Вак при формуванні «тонкого мистецтва переосмислення» глибоко проаналізував випадковості, які позначили два рівня сценарування [4]. При цьому його позиція, як не дивно, в деяких питаннях близька до позиції діалектика Б.М. Кедрова.

«Необхідність ... є причинно-наслідковою залежністю: природа (об'єкт) передує духу (суб'єкту) і тягне за собою, за своїм розвитком його появу і своє відображення в ньому. Випадковість же включається в ту конкретну форму, в якій реалізується весь цей історичний і пізнавальний процес» [2, с. 46]. Заперечуючи у випадковості лише суб'єктивний зміст, «непізнана закономірність», тобто акцентування лише на закономірностях та позбавлення випадковості об'єктивного характеру, Б. Кедров стверджує об'єктивний характер випадковості «і навпаки, щоб не порушувати діалектичного погляду на єдність випадковості і необхідності, потрібно бачити в самій випадковості об'єктивний зміст...» [2, с. 111].

Але П'єр Вак пішов далі та розширив поле невизначеності з тривіальних (визначених масовими явищами, а тому і статистикою), рівнопокладених до «оброблених», «нетривіальних» протилежних предетермінованим, визначеними заздалегідь у ситуації або таким, які мають наслідки та розгортаються у майбутньому.

Перші рівнопокладені предетермінованим відносинам невизначеності отримали назву необроблених та позначали сценарії першого роду. Другі, які були сформульовані значно пізніше, «критичні», «оброблені» невизначеності, саме вони позначили сценарії другого роду. Ця оптика сценарування мала та має великий прогностичний потенціал.

Відомий американський футуролог Пітер Бішоп відповів на питання про помилки, які допускають компанії при прогнозуванні майбутнього: «Збирають занадто вузький спектр даних та не виходять за рамки повсякденності. Не намагаються з'ясувати ідеї, на яких їх бізнес успішно будувався до сьогодні, але які можуть дати збій у перспективі. І головне, вони переконані для того, щоб приймати рішення, необхідно прораховувати єдине, можливе майбутнє. Вони не закладають у свої моделі різні варіанти подій. Адже, це дуже важливо – не тому що якісь з варіантів забудуться (скоріше за все ні). А тому, що це дозволяє відчувати: сучасне закінчиться, а майбутнє, якого ми очікуємо, може не наступити» [1].

У сучасній сценарній та прогностичній літературі все частіше нинішній світ позначають як світ VUCA (volatility, uncertainty, complexity and ambiguity). VUCA – це абревіатура, вперше використана в 1987 році, для опису або відображення нестабільності, невизначеності, складності та неоднозначності

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

загальних умов і ситуацій [5]; спираючись на теорії лідерства Уоррена Бенніса і Берта Нануса [3]. V – це є волатильність. Характер і динаміка змін, а також характер і швидкість зміни сил і каталізаторів змін. U – це є невизначеність. Відсутність передбачуваності, перспективи подиву, а також почуття обізнаності та розуміння проблем і подій. S – це є складність. Поєднання сил, змішання питань, відсутність причинно-наслідкового ланцюжка і плутанина, яка оточує організацію. A – це є неоднозначність. Туманність реальності, можливість неправильного прочитання і змішані значення умов; причинно-наслідкова плутанина.

Сучасний світ невизначеності при зростанні суб'єктивного чинника у технологізації, діджиталізації, об'єктивації діяльності потребує введення поняття не лише невірного тлумачення *ambiguity*, а й подієвої, вчинкової визначеності *suddenity* – несподіваності, раптовості. Саме несподіваності відображають невизначеність зчеплення подій, їх нелінійного, нерівнопокладеного визначення, як оброблених критичних невизначеностей у єдності об'єктивної випадковості та суб'єктивної неочікуваності.

Таким чином, у сучасному сценарному прогнозуванні поняття несподіваності стає родовим поняттям для позначення видових випадковостей, що є протилежним необхідності у практичній діяльності, та обумовлює конкретно-історичну варіативність майбутнього.

У невизначеності в контексті сценарного прогнозування важливими для відокремлення є «необроблена невизначеність» у повсякденній діяльності, тривіальна та рівнопокладена каузальним відносинам, та «оброблена невизначеність», нетривіальна, критична для зчеплення тенденцій майбутнього. Перша, на нашу думку, невизначеність у пізнанні відбувається як асоціативна, друга – як диссоціативна (з іншою оптикою), як невизначеність подієвого зчеплення асоціативної необхідності та асоціативної невизначеності.

У сучасному світі VUCA (*volatility, uncertainty, complexity and ambiguity*) при зростанні діяльнісного чинника формується світ VUCAS (до нестабільності, невизначеності, складності та неоднозначності додається неочікуваність, як несподіваність та раптовість). Складова *suddenity* – несподіваність, раптовість визначає, що найменше, у соціальному світі чинник очікування, перебільшених надій та делегування відповідальності за власну долю світу, на якісь інституції, а не на власні сили та дії. Тому світ швидко змінюється, але соціальної, політичної, економічної визначеності не відбувається. Саме тому постає актуальне питання про ф'ючерсну освіту, складовими якої є дослідження предетермінації, невизначеності та неочікуваності.

Література:

1. «Будущее, которого мы ожидаем, может и не наступить»: интервью с ученым-футурологом Питером Бишопом. *Harvard Business Review. Россия*. 2019. Январь-февраль. URL: <https://hbr-russia.ru/liderstvo/delo-zhizni/792692>.
2. Кедров Б.М. Единство диалектики, логики и теории познания. Изд. 2-е, стереотипное. М.: КомКнига, 2006. 296 с.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

3. Bennis W., Nanus B. Leaders: The strategies for taking charge. New York: Harper & Row, 1985. 244 p.
4. Wack P. Scenarios, uncharted waters ahead. *Harvard Business Review*. 1985. September-October. P. 73-90. URL: <https://hbr.org/1985/09/scenarios-uncharted-waters-ahead>.
5. «Who first originated the term VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity)?». *U.S. Army Heritage and Education Center / USAHEC Ask Us a Question*. The United States Army War College. Retrieved July 10, 2018. URL: <http://usawc.libanswers.com/faq/84869>.

Ніколенко Вадим Вікторович, професор кафедри соціології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор
соціологічних наук, доцент

ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В. К. ЛИПІНСЬКОГО

Прізвище яскравого українського вченого та непересічного громадського діяча назавжди великими літерами вписано в історію України з багатьох причин. Одна з них – це подвижницьке відчуття відповідальності за свою працю перед суспільством, загальним знаменником якої було постійне прагнення до створення суверенної Української держави, до подолання хвороби бездержавності. Окремим чинником цього процесу В. К. Липинський вважав зведення нанівець зарозумілості, пихи та нічим не обмеженого хамства [4, с. 172]. Для нього було очевидним, що кожен народ, який має національну окремішність, власну мову, територію, не може повноцінно існувати без незалежної держави. Він неодноразово зазначав, що «державна, особливо національна, відіграє творчу роль в організації, керуванні та захисті суспільства» (цит. за: [5, с. 16]).

Варто відзначити, що у 1926-1927 рр. В'ячеслав Казимирович завідував кафедрою історії української державності Українського наукового інституту в Берліні. У власних дослідженнях здебільшого вдавався до соціологічних, політологічних й історичних методів пізнання. На цьому методологічному тлі протягом всього життя невтомно і плідно розмірковував над проблемами ефективного державотворення, консолідації та солідаризації української політичної нації, виховання патріотизму, розвитку традицій українського козацтва, примату творчих сил над руйнівними, юридичних норм та правової держави, рівноваги між прогресом і консерватизмом, компромісної взаємодії незалежно від соціального статусу людини, її віросповідання або етнічного походження. Крім того, його цікавили ідеї загального історичного досвіду суспільства, поваги до людської гідності, гарантування прав і свобод пересічній людині, а також розбудови ефективного місцевого самоврядування, досягнення соціальної злагоди та взаєморозуміння, прискореного розвитку громадських і військових інститутів [1, с. 145]. Водночас видатний діяч виступав противником насильства, класових протистоянь [4, с. 170], а також гнівно засуджував соціальні вияви хитрості, зрадництва, безвольності, байдужості,

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

самозакоханості, здекласованості, кар'єризму тощо [4, с. 172].

В.К. Липинський ототожнював державу з великим хліборобським господарством, тож реалізацію ідей розбудови незалежної країни вбачав у соціальних силах, які ідентифікував із хліборобським класом, що працює на власній землі та має різні статки. Причому між багатими і бідними можуть виникати суперечки, але не затята класова боротьба [2, с. 105]. Проте цей клас не стільки існує в реальності, скільки має постати як проект майбутньої омріяної України [2, с. 104]. На цьому тлі доцільно підкреслити одну важливу обставину: хлібороби у його інтерпретації – це не кріпаки або наймані працівники на великих аграрних підприємствах латифундистів, а передусім незалежні господарі, фермери, заповзятливі люди з розвинутими організаторськими і професійними навичками та здібностями. Зрештою, В.К. Липинський як представник консервативного світогляду у питаннях національного, соціально-політичного й господарського поступу України здебільшого орієнтувався на культуру села, до речі, як і М. С. Грушевський. Прикметно, що, на відміну від консерваторів, ліберали вбачали життєдайні імпульси розвитку країни лише у буржуазному місті. Думка В. К. Липинського стосовно соціально-економічного розвитку села є вкрай актуальна і зараз, адже на сьогодні в Україні у сільській місцевості проживає приблизно 13 мільйонів осіб, а це майже кожен третій українець. Тому вчений надзвичайно сильно переймався зубожінням селянства, дефіцитом ефективної сільської освіти та намагався якомога активніше вирішувати такі проблеми, проводячи різнопланову культурно-просвітницьку роботу, власні лекції, видаючи науково-популярні часописи. Більше того, на думку В.К. Липинського, на особливу пошану та винагороду заслуговує праця саме сільського вчителя. Отже, у його «класократичній» концепції моделювання української державності селянство виступало майже універсальним суспільним класом [2, с. 104].

У загальній соціально-класовій структурі українського соціуму В.К. Липинський виокремлює такі класи: «1) хліборобський (політики, селяни, сільські робітники); 2) промисловий (власники фабрик, інженери, робітники); 3) фінансовий і купецький (ті, хто живуть не стільки продаючи продукцію, скільки обмінюючи її); 4) комунікаційний (залізничники, шофери, поштарі-телеграфісти та ін.); 5) інтелігенція, яка має виконувати функції ідеологічного порядку (духовенство, вчителі, письменники, журналісти, адвокати, лікарі та ін.)» (цит. за: [6, с. 110-111]). Проте варто зауважити, що «соціальний клас для В.К. Липинського – лише підвалина, що започатковує державне будівництво, справжніми будівниками є невеликі соціальні групи, національна аристократія, еліта. Інакше кажучи, для вченого саме еліта – активна меншість, яка створює держави і нації» [2, с. 104], здатна по-справжньому повести за собою все суспільство, прискорити процеси його модернізації. На цьому тлі В.К. Липинський своєрідно сприймав цінність фінансово-матеріальних чинників, наполягаючи на їх необхідності, але у процесах становлення національної аристократії відводячи їм другорядне місце. Зокрема, він пише:

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

«Грошове багатство... нищить, ослаблює і розкладає кожну національну аристократію, бо звільняє її від подальшої жертвності, від подальшого ризику і від подальшої праці. Найкращі аристократії світу: земельна аристократія (англійська і німецька), римські патриції, японські самураї за часів свого розквіту не були багаті, але володіли землею, японські самураї – дуже невеличкими клаптиками землі. Дегенерація лордів, юнкерів, патриціїв і самураїв все йшла в парі з їх непомірним грошовим збагаченням» [3, с. 808].

Загалом В.К. Липинський скептично ставився до соціально-економічного значення промислового класу, зважаючи передусім на його малочисельність. Подібну думку вчений висловлював і щодо міщанства загалом, яке, на його погляд, інколи зазнає кризи самоідентифікації та деякою мірою є носій маргінального статусу. «Ми не маємо і ще довгий час не матимемо сильного класу міщанського, буржуазного, такого, який став підставою національного об'єднання, скажімо, сучасної Чехії та Польщі» [3, с. 805]. Утім це не означає нехтування ним цінностями розвинутого господарського життя країни загалом, яке має ґрунтуватися на балансі прав та обов'язків пересічного громадянина, підприємця. Тож концепцію державності В.К. Липинський прагнув реалізувати, окрім наведеного вище, у таких суто соціально-економічних і суспільно-патріотичних ознаках, як сплата податків, приватна власність, продуктивна праця, соціально-групова належність, служба в армії тощо. Він активно виступав за створення середнього класу, наполягаючи при цьому, щоб держава не допускала монополізацію земельних ресурсів серед незначного кола осіб та земельної спекуляції. Більше того, учений закликав до створення потужного профспілкового руху серед представників різних спеціальностей (інженери, агрономи, лісоводи та ін.), а також за доступність дешевих кредитів, прогресивний податок на прибуток і спадщину тощо. Мабуть, він усвідомлював, що органічно розвинуте національне господарство автоматично вирішує цілу низку актуальних соціально-політичних протиріч, бо заможна людина більш толерантна порівняно з бідною. Отже, незалежна, самодостатня, омріяна Українська держава для В. К. Липинського – це складна сукупність політичних і соціально-економічних чинників, які гармонійно взаємодоповнюють один одного й ефективно діють на благо всього суспільства у вигляді дихотомії органічного цілого.

У підсумку зауважимо, що В.К. Липинського подекуди непокоїла слабкість й аполітичність українського панства й інтелігенції, до того ж він переймався, що його ідеї не набувають всебічної підтримки українців. Власне, з одного боку, одним із суттєвих недоліків наукових поглядів класика справедливо вважають певну критику демократичних інституцій, хоча з іншого – наголошують на еволюції ідей ученого протягом його життя у напрямку більш схвального ставлення до демократичних цінностей. Так, В.К. Липинський виступав за скликання Українських установчих зборів, а згодом взагалі дійшов висновку, що форму державної влади має визначати сам народ. Крім того, подекуди йому як романтику-ідеалісту дорікають за деяку

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

категоричність, змоглядність його теорій, зауважуючи, що їм бракує практичного потенціалу. Тим не менше, в історії України В.К. Липинський назавжди залишиться одним із найпалкіших і невтомних борців за незалежну Українську державу, адже створення національної держави та наукове обґрунтування цього процесу було для нього смыслом життя й вищою політичною цінністю [1, с. 149-150]. Отже, В'ячеслава Казимировича справедливо можна вважати фундатором, талановитим представником державницького і консервативного напрямів в українській історіографії та науковій думці.

І насамкінець доцільно наголосити, що сьогодні питання успішного державного будівництва та націєтворення, як і у часи В.К. Липинського, залишаються вкрай актуальними. Більше того, у центрі уваги як громадської дискусії, так і експертної спільноти все ще перебувають питання розвитку національної аристократії, ефективного функціонування політичного класу. Водночас не вщухають дискусії щодо можливих варіантів вирішення соціально-економічних проблем розвитку країни, зокрема нагальних проблем життєзабезпечення у сільській місцевості. Проте, на нашу думку, сучасна Українська держава стане самодостатнім, успішним політичним та економічним суб'єктом глобального суспільства, рівним країнам постіндустріального світу, за допомогою застосування досвіду вдалої політичної та економічної модернізації країн Західної Європи та Північної Америки. Так, запорукою результативної модернізації цих держав, зважаючи на необхідність формування політичної нації, подолання бідності, створення міцного середнього класу, розвитку громадянської та підприємницької ініціативи, реалізації ідей правової держави, була парадигма, яка передбачала: 1) релевантність (дихотомію) економічного і соціального; 2) домінування у публічному просторі європейських емансипативних і гуманістичних цінностей; 3) поширення інтернального локусу особистісного самоконтролю; 4) перманентну увагу з боку владних інституцій до наукових досліджень стану громадської думки та соціально-психологічної реакції населення стосовно трансформаційних процесів.

Природно, що історії не відомі універсальні рецепти прискореного суспільного прогресу, стрімкого зростання політичної й економічної культури. Однак увесь цивілізований світ власним досвідом переконливо доводить, що саме щойно означена європейська парадигма містить квінтесенцію ідей стосовно ефективної розбудови незалежної, самодостатньої держави, створення міцної політичної нації й інституціоналізації господарської основи для розвитку суспільства загального добробуту, поширення високих стандартів якості життя.

Література:

1. Богомаз К.Ю., Сорокіна Л.М., Познанська К.В. Соціологічна думка в Україні: навчальний посібник. Кам'янське: ДДТУ, 2018. 208 с.
2. Бурлачук В., Молчанов М., Степаненко В. Біля витоків соціологічної думки в Україні / за ред. В. Танчера. К.: Ін-т соціології НАНУ, 1996. 114 с.
3. Липинський В. Листи до братів хліборобів. *Політологія. Хрестоматія*. Навчальний

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

посібник. К.: Альтерпрес, 2004. С. 796-810.

4. Огородник І.В., Русин М.Ю. Українська філософія в іменах: Навчальний посібник / за ред. М.Ф. Тарасенка. К.: Либідь, 1997. 328 с.

5. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна. *В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна*: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, Луцьк, Кременчук, 2-6 червня 1992 р.) з нагоди 110-х роковин з дня народження вченого / ред. Я. Пеленський, Київ; Філадельфія, 1994. С. 15-30.

6. Потульницький В. В'ячеслав Липинський – політолог. *В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна*: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, Луцьк, Кременчук, 2-6 червня 1992 р.) з нагоди 110-х роковин з дня народження вченого / ред. Я. Пеленський, Київ; Філадельфія, 1994. С. 103-115.

Осетрова Оксана Олександрівна, завідувач кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філософських наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НАДАННЯ ПАЛІАТИВНОЇ ТА ХОСПІСНОЇ ДОПОМОГИ

В останні десятиліття ХХ – перші десятиліття ХХІ ст. кризові явища набули загострення у різних сферах людської життєдіяльності: політичній, економічній, демографічній (зокрема, старіння населення¹), медичній (зокрема, подорожчання медичного обслуговування), соціальній та ін., що детермінує зміни у соціальній політиці багатьох держав. Крім того, щодо сучасного стану медико-соціальної сфери необхідно відзначити зростання рівня захворювань, зокрема онкологічних, що призводить до збільшення кількості невиліковних хворих, які потребують особливої уваги та допомоги.

Під цим кутом зору особливої гостроти та актуальності набуває проблема надання паліативної та хоспісної допомоги. Суспільству загалом слід усвідомити, що забезпечення ефективного функціонування відділень паліативної допомоги та хоспісів, у першу чергу, є прояв турботи суспільства про окрему людину та піклування про якість життя кожного його члена.

Зі свого боку, на якості функціонування відділень паліативної допомоги та хоспісів у сучасних реаліях існування України позначається ціла низка проблем, які потребують свого негайного розгляду й розв'язання.

1. *Правове забезпечення надання паліативної та хоспісної допомоги в Україні.*

Загалом у правовому полі й досі залишається багато лакун, які обмежують надання якісної допомоги невиліковним хворим, специфіка якої залежить від різних чинників, наприклад, вікових. Зокрема, на сьогодні у вітчизняному законодавстві не визначені критерії віднесення дітей до паліативних хворих, тоді як цифри свідчать про те, що в Україні паліативної

¹ Так, в Україні спостерігається інтенсивний процес «старіння знизу», що тісно пов'язаний з економічними параметрами суспільства.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

допомоги потребують від 17 до 35 тисяч дітей. Крім того, «Хартія прав дитини, яка помирає» Україною не ратифікована.

Правда, при цьому слід пам'ятати і статті Закону України «Про соціальні послуги» (ст. 7), і «Порядок взаємодії суб'єктів при наданні соціальної послуги паліативного догляду вдома невиліковно хворим», і Наказ МОЗ України від 21.01.2013 р. № 41 «Про організацію паліативної допомоги в Україні», де зафіксовано: «Основним завданням паліативної допомоги є забезпечення максимально можливої якості життя Пацієнту і членам його родини шляхом вирішення фізичних, психологічних та духовних проблем, які мають місце у Пацієнта» (2.1), і статті *Конвенції про права дитини* (ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р.), де зазначається: «Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства» (ст. 23).

Однак питання у правовому полі щодо надання паліативної та хоспісної дороги залишаються відкритими і зумовлюють наступне коло проблем.

2. Соціальна робота з надання паліативної та хоспісної допомоги в Україні.

Щодо безпосередньої діяльності відділень паліативної допомоги та хоспісів, то слід зацентувати на комплексності медичної, психологічної, юридичної, духовної та *соціальної допомоги*, що покликана здійснювати мультидисциплінарна команда, діяльність якої спрямовується на всебічне задоволення потреб невиліковно хворої людини та її близьких.

Так, у Наказі МОЗ України від 21.01.2013 р. № 41 «Про організацію паліативної допомоги в Україні» принцип мультидисциплінарності безпосередньо зафіксовано: «Спеціалізована паліативна допомога надається мультидисциплінарною командою, до складу якої входять медичні працівники, які отримали спеціальну підготовку з надання паліативної допомоги, психологи, *соціальні працівники*, спеціалісти з надання духовної підтримки та інші фахівці за потребою, а також волонтери, найближчі родичі або законні представники Пацієнта» (3.9) [курсив наш – О.О.].

Слід відзначити, що *соціальна допомога* безпосередньо охоплює такі різновиди діяльності соціального працівника:

- 1) матеріальна підтримка сім'ї хворого;
- 2) консультування, у т. ч. – правове;
- 3) надання ситуативної допомоги;
- 4) допомога в оформленні документів, наприклад, про стан хворого (інвалідність), його потреби, волевиявлення тощо;
- 5) координація роботи спеціалістів різних профілів;
- 6) побутові послуги;
- 7) ритуальні послуги.

Однак надання паліативної та хоспісної допомоги соціальними

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

працівниками пов'язано з цілою низкою проблем.

По-перше, принцип мультидисциплінарності має охоплювати не тільки злагоджену діяльність фахівців різних галузей (медичної, юридичної, духовної тощо), але й тісну співпрацю різних закладів сфери соціального захисту населення, зокрема:

- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (мова йде про всі рівні: обласний, міський, районний);
- служби у справах неповнолітніх міської та районних рад;
- територіальні центри соціального обслуговування пенсіонерів та самотніх непрацездатних громадян та ін.

По-друге, нагальною та гострою сьогодні в Україні є проблема освіченості / обізнаності соціальних працівників, їхньої емоційно-психологічної готовності надавати паліативну та хоспісну допомогу.

В освітній сфері заклади вищої освіти України сьогодні мають обрати курс на впровадження освітньо-професійних програм на кшталт «Соціальна робота з надання паліативної та хоспісної допомоги», які мають націлюватися не стільки на теоретичну підготовку соціальних працівників (хоча й, безумовно, теорія тут є невід'ємним складником освітнього процесу), скільки на *набуття компетенцій* (практична підготовка має домінувати).

Різностороння підготовка соціального працівника – фахівця з надання паліативної та хоспісної допомоги – сприятиме, зокрема, підвищенню таких життєво важливих для кожної людини чинників, як:

- 1) якість життя;
- 2) збереження гідності Особистості.

Крім того, зазначена підготовка дозволить соціальному працівникові надавати кваліфіковану допомогу за такими напрямками:

1) створення домашніх, звичних і невимушених умов *життя* для особи, яка помирає;

2) забезпечення оточення пацієнта його близькими, особами, які щиро проявляють турботу й любов (наприклад, у *Конвенції про права дитини* зазначається: «Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню...» (ст. 9);

3) налагодження емоційно комфортної атмосфери, сповненої щирості, людяності, відвертості, а також встановлення комунікативного акту з невиліковно хворими та їхнім оточенням (зокрема, ведення розмов про близьку смерть як із самою особою, яка помирає, так і з її сім'єю; така діяльність потребує спеціальної підготовки, оскільки психологічно важко вести танатологічні діалоги / монологи та обговорювати важливі питання на кшталт: «Скільки Людині залишилося жити?», «Де краще провести останні години людині, яка помирає?», «Що може принести радість людині, яка помирає?», «Як погамувати, бодай, знизити страх смерті, притаманний людській природі загалом?». – І таких запитань, які потребують усвідомлення та обговорення, безліч.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Отже, розбудовуючи й впроваджуючи у реальність стратегії соціальної політики, держава має враховувати потреби усіх категорій населення без винятку, звертаючи пильну увагу на тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. У даному контексті мова йде про невиліковно хворих людей, розширенням онтологічних можливостей яких має опікуватися держава. Зазначена опіка має стосуватися не тільки самих паліативних хворих, але й фахівців, зокрема – соціальних працівників, покликаних надавати висококваліфіковану допомогу.

Поліщук Ігор Олексійович, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків), доктор політичних наук, професор

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ

Епоха постмодерну має яскраво виявлені особливості, які відрізняють її з поміж інших історичних періодів.

Напевно, є сенс казати про загальну невизначеність та про розірваність буття індивідів в нашу постмодерністичну епоху, що означає фактичну маргінальність (від лат. *marginalis* – межа, узбіччя) культури більшості людей та процес маргіналізації інших. Вочевидь сьогодні ми маємо справу з тим, що за умов перехідного суспільства (поняття вживається по відношенню до всього світового соціуму, який глобалізується та в цілому не може навіть контурно окреслити риси швидко змінюваного майбутнього) перехід людини в нове соціальне середовище є неповним, незавершеним. У підсумку ми спостерігаємо втрату попередніх та ненабуття нових сталих соціальних зв'язків більшістю індивідів, які не можуть по-справжньому пристосуватися до нових умов життя. У сучасному світі маргінальне становище стало «нормою» для існування значної кількості людей, які набувають рис амбівалентної, роздвоєної свідомості, втрачають політичні та соціальні орієнтири та стають здобиччю політичних маніпуляцій. Швидкоплинне життя у постмодерну епоху змушує громадян поводити себе по відношенню до державної влади в залежності від актуалізації тієї чи іншої іпостасі власного буття. У громадян втрачається чітке, однозначне уявлення про державну владу, її функції, місце та роль в житті соціуму. Це спричиняє появу кризи участі. Про це пише Джон Грей: «Відчуження між демократичним електоратом і політичними елітами охопило сьогодні всі західні держави, включаючи Сполучені Штати Америки» [1, с. 79].

На зміну активістській культурі епохи модерну приходять культура маргінальна епохи постмодерну. Громадянам, які не визначилися щодо цінності держави як такої, живуть у невизначеному соціальному середовищі, немає особливого сенсу виявляти політичну активність. Звідси можна передбачити на найближчу перспективу, що в постмодерністській політичній культурі участь громадян у суспільно-політичному житті розвиватиметься за

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

хвилями, по синусоїді, залежно від конкретної ситуації та її значення для їхніх інтересів. Більше того, пересічні виборці, виховані у попередню епоху модерну, готові в основному сприймати якраз модерністські культурні настанови, вони, як правило не знають та не замислюються над тим, що вчені називають особливостями епохи постмодерну. Складність стосунків між народом та державою в наш час полягає в тому, що громадяни вимагають від урядів зрозумілих для себе пояснень того чи іншого політичного курсу, а у державних діячів таких пояснень іноді просто немає. На думку М.М. Кузьміна, «вимога зрозумілості та фактична неможливість пояснити – основний культурний конфлікт сучасної перехідної епохи» [2, с. 88].

Український політолог М.М. Кузьмін зазначає: «Культурі традиційного суспільства притаманна незалежність життєвого світу політичної влади і життєвого світу решти суспільства. В епоху модерна влада стає, з одного боку, активним актором соціальних процесів, з іншого – сприймається суспільством як сторона взаємовідносин, що має чітко визначені обов'язки. В постмодерні відносини влади і суспільства приймають реактивний характер: втрачається чітко структурований порядок, політичні дії стають реакцією на ситуацію» [2, с. 85].

Загалом держава постіндустріального суспільства (постіндустріальна держава чи держава епохи постмодерну) розвивається у двох напрямках – внутрішньому та зовнішньому. Внутрішні функції постіндустріальної держави насамперед спрямовані на розвиток інформаційного суспільства – суспільства інформаційних технологій, а зовнішні – на рух до глобалізму – загальнопланетарної цивілізації. Отже, постіндустріальне суспільство має щонайменше два виміри – інформаційне суспільство (всередині країни) та глобалізм (на міжнародній арені).

Література:

1. Грей Д. Поминки по просвещению: Политика и культура на закате современности. М.: Клио, 2003. 243 с.
2. Кузьмин Н.Н. Трансформации и типология отношений власти и общества: традиционная культура, модерн, постмодерн. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*: Збірник наукових праць. Х.: ХНУ, 2005. С. 83-90.

Польовий Микола Анатолійович, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця), доктор політичних наук, професор

ПЕРЕВАГИ ТА ВАДИ СТРУКТУРНО-ДЕМОГРАФІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ТРАНЗИТИВНИХ ДЕРЖАВ

Важливою проблемою сучасної політичної науки виступає питання побудови прогнозу загроз політичній стабільності країн, які знаходяться на шляху політичного транзиту. Серед різних підходів до такого прогнозування перспективним представляється моделювання. Завданням даного повідомлення є аналіз деяких переваг та недоліків існуючих структурно-демографічних моделей, які використовуються для прогнозування політичної нестабільності в сучасних транзитивних державах.

Найпростішим дещо формалізованим, як того потребує моделювання, проявом нестабільності, на нашу думку, можна вважати нездатність здійснювати адекватне соціально-політичній ситуації державне керівництво з одного боку, та наявність широкого некерованого суспільного руху, розвиток якого є потенційно небезпечним для існування сучасного йому державного ладу, з іншого.

Найбільш відомими та детально розробленими моделями, які дозволяють надавати певні прогнози політичної стабільності є, на нашу думку, структурно-демографічні моделі. Вони розроблялись та розробляються у роботах Дж. Голдстоуна, П. Турчина, А. Коротаєва, С. Нефьодова, Д. Халтуріної, Л. Гриніна та ін. [1-5]. Ці дослідники позиціонують себе, як прибічників математичної історії. Ними було побудовано серію досить цікавих моделей історико-політичних процесів. Ці моделі пов'язують суспільно-політичний розвиток окремих держав та їх груп із динамікою певних показників демографічного розвитку.

Однією з перших моделей даної серії є модель структурно-демографічних циклів Дж. Голдстоуна. Стрижневою ідеєю моделі Дж. Голдстоуна є теза про те, що зростання населення викликає кризу держави опосередковано, впливаючи на соціальні установи, які, у свою чергу, впливають на соціальну стабільність [1, с. 11-12]. Різноманітні модифікації даної моделі були відтворені П.В. Турчиним, С. О. Нефьодовим, Л. Є. Гриніним, А. В. Коротаєвим та деякими іншими вченими на історико-політичному матеріалі для досить тривалого періоду часу від імперій Давнього Сходу до початку ХХ ст. [2; 3; 5; 6; 7; 8]. За всієї позитивності таких моделей слід відзначити, що їх прогностичний потенціал дещо обмежений суспільствами, в яких ще не пройдена мальтузіанська пастка. Отже, подібні моделі допомагають з'ясувати

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

політичне минуле, але потребують суттєвої модифікації для застосування у прогнозуванні політичного майбутнього.

Певну відповідь на потребу актуалізації такого «політико-демографічного» напряму синергетичного моделювання соціально-політичних процесів представляє модель, запропонована А.В. Коротаєвим та Ю.В. Зінкіною. Сутність цієї моделі виражається висловом «пастка на виході з мальтузіанської пастки» [9] та виглядає наступним чином: на початку виходу з «мальтузіанської пастки» різко зменшується смертність населення, що призводить до стрімкого прискорення темпів приросту населення за умов покращення медичного обслуговування та якості життя в цілому. Це прискорення супроводжується особливо сильним зниженням дитячої смертності, що призводить до різкого зростання кількості молоді в загальній кількості населення.

Зростання долі тієї частини населення, яка найбільшою мірою схильна до агресії та радикалізму, часто виступає важливим фактором політичної дестабілізації. Якщо додати до цього неможливість своєчасного забезпечення цього молодого населення достатньою кількістю робочих місць, країна, в якій відбувається подібна демографічна ситуація, стикається з цілою армією молодих безробітних, які є потенційними учасниками будь-яких політичних заворушень. У випадку описаного вище розвитку подій головним чинником стабільності суспільно-політичного життя країни виступає темп приросту кількості міської молоді. На думку цитованих вчених, якщо кількість міської молоді збільшується зі швидкістю більше 30% за п'ятирічку, слід очікувати серйозних внутріполітичних потрясінь, якщо ж темп приросту міської молоді починає перебільшувати 45% у п'ятирічку, подібні політичні негаразди стають майже непереборними [8, с. 102].

Нами було розроблено цілком аналогічну модель, у якій враховано показник щорічного темпу приросту міської молоді. Наша модель кореспондує із подіями акції «Україна без Кучми» та помаранчевої революції [10]. Водночас слід констатувати, що жодна структурно-демографічна модель не надала прогнозу виникнення «арабської весни» та подій Євромайдану в Україні 2013-2014 рр. Це спонукає до подальшої модифікації даних моделей із залученням додаткових факторів.

Література:

1. Goldstone J.A. Population and Security: How Demographic Change Can Lead to Violent Conflict. *Journal of International Affairs*. 2002. № 56/1. P. 3-22.
2. Турчин П.В. Историческая динамика. На пути к теоретической истории. М.: URSS, ЛКИ, 2010. 365 с.
3. Коротаев А.В., Комарова Н.Л., Халтурина Д.А. Законы истории. Вековые циклы и тысячелетние тренды. Демография. Экономика. Войны. М.: КомКнига / URSS, 2007. 256 с.
4. Халтурина Д.А., Коротаев А.В. Системный мониторинг: Глобальное и региональное развитие. М.: УРСС, 2010. 296 с.
5. Нефедов С.А., Турчин П.В. Опыт моделирования демографически-структурных циклов. *История и Математика: макроисторическая динамика общества и государства* / ред. С.Ю. Малков, Л.Е. Гринин, А.В. Коротаев. М.: КомКнига / URSS, 2007. С. 153-167.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

6. Нефедов С.А. Факторный анализ исторического процесса. История Востока. М.: Территория будущего, 2008. 751 с.
7. Нефедов С. А. Аграрные и демографические итоги русской революции. Екатеринбург: Изд. УГГУ, 2009. 203 с.
8. Гринин Л.Е., Коротаев А.В. Политическая эволюция мир-системы: формальный и качественный анализ. *Эволюционная историческая макродинамика*. М.: Книжный дом «Либроком», 2010. С. 52-118.
9. Коротаев А.В., Зинькина Ю.В. Прогнозирование социополитических рисков: ловушка на выходе из мальтузианской ловушки. *Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер»*: Материалы XII конференции АИК. 2010. № 36 (Октябрь). С. 101-102.
10. Польовий М.А. Прогнозування загроз політичній стабільності в Україні до 2030 р. на основі синергетичного параметру порядку. *Вісник ДонНУ*. Сер.: Політ. науки. 2016. № 1. С. 79-86.

Радіонова Ірина Олександрівна, професор кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор філософських наук, професор

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЗА УМОВ КОНТИНГЕНТНОСТІ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ДІАПАЗОНУ МОЖЛИВОСТЕЙ

Розвиток глобального світу початку ХХІ століття постав викликом для соціального прогнозування. Як підкреслює у своїй останній праці У. Бек, ми не маємо ані концептів, ані теорії, що могли б схопити світ, що зійшов з розуму [2, р. хі]. Мультиплікаційні зміни великої швидкості з нескінченними побічними ефектами потребують нового розуміння соціального прогнозу. Так, науковці не передказали глобальну фінансово-економічну кризу, голосування за Брекзїт, перемогу Д. Трампа (події різні за своїм масштабом, але знакові). Але виникає питання, чи в змозі сучасна наука взагалі це робити?

Якщо ми сприймаємо сучасне розуміння майбутнього як поля відкритих можливостей (pure future), то усі наші прогнози постають як контингентні. Адже ми можемо лише наголошувати, що ті чи інші події ймовірні, але не можемо передбачити їх із впевненістю. Наприклад, Д. Аджемоглу і Дж. Робінсон зробили спробу відповісти на питання, яке так турбує кожного українця, чому одні країни багаті, а інші бідні. Свою відповідь вони надали: наявність інклюзивних політичних і економічних інститутів робить країну багатогою. Вони навіть вказали шляхи виходу з порочного кола екстрактивних політичних і економічних інститутів. Але при цьому підкреслили, що ймовірність успішності розбудови інклюзивних інститутів не зовсім зрозуміла [1, р. 366, 402, 460].

На наш погляд, за умов контингентності значення соціального прогнозування тільки зростає. Його нагальне завдання розробляти не один, а максимально можливу кількість сценаріїв розвитку подій і розповсюджувати інформацію про ризики і небезпеки кожного з них. Майбутнє не передзадано, воно цілковито залежить від наших дій. Історія це не доля, підкреслюють

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Д. Аджемоглу і Дж. Робінсон [1, р. 365]. Як прогнозував У. Бек, людство цілком реально може прийти до самознищення, але, з іншого боку, саме розуміння цієї можливості може його врятувати (емансипаторський катастрофізм).

Комунікація з суспільством для науковців теж постає як виклик. На наш погляд у цілому вона здійснюється так само, як й наприкінці ХХ століття. Однак у сучасному глобальному і кожному окремому суспільстві існують численні центри впливу. Необхідно сфокусувати увагу і переосмислити шляхи комунікації з ними. Нескінченні метелики готові змахнути крилами і змінити хід подій. Нагадаємо про Г. Тунберг, школярку зі Швеції, що відома пікетами перед парламентом Швеції. Норвезькі політики номінували Г. Тунберг на Нобелівську премію миру (2018). Кліматичні марші, організовані молодими жінками, відбулися у Бельгії, Нідерландах, США, Швеції та інших країнах. Поки що дії молоді не вплинули на безпосередні рішення політиків, але вони вже виконують важливу сигнальну функцію. Отже, як ніколи раніше, важливо донести соціальні прогнози до найбільшої кількості людей у глобальному світі. Запит на інформацію завеликий. Про що свідчить успіх Ю.Н. Харарі, який фокусує увагу на ризиках і небезпеках технологічного розвитку, що призведе до змін в усіх сферах життя як глобального, так і окремого суспільства, кожного індивіду [3].

Однак, усі згадані автори підкреслюють особливу відповідальність політичних еліт за майбутнє окремих суспільств і людства у цілому. Саме політики для визначення своїх дій потребують усього спектру соціальних прогнозів подій, що можуть відбутися, з аналізом їхніх можливих ризиків і небезпек.

Література:

1. Acemoglu D., Robinson J.A. Why Nations Fail. The origins of Power, Prosperity, and Poverty. Croydon: CPI Group, 2013. 560 p.
2. Beck U. The metamorphosis of the world. Cambridge: Polity Press, 2016. 236 p.
3. Harari Y.N. 21 Lessons for the 21st Century. London: Penguin Random House, 2018. xv, 400 p.

Скворець Володимир Олексійович, завідувач кафедри соціології
Запорізького національного університету, доктор філософських наук,
професор

ЗМІНА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ВИКЛИК СТАБІЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Аналізуючи витоки глобальної кризи сучасного світу, З. Бжезінський зазначає: «В міру того як зростає вплив Китаю і як інші претенденти на світове лідерство – Росія, Індія, Бразилія – конкурують один з одним за ресурси, безпеку і економічні переваги, зростає вірогідність непорозуміння і конфліктів» [1, с. 5]. Перед кожною сучасною державою постає проблема забезпечення суспільства природними, людськими, культурними, технологічними та іншими

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

ресурсами, а здатність вирішувати цю проблему є визначальним фактором не лише життєдіяльності країни, але й основною передумовою формування її майбутнього. Жорстка боротьба за різноманітні ресурси ведеться не лише державами, але й транснаціональними корпораціями, які мають потужний вплив на державну владу країн периферії та напівпериферії. Суб'єкти боротьби за ресурси розробили і використовують широкий інструментарій засобів впливу на ті процеси, що визначають розподіл і перерозподіл світових ресурсів. На жаль, проблема змін ресурсного забезпечення українського суспільства поки що не знайшла системного та комплексного дослідження у вітчизняній науці.

Враховуючи це, доцільно окреслити основні тенденції змін ресурсного потенціалу, що визначають життєдіяльність українського суспільства та його майбутнє.

Ключовим чинником формування ресурсного потенціалу українського суспільства є демографічні ресурси. Останні 25 років в Україні домінує процес депопуляції населення, внаслідок якого загальна чисельність населення України з 01.01.1993 р. по 01.01.2018 р. скоротилася з 52,244 млн. осіб до 42,234 млн. осіб, тобто на 10 млн. осіб або на 19 %. В дослідженнях вітчизняних демографів (Е. Лібанова, С. Пирожков), економістів (О. Білорус, В. Геєць, О. Кендюхов, Ю. Кіндзерський, М. Павловський, Ю. Пахомов, О. Шнипко) чітко доведено визначальну роль неоліберальних реформ у руйнування не лише економічного, але й демографічного потенціалу українського суспільства.

О. Соскін констатує, що «сучасна тріадна економічна модель не тільки не продуктивна, а й небезпечна для подальшого функціонування в Україні, оскільки нищить як економіку, так і країну в цілому, особливо, якщо ми розглядатимемо її (країну) як системний, інтегральний економіко-фінансовий та соціальний організм» [2, с. 360]. Одним із найважливіших показників змін в економіці є валовий внутрішній продукт (ВВП). Якщо ВВП УРСР у 1990 р. взяти за 100 %, то в 90-х роках постійно відбувалося зниження ВВП України, і в 1999 р. він складав лише 40,8 % від рівня 1990 р. (знизився майже в 2,5 рази), а в 2007 р. цей показник піднявся до 72,2 % [3]. У 2008 р. ВВП України зріс до 74,2 %, а в умовах світової фінансової кризи у 2009 р. він знизився до 63,3 %, у 2013 р. цей показник зріс до 69,4 %, а в 2014 р. знизився до 64,8 %, у 2015 р. ВВП знову знизився до мінімуму в 58,5 %, з 2016 р. починається його зростання, у 2018 р. ВВП України склав 63,4 % від рівня 1990 р. Статистика засвідчує, що зростання ВВП було зумовлено зростанням невиробничого сектору [4]. Україна залишилася єдиною пострадянською республікою, якій так і не вдалося за показником ВВП вийти на рівень 1990 р.

Деградація економічної системи супроводжувалася деіндустріалізацією українського суспільства, закриттям тисяч великих і середніх промислових підприємств, деградацією економічного, виробничого, трудового, наукового, науково-технічного та технологічного потенціалу України. За офіційними даними, в період з 1990 р. по 2015 р. чисельність працівників скоротилася: в промисловості з 7,8 млн. осіб до 2,2 млн., тобто в 3,5 рази; у будівництві – з 2,4

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

млн. осіб до 0,2 млн., у 12 разів; у сільському господарстві – з 4,4 млн. осіб до 0,5 млн., у 8,8 рази; в транспорті – з 1,8 млн. осіб до 0,7 млн., у 2,5 рази; в освіті, культурі, науці та мистецтві – 3 млн. осіб до 1,7 млн., в 1,7 рази. Загальна кількість працівників, які зайняті у названих галузях економіки, зменшилася із 19,4 млн. осіб до 5,3 млн., тобто в 3,6 рази. Це означає, що 14 млн. громадян України пройшли через процес маргіналізації, були відірвані від звичного соціокультурного середовища, позбавлені засобів існування, змушені були боротися за виживання. При цьому треба зазначити, що в результаті «аграрних реформ», що знищили колгоспно-радгоспну систему, більша частина жителів села була загнана в архаїку доіндустріального укладу господарювання.

Внаслідок названих соціально-економічних змін в Україні сформувалася нова соціально-майнова структура суспільства: 1-2% – багаті, 15-18 % – умовно середній клас, 75-80 % – бідні. Концентрація багатства розподіляється в такому вигляді: у 1-2 % багатих зосереджено 65-70 % багатства, а 75-80 % бідних володіють лише 5 % багатства [2, с. 95-96]. Неоліберальні ринкові реформи перетворили Україну на країну масової бідності, різкої соціальної поляризації, скоротили питому вагу середніх верств, послабили соціальну базу держави.

У контексті зміни ресурсного потенціалу України постає також анексія Росією Криму і воєнний конфлікт у Донбасі. Втрату ресурсного потенціалу України слід розглядати як історичний виклик, тобто як соціальну обставину, яка породжує нові протиріччя соціального розвитку, що виступають джерелом змін, що погіршують умови життя мільйонів громадян України, а значить, знижують соціальну стабільність суспільства. На цей виклик правлячий клас України повинен знайти відповідь, що нейтралізує руйнування ресурсного потенціалу суспільства. Відгук може ґрунтуватися лише на конструктивізмі, на технологіях, що інтегрують соціальні групи, спільноти, громади і регіони в єдиний соціальний організм України.

Література:

1. Бжезинский З. Стратегический взгляд: Америка и глобальный кризис / [пер. с англ. М.Н. Десятовой]. М.: АСТ, 2015. 288 с.
2. Соскін О.І. Народний капіталізм: економічна модель для України: монографія. К.: Вид-во «ІСТ», 2014. 396 с.
3. Валовий внутрішній продукт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/so_ek_r_u/soekru_u/12_2007/page_02.htm
4. Динамика ВВП Украины с 1990 по 2019 годы. Блог SeoСайт. URL: <https://seosait.com/dinamika-vvp-ukrainy-s-2002-po-2016-gody/>

Требін Михайло Петрович, завідувач кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків), доктор філософських наук, професор

ТЕРОРИЗМ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Серед безлічі проблем сучасності проблема тероризму займає особливе місце. Незважаючи на те, що тероризм як явище суспільно-політичного життя існує досить давно, масштаби, які прийняла сьогодні ця загроза, безпрецедентні. Тероризм набув планетарного характеру і став однією з глобальних проблем людства [2]. Згідно з хвильовою теорією професора Каліфорнійського університету в Лос-Анджелесі Девіда Рапопорта [8-10] можна виділити чотири хвилі тероризму: 1) анархістську (з 1880-х до початку 1920-х рр.); 2) антиколоніальну (з 1920-х до початку 1960-х рр.); 3) лівого тероризму (з 1960-х рр. до кінця ХХ ст.); 4) релігійного тероризму (з 1979 р. по теперішній час). Джеффри Каплан продовжив цей ряд і виділив п'яту хвилю: новий трайбалізм [4], під яким розуміється прагнення індивідів об'єднуватися в локальні групи за територіальним, культурним, політичним, релігійним, етичним тощо принципами, надаючи опір загальносвітовим тенденціям індивідуалізму і гомогенізації. Така фрагментація приводить до трансформації суспільства до спільнот, малих груп, «трайбів», в яких індивіди створюють нові форми втраченої солідарності, протиставляючи себе навколишньому світу і борючись з ним, у тому числі і за допомогою тероризму [5].

Як явище, що носить глобальний характер, в сучасних умовах тероризм характеризується цілою низкою тенденцій [7]: 1) придбання ним глобального характеру, як у просторовому, так і в часовому значеннях. Реальним стає поширення загрози тероризму практично по всіх країнах земної кулі, але не в системі разових актів насильства, а в постійно діючому режимі [11]. Разом з тим для зазначеної тенденції вельми характерно посилення значення ідеологічного та економічного чинників як для визначення мети в тероризмі, так і для формування мотиваційної основи учасників терористичних рухів і окремих акцій насильства; 2) перехід від ієрархічних вертикальних структур до мережевих. Сегментований характер терористичної організації означає, що вона складається з багатьох осередків, її поліцентричність передбачає наявність низки лідерів і центрів. Її характеристика як мережі означає, що різні сегменти, лідери і центри інтегровані в мережеву структуру за допомогою структурних, особистих і ідеологічних зв'язків [1]; 3) активне і багатопланове використання в злочинних цілях досягнень науково-технічного прогресу [12]. Результатом даного процесу є розширення можливостей ведення терористичної діяльності в різних умовах, збільшення кількості та ефективності терористичних актів, зростання їх руйнівних наслідків. Ідеологи тероризму і керівники терористичних організацій і бандитських формувань все активніше

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

використовують можливості Інтернету для загальної координації терористичної діяльності, вербування нових членів, обміну оперативною інформацією тощо. Терористи використовують спеціалізовані інструменти з анонімізації користувачів кіберпростору, зокрема, мережевий протокол «Phantom Protocol»; 4) зростання рівня його фінансування і матеріально-технічної забезпеченості, що пояснюється зростанням масштабів і різноманітності терористичних завдань, активною участю в якості організаторів терористичної діяльності низки зарубіжних держав, політичних кіл, транснаціональних компаній [6]. Дана тенденція супроводжується створенням відповідного механізму фінансового та матеріально-технічного забезпечення терористів, що має легальні і нелегальні структурні елементи. До них відносять: джерела забезпечення; структури накопичення і розподілу відповідних засобів і виробів; канали їх доставки терористичним організаціям; контроль над їх використанням тощо. Характерною особливістю фінансування і матеріально-технічного оснащення терористичних структур слід також вважати зміцнення їх відповідної бази за рахунок «власних» джерел: шляхом організації поборів в середовищі певних груп населення (етнічних, релігійних тощо); здійснення різного роду кримінальних злочинів; 5) активне зрощування організованої злочинності і тероризму [3]. Основною причиною об'єднання є обопільна зацікавленість один в одному для взаємодії і надання взаємної допомоги. Для існування тероризму необхідне стабільне фінансування терористичних структур з різних міжнародних і внутрішньодержавних кримінальних джерел. Тероризм, володіючи загальними ознаками організованої злочинності, відповідно, характеризується і обов'язковою наявністю корумпованих зв'язків. Узагальнюючи сучасний характер і зміст транснаціональної організованої злочинності, можна стверджувати, що вона стала носити виражений системний характер, і в цю кримінальну систему активно і «з задоволенням» для обопільної кримінальної вигоди вливаються терористичні групи самого різного стибу.

Аналіз тенденцій дає підставу стверджувати, що загроза тероризму не має скороминущого характеру і придбала очевидну довготривалість. Таким чином, тероризм як явище, та й як глобальна об'єктивна дійсність, все більше продовжує перетворюватися на серйозну загрозу для життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави, як в Україні, так і в глобальному просторі.

Література:

1. Соловьев Э.Г. Трансформация террористических организаций в условиях глобализации. М.: ЛЕНАНД-URSS, 2006. 56 с.
2. Требин М. Терроризм – болезнь современного общества. *Журналист*. 1999. № 11. С. 18-24.
3. Historical Perspectives on Organized Crime and Terrorism / eds. J. Windle, J.F. Morrison, A. Winter, A. Silke. London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2018. x, 208 p.
4. Kaplan J. The Fifth Wave: The New Tribalism? *Terrorism and Political Violence*. 2007. Vol. 19, No. 4. P. 545-570.
5. Kaplan J. Terrorist Groups and New Tribalism: Terrorism's Fifth Wave. Abingdon, Oxon [England]; New York: Routledge, 2010. 235 p.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

6. Krueger A.B. What Makes a Terrorist: Economics and the Roots of Terrorism. 10th anniversary edition. Princeton: Princeton University Press, 2018. xxxiii, 195 p.
7. Kydd A.H., Walter B.F. The Strategies of Terrorism. *International Security*. 2006. Vol. 31, No. 1. P. 49-80.
8. Rapoport D.C. The Fourth Wave: September 11 and the History of Terrorism. *Current History*. 2001. Vol. 100, No. 650. P. 419-424.
9. Rapoport D.C. The Four Waves of Rebel Terror and September 11. *Anthropoetics*. 2002. Vol. 8, No. 1. P. 1-19.
10. Rapoport D.C. The Four Waves of Modern Terrorism. *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* / eds. A.K. Cronin, J. Ludes. Washington, DC: Georgetown University Press, 2004. P. 46-73.
11. The Constructions of Terrorism: an Interdisciplinary Approach to Research and Policy / [ed.] M. Stohl, R. Burchill, S. Englund. Oakland, Ca.: University of California Press, 2017. vii, 244 p.
12. Yomtov N. War on Terror Technology. Minneapolis, Minnesota: Abdo Publishing, 2018. 48 p.

Ходус Олена Володимирівна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, доцент

ДЕФЦИТ СУБ'ЄКТИВНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ЕФЕКТ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ (ПОСТ)СОЦІАЛЬНОСТІ

Сучасна соціокультурна парадигма неоліберальної спрямованості с(від)творює доволі специфічну суб'єктивність, відзначену знаками комерціалізації (монетизації, капіталізації). Ідеться про те, що сучасний капіталізм (або «новий дух капіталізму» в термінології Л. Болтанскі і Е. К'япелло [1]) з одного боку, здійснює (гіпер)валоризацію суб'єкта, тобто перебільшує значення індивіда як такого, його індивідуальності, сингулярності (особливості, одиничності, достатності). Виявляється, що людини все більше зосереджується на власній самості (в проекції «Я-сам») – самореалізації, самоменеджменті, самопросуванні, дизайні власного життя. Звідси – модні мотиваційні салогани на кшталт, «Стань місцем власного життя!», «Кожен день – це нова можливість розкрити свій потенціал!», «Ти можеш стати всім, чим забажаєш!» і т. ін. Отже, неоліберальний сценарій гранично індивідуалізує реальність суб'єктивної життєтворчості.

З іншого боку, неоліберальна економіка відчутно гомогенізує компоненти суб'єктивності, розподіляючи її на модульні здібності, такі як інтелект, афективність, краса, тілесність, що оформлюються в категоріях економізації. Як зазначають Л. Болтанскі і Е. К'япелло, із самістю відбувається «економізація автентичності». Йдеться про мобілізацію емоційних ресурсів, які разом з освітою, владою та іншими маркерами статусу забезпечують нині конкурентоспроможність особистості [1, с. 738]. «Новий дух» капіталізму обертає індивіда на «підприємливе Я» [2, с. 134] у тому сенсі, що кожен має бути гнучким, креативним, наскільки це можливо, виявляти ініціативу щодо «самого себе», допомагати «самому собі», «сам себе організувати». Іншими

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

словами, від сучасного індивіда вимагається бути компетентним менеджером, емоційним «підрядником» (в термінології А. Гокшильда [3]) власних переживань, вміти «справляти враження», свідомо поводитися зі своїми почуттями, функціонувати режимі лайфстайл-корпорації. Не випадково сучасному суб'єктові так важливо переконатися в своїй вартості / цінності, яку він прагне встановити з упевненістю і точністю, в чому йому активно допомагають «зацікавлені агенти» – різноманітні ментори, коучі, тренери, а також спеціальні платформи за для «особистого брендингу» – Instagram, Facebook, You Tube, де візуально / вербально експлуатуються модульні здібності суб'єктивності. Інструментом монетизації в цьому випадку можуть бути ретельно відібрані фотографії, теми для постів. Відтак, суб'єктивність має себе скоріше не на боці суб'єкта, а на стороні об'єкта. Тобто, індивід уявляє себе як товар, входить у відношення із самим собою (та з іншими) в якості вартості. В такому контексті бажання індивіда перетворити своє «Я» (в тому числі й «приватне Я») на «публічне шоу», зробити своє життя своєрідним видом товару і видовища («я-для-інших»), є «симптомом» «дефіциту суб'єктивності», хворобливої залежності від власної персони.

Разом з тим, неолібералізм, інструменталізуючи суб'єктивність, перетворюючи самість на приводний механізм виробничого апарату, вимагаючи від суб'єкта інтенсивної самоексплуатації, більше не орієнтує останнього на підтримку довгострокових «взаємних контрактів». Конкретно-сучасний тип суб'єктивності, ядром якої виступає «неналежний індивід» (Ж. Мандель) і «мінімальне Я» (К. Леш), затверджує новий принцип ідентифікації – принцип «слабких» (прохолодних, короткострокових) зв'язків (М. Грановеттер, Ж. Ліповецькі, З. Бауман). У результаті порушується відчуття причетності і спільності. Як наслідок, позиція «неналежності» («ексклюзивності») сучасного індивіда спричиняє поступове витіснення з практик самоздійснення безпосередності досвіду Інших. Інша справа, що прагнення до «індивідуалістичного самоздійснення» (у термінології Ч. Тейлора [4]) породжує нові форми «суб'єктивної залученості» в комунікації, стосунки, зв'язки, як-то – волонтерський рух, різні асоціації самопомоги, ком'юніті, «ідентичності опору» (М. Кастельс), що ґрунтуються на безпосередності, природності, близькості, особистому інтересі, керуються несистемними вимогами від імені гендеру, індивідуального psyche, тіла і т.ін.

Відтак, зарано констатувати «кінець соціальності», кризу колективних практик, солідарності (такі трендові теми сучасного соціологічного теоретизування). Скоріше, мова йде про необхідність переосмислення підстав концептуалізації, здатних вловити масштаби змін, що відбуваються в онтології «спільності» і «окремості».

Література:

1. Болтански Л., Кьяпелло Э. Новый дух капитализма / пер. с фр. М.: Нов. лит. обозрение, 2011. 976 с.
2. Грав И. Высокая цена: искусство между рынком и культурой знаменитости / пер. с нем. М.: Ад Маргинем Пресс, 2016. 288 с.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

3. Hochschild A.R. Emotion Work, Feeling Rules, and Social Structure. [Online]. *American Journal of Sociology*. Chicago: Chicago University Press, 1997. Vol. 85, № 3. P. 551-575. URL: <http://www.jstor.org/stable/2778583>.

4. Тейлор Ч. Етика автентичності / пер. з англ. К.: Дух і літера, 2002. 128 с.

Чепак Валентина Василівна, завідувач кафедри галузевої соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор соціологічних наук, професор

Петренко-Лисак Алла Олександрівна, доцент кафедри галузевої соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат соціологічних наук, доцент

ОСВІТА 4.0 ЯК ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИКЛАДАЦЬКИХ ПРАКТИК

Сучасний соціальний світ, який аналізується в категоріях плинності як нестійкий, флексибельний, номадичний, слабо прогнозований не просто є зміненним середовищем функціонування освітніх практик, але є простором дії оновлених факторів їхньої трансформації. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій, зміна пріоритетів та мотивацій в набутті знань і формуванні вмінь, переформування акцентів в критеріях життєвого успіху спричинили кризу в системі освіти. Роботодавці та заклади фахової освіти покладають почасти відмінні сподівання на результати навчання. І звісно, що освітяни, як активні суб'єкти творення і впровадження освітнього процесу, мусять відповідати на виклики зміненого середовища.

Світовий економічний форум має традицію складати рейтинг пріоритетних галузей економіки, освіти та науки на чергові п'ятирічки, а також зазначати переліки навичок, якими мають володіти фахівці, професіонали, які претендують на успішну кар'єру в умовах трендів, тенденцій та суспільно-економічних змін. Зазначені навички не є вродженими, їхнє формування є наслідком системних процесів виховання та навчання. Знання стають економічною категорією, повномірною ринковою сутністю. І освітяни, орієнтуючись на таку трансформацію продукту, формувачем якого вони є (і науковці, зокрема), відповідно змушені реагувати постійним самовдосконаленням та оновленням власних освітньо-навчальних практик. Адже, щоб навчити новим навичкам, треба спочатку самим їх опанувати.

Сучасний освітянин має бути но(у)мадичним (за визначенням Дж. Моравіца) – креативним, творчим, винахідливим, готовим працювати будь-де, будь з ким і в будь-який час. Нинішнє но(у)мадичне суспільство – це суспільство невизначеності, акселераційного поступу технологічних та соціальних змін, в якому глобалізація та горизонтальне поширення знань (де-ієрархізовані (Бауман, Гіденс); це модель плаского світу (Фрідман, Гілен), в якому панує мережева логіка – передусім, взаємозалежність, – коли успіх одного індивіда залежить від успіху інших, з якими він в системі взаємозв'язків (мережеве суспільство), а також особиста відповідальність за дизайн та

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

творення власного майбутнього (креативне становлення).

Серед прогнозованих нами ризиків або перепон, що постають перед освітянами наступні: а) невідповідність власних фахових знань, вмінь та навичок сучасним вимогам ринку до фахівців відповідної галузі; б) незнання або неволодіння новітніми методиками викладання і навчання; в) незнання або низький рівень володіння іноземними мовами; г) неопанування практиками користування сучасними технічними засобами навчання і програмним забезпеченням задля формування наочних навчальних матеріалів; д) замала кількість (в окремих регіонах, фактично, відсутність) доступних сучасних систем / закладів / програм підвищення кваліфікації викладачів вищої школи; е) через погане фінансування – неможливість виконання високоякісної дослідницької роботи; є) застарілі бібліотечні фонди або висока вартість доступу до міжнародних бібліографічних баз; ж) зниження попиту / запиту на викладачів, перехід на самоосвіту; з) перенесення запиту на освітні послуги до тренерів (коучів), тьюторів (наставників), кураторів (провідників-організаторів) тощо, або до організації безпосередньо в структурі бізнес-структур власних шкіл та курсів з підготовки затребуваних ними фахівців.

Криза освіти, вищої зокрема, полягає в тому, що вона втрачає свою цінність як така. І це не тільки вітчизняні реалії, це загальносвітовий тренд. На передній план виходять короткі освітні програми (курси, школи) для швидкого засвоєння нових навичок. Такий формат навчання, власне й породив нову групу спеціалістів, підготовлених в цій системі. Голова IBM Джинні Рометті називає їх «новими комірцями». Щоб підготувати таких фахівців, навички яких чи не щоп'ять років переосмислюються в їхній затребуваності, варто думати нам, освітянам, як встигати за новітніми і постійно змінюваними трендами і при тому зберегти класичну науку і освіту та об'єктивно важливі і вічні з часом базові компетентності не просто фахівця, але високоосвіченої особистості.

Освіта 4.0 – це інтерактивна інтегративна освіта, що використовує різноманітні освітні практики: змішану освіту, індивідуалізацію, проектну роботу, адаптивну освіту. Це створення оновлених і новітніх освітніх комплексів на базі використання досягнень інформаційно-комунікативних технологій, застосування інтегративних методик викладання. Це новий етап переходу в моделях освіти, де освіта 1.0 є базованою на трьох практиках – 1) слухати вчителя, 2) відповідати на запитання, вивчаючи тексти та роблячи власні нотатки і 3) отримувати оцінки; освіта 2.0 основана на організації постійної взаємодії між педагогом та учнем, розвиток освітніх мереж та спільного групового навчання; освіта 3.0 – це вже персоналізована освіта з активними практиками самовизначення тих, хто навчається. Перехід до освіти 4.0 – це крок до нової моделі інтегральної освіти, яка містить всі попередні формати і освітні моделі, але міксує їх з врахуванням новітніх можливостей науки, техніки і методик роботи не просто з учнями, а з особистостями. Освіта 4.0 не відмовляється від здобутків попередніх освітніх моделей, але трансформує їх, адаптує до швидкоплинних трендів і запитів. Освітянин в цій

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

моделі мусить змінюватись сам, і робити це швидко та якісно. Роль вчителя і наставника, лектора і майстра мусить не просто переосмислюватися, але бути втіленою в прогресивні методики з їхньої підготовки і самопідготовки, а також забезпечення з боку освітніх систем можливостей постійного підвищення кваліфікації освітян.

Кузеванов Виталий Максимович, Вице-президент Института Независимых Научных Экспертов имени Ф.Д. Кожурина, старший научный сотрудник

МЕТОДИКА ЭКСПЕРТНОГО АНАЛИЗА И СОЦИАЛЬНОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ

Среди наиболее разработанных методов социального прогнозирования следует отметить методику доктора социологических наук В. Шедякова, который рассматривает основные варианты и направления оптимистических социально-политических прогнозов и процессов постсовременных трансформаций. Основным недостатком этой методики является отсутствие репрезентативного и ранжированного перечня основных прогностических векторов социально-экономического развития (проранжированных по степени вероятности реализации каждого вектора). Автор рассматривает только два вектора: превращение Украины во второразрядную псевдозападную страну – или возрождение на основе собственных ценностно-смысловых комплексов духовного стержня своего культурно-цивилизационного мира, главенствования передовых технологий постсовременности [5, с. 251]. Отсутствие репрезентативного и ранжированного перечня основных векторов прогностического развития объясняется отсутствием теоретико-методологической базы (парадигмы) социального прогнозирования (своей авторской или чужой заимствованной парадигмой). Так, автор в разделе «Методологическая база» ссылается на многочисленные парадигмы и на 14 теоретиков, представляющих различные мировоззренческие парадигмы [5, с. 248]. И если рассматривать два вышеуказанных вектора постсовременной трансформации Украины во взаимосвязи с геостратегическими процессами, то отсутствие взаимосвязи этих векторов с западной ориентацией (курс в ЕС и в НАТО) или с вектором нейтралитета ставит под сомнение многообразие факторов геостратегического позиционирования, заявленного автором в аннотации к статье [5, с. 248].

В соответствии с вышеизложенным, а также учитывая накопленный опыт социального и политического прогнозирования [1], была разработана методика социального прогнозирования, базирующаяся на авторской теоретико-методологической базе геоцентрического подхода постакадемизма и на методике экспертного анализа существующих социально-экономических условий развития Украины [3]. Так как только на основе объективного

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

научного анализа существующих социально-экономических условий развития Украины за предыдущие 20 лет может быть осуществлено объективное социальное прогнозирование на среднесрочную перспективу (на ближайшие 10-20 лет). В результате социологического исследования, в том числе контент-анализа существующих условий и факторов социально-экономического развития Украины, было выявлено, что основными проблемами, тормозящими демократическое и социально-экономическое развитие Украины, на пути трансформации из постсоветской в рыночную экономику, являются институциональные проблемы [3, с. 360]. Второй по значимости, на этом пути трансформации, является группа монетарных проблем [3, с. 360]. И третьей по значимости являются социальные проблемы [3, с. 360], свидетельствующие о низком уровне социальной политики украинской власти. По нашему мнению, этот низкий уровень социальной политики обусловлен институциональными и монетарными факторами.

Рассматривая в целом вышеуказанную концепцию методик социального прогнозирования, необходимо отметить основные конкурентные преимущества этой методики, которые позволили определить неопровержимые и задокументированные (в научных статьях) краткосрочные, среднесрочные и долгосрочные прогнозы социально-экономического и политического развития Украины во взаимосвязи с геостратегическими, геополитическими и геоэкономическими процессами.

А. Подтверждённый прогноз российской военной агрессии.

Прогноз, опубликованный в 2013 г., позволил заранее, за несколько месяцев до вторжения российских войск в Крым и Донбасс, спрогнозировать эту российскую военную агрессию с целью захвата богатейших минеральных и природных ресурсов в Донбассе [4, с. 139].

Б. Прогноз длительной войны на территории Украины.

Длительный срок военных действий на территории Украины (этот прогноз опубликован в 2016 г.) обусловлен двойной агрессией: военной агрессией России и курсом агрессивной евроинтеграции, поддерживаемым «партиями войны» в Украине [1].

В. Прогноз ослабления и распада Российской Федерации.

Сегодня «Украинская мёртвая петля» накинута на «шею РФ» в виде экономических и политических санкций западных стран из-за российской военной агрессии на Донбассе и в Крыму. И по нашим опубликованным прогнозам, в течение ближайших 10 лет, в результате этих санкций экономически ослабнет и распадётся РФ. Также, как тридцать лет назад в результате «Афганской мёртвой петли на шее СССР» начал распадаться Советский Союз в результате экономической стагнации из-за экономических и политических санкций западных стран, введённых после вхождения советских войск в Афганистан в 1979 г. [3].

Г. Пессимистический прогноз развития украинской экономики.

Впервые в научной литературе отражено громадное отставание

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

украинской экономики от передовых экономик Западной Европы. В том числе на 23 месяца раньше опубликованного (в феврале 2019 г.) аналогичного заявления Всемирного Банка [6] нами было отмечено 100-летнее отставание экономики Украины от экономики Германии по уровню доходов и ВВП на душу населения [2]. И это отставание, по нашему мнению, связано не только с войной на Донбассе и с разрушением донецкой экономики, но и с отсутствием политических институтов развития рыночной экономики, с отсутствием полноценного среднего класса и с присутствием высокого уровня коррупции и теневой экономики. Такой пессимистический экономический прогноз предполагает и низкий уровень социального развития украинского общества, дальнейшее обнищание и маргинализацию значительной части населения.

В соответствии с вышеизложенным, методология и методика социального прогнозирования предполагает рассматривать прогноз социального развития украинского общества не только во взаимодействии с политическим и экономическим развитием, но и в неразрывной взаимосвязи с геополитическими, геоэкономическими и геостратегическими процессами.

Литература:

1. Кузеванов В.М. Исторические, цивилизационные и религиоведческие маркеры украинского политпрогноза на 2016-2036 годы. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*. Матеріали всеукраїнської наукової конференції. 29-30 квітня 2016 р., м. Дніпропетровськ. Ч. I. Д.: Роял Принт, 2016. С. 29-31.
2. Кузеванов В.М. Компаративистський аналіз основних проблем і перспектив розвитку української економіки: методологія і методика дослідження. *Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах*. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 24-25 березня 2017 р., м. Дніпро. Ч. I. Д.: СПД «Охотнік», 2017. С. 218-229.
3. Кузеванов В.М. Контент-аналіз взаємозв'язу економічних теорій і парадоксів: друге введення в економічну соціологію. *Освіта і наука в умовах глобальних трансформацій*. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. 26-27 жовтня 2018 р., м. Дніпро. Ч. II. Д.: СПД «Охотнік», 2018. С. 343-365.
4. Кузеванов В.М. Роль політичної системи в модернізації української нації в ХХ в.: Методологія історіографічного процесу. *Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук*. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Дніпропетровськ, 20 грудня 2013 р.): у 5-х ч. Ч. I. Д.: ТОВ «Інновація», 2013. С. 137-140.
5. Шедяков В. Стратегічне управління процесами постсучасних трансформацій за допомогою інформаційних впливів соціально-політичного рівня. *Вісник Дніпропетровського університету*. Сер.: Філософія, Соціологія, Політологія. Д.: Вид-во «Інновація», 2015. № 1. С. 248-259.
6. Три самых богатых украинца владеют 6% ВВП страны. *Корреспондент.net*: [Електронне видання]. 6 февраля 2019 г. URL: <https://korrespondent.net/business/economics/4062276-try-samykh-bohatykh-ukrayntsa-vladeuit-6-vvp-strany>.

Безрук Олександр Олександрович, завідувач кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, кандидат політичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Інтенсивність глобальних змін, підвищення рівня невизначеності, усвідомлення домінації стохастичних процесів у соціальному та політичному просторах актуалізують проблематику прогнозування розвитку людства в осяжній перспективі. «В сучасних умовах актуальною є проблема планування та моделювання траєкторій розвитку соціальної сфери та всіх соціальних процесів і явищ. Навіть в умовах ринкової економіки планування розвитку соціальної сфери відіграє важливу роль. Планування в соціальній сфері слід розглядати як єдність пізнавальної та суспільно перетворюючої форми управління» [1].

Глобальні трансформації, які охопили світ з кінця ХХ ст., стали суттєвими чинниками соціального розвитку. Маючи амбівалентний характер, глобалізація, з одного боку, розширила діапазон можливостей активної діяльності окремих індивідів, соціальних груп, громадянського суспільства, неурядових структур та інших акторів в плані адаптації до сучасних умов існування, артикуляції власних інтересів та реалізації поставлених завдань. Це було проявом соціального розвитку, а означені суб'єкти стали його провідниками.

З іншого боку, глобалізаційні процеси закріпили мапу тотальної нерівності. Окрім того, що суверенітет національних держав поступово розмивається глобалізацією, деякі країни та суспільства «законсервувалися» на нижчих щаблях «економічної ієрархії». Тому їхні перспективи позбавлені мажорного контексту. Вихід з цієї ситуації соціально активні актори знаходять у зверненні до неконвенціональних методів політичної боротьби. Актуальним прикладом стають прибічники фундаменталістських течій, для яких «пояс шахіда» стає конкретним соціальним ліфтом.

Іншим моментом виступає чинник технологічного прогресу. Дослідження в галузі штучного інтелекту та роботизації знижують, в майбутньому, потребу ринку праці в людських ресурсах. Вже формуються прогнози стосовно зникнення тих чи інших професій. І це все відбувається на тлі зростання чисельності населення на планетарному рівні. Така ситуація збільшує імовірність виникнення гуманітарних кризових явищ.

Окремим аспектом ускладнення прогнозування виступає посилення чиннику ірраціональності на різних рівнях комунікації та взаємодії. Маніпуляції з масовою свідомістю можуть призводити до неочікуваних результатів. Вплив соціальних мереж, наявність великого обсягу неперевірених

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

інформації у вільному доступі перетворює пересічного індивіда в «експерта» з усіх актуальних проблем порядку денного. Значний рівень некомпетентності – одна з ключових проблем масового суспільства та глобального світу в цілому.

Вищевказані чинники знижують можливості якісного прогнозування соціального розвитку. До них додаються методологічні проблеми. На теперішній час в Україні не створені релевантні формалізовані теорії, які б могли бути використані в прогностичних розробках та використати наявний емпіричний матеріал. Якість статистичної інформації, наявність програмного забезпечення також формують окреме коло проблем.

Підводячи підсумки варто зазначити, що в умовах світової турбулентності соціальне прогнозування набуває стратегічного значення, в першу чергу для національних держав, позаяк підтримка соціальної стабільності стає запорукою підсилення власного суверенітету в контексті активізації нелінійних процесів.

Література:

1. Калініченко О.О. Прогнозування та розвиток основних параметрів соціальної сфери України в сучасних умовах. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. Вип. 1 (11). URL: http://eprints.zu.edu.ua/14207/1/eui_2014_1_45.pdf.

Бойко Вікторія Анатоліївна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

ОСВІТНІ ТРАЄКТОРІЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

У ситуації масштабної модернізації системи освіти дослідники відчують потребу у виробленні підходів до вивчення поведінки ключових учасників освітнього процесу - учнів. Характеристика їх поведінки є одним з інформативних способів оцінки наслідків реформування, що вказують як на наявні позитивні ефекти модернізації, так і на соціальні протиріччя, що виникають в результаті впровадження інновацій.

Поняття «освітня траєкторія» активно використовується в сучасних соціологічних публікаціях, цей термін застосовується для аналізу проблем освіти на різних рівнях: державному, регіональному, організаційному, груповому, особистісному.

Кінець минулого і початок ХХІ століття ознаменувалися появою нових освітніх підходів, спрямованих на розвиток індивідуальних здібностей школяра. Наразі в Україні набуває все більшої актуальності думка, щодо кожного учня варто шукати особливий підхід і сприймати як людину, спроможну самостійно вирішити, які знання для нього важливі, а які – ні. Саме такий підхід передбачає розробка індивідуальної освітньої траєкторії розвитку для кожної дитини [2].

Індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

особистісного потенціалу кожного учня в освіті. У тісній співпраці з учнем та його батьками кваліфікований педагог або група педагогів мають визначити основні нахили, таланти, здібності дитини. І лише врахувавши побажання школяра, скласти особливий індивідуальний план розвитку дитини.

Актуальність дослідження освітніх траєкторій полягає у тому, що сама сфера освіти в силу сучасних тенденцій є областю стратегічної поведінки соціальних груп. По-перше, в сучасних суспільствах складно переоцінити вплив інституту освіти на процеси соціального відтворення та мобільності, у всіх розвинених суспільствах освітні стратегії використовуються представниками різних соціальних груп для відтворення своєї позиції в соціальному просторі. На думку П. Бурд'є, «освітні траєкторії, являють собою дуже довгострокові інвестиції, не обов'язково сприймаються як такі і не зводяться, як вважається у економіці "людського капіталу", до економічного або грошового виміру. Насправді, вони, перш за все, спрямовані на виробництво соціальних агентів, гідних і здатних успадковувати властивості групи» [1, с.74].

По-друге, відбувається поступове збільшення термінів отримання освіти, все більшого поширення набуває практика безперервної освіти людини протягом усього життя. У таких умовах індивіди змушені продумувати лінію своєї поведінки на досить тривалий проміжок часу, вибираючи рівні і напрямки підготовки.

По-третє, система освіти взяла курс на підвищення варіативності освітнього середовища, на всіх щаблях освіти простежується прагнення до гнучкості умов і форм навчання, до розширення спектру освітніх програм. Навчаються все частіше пропонується самостійно робити вибір освітніх програм і самим нести відповідальність за наслідки прийнятих рішень.

Таким чином, сфера освіти для соціальних груп є простором невизначеності, в якому вони повинні здійснювати вибір, приймати рішення, які передбачають відкладені в часі наслідки, що впливають на їх соціально-професійний статус, спосіб життя в майбутньому.

Освітні траєкторії можливо розглядати як процес реалізації певних норм і правил освітньої системи і, які не корелюються з базисними соціальними установками молоді, змінами в ціннісних орієнтаціях і поведінкових стратегіях, які можуть допускати досягнення життєвого успіху іншим способом, ніж нормативна загальноосвітня і професійна підготовка або можуть бути зв'язані з бажанням уникнути утворення.

Таким чином, включеність молоді в систему освіти залежить від відповідності освіти груповим запитам молоді, реалізації її життєвих планів і соціальних перспектив. Подібне трактування допускає самостійність молоді, як соціальної групи, в сфері освіти, вважаючи, що освіта, як інститут модернізованого суспільства, корелюється з соціальним аутсайдерством молоді, її готовністю до соціальних змін. Іншими словами, молодь за допомогою освіти активує соціальну енергію, стає суб'єктом соціальної дії.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Повсякденна поведінка молоді виявляється умовою структурування освіти, конфігурації навмисних і ненавмисних дій щодо реалізації життєвих цілей. Освітні стратегії відзначені інноваційністю, в рівній мірі, засновані як на раціональності, дискурсивному знанні, так і практичному знанні. Освітні стратегії молоді залежать від «соціального маркера», біографізації системних відносин і суб'єктивізації соціальних трансформацій особистістю.

Сучасні дослідники в галузі освіти зазначають, що основним навиком індивіда теперішнього і наступних десятиліть стане здатність постійно перенавчатися, саморозвиватися, змінювати старі шаблони мислення, діяльності, шукати і використовувати нові. Тобто система освіти повинна не просто давати певний обсяг знань, який все швидше старіє в сучасному світі, а навички отримання знань, допомагати розкрити потенціал, повинна закладати в людині здатність до постійного розвитку, бути затребуваним, конкурентоспроможним. Для системи освіти однієї з основних завдань є формування мислення, бачення світу, ціннісних орієнтацій, активної життєвої позиції, підготовка індивіда до соціалізації в суспільстві.

Література:

1. Бурдые П., Пассрон Ж.-К. Воспроизводство: Элементы теории системы образования. М.: Просвещение, 2007. 267 с.
2. Хуторський А. Індивідуальна освітня траєкторія. URL: <http://osvita.ua/school/theory/2287/print>.

Бондаренко Зоя Петрівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат педагогічних наук, доцент

Лазаренко Вікторія Іванівна, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ І ПСИХОЛОГІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження. Однією із форм навчання дітей з особливими освітніми потребами (далі – з ООП) є нова, але визнана у багатьох країнах світу інклюзивна форма освіти, яка забезпечує безумовне право кожної дитини навчатися у закладі загальної середньої освіти за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов. Відомо, що в Україні модель інклюзивної освіти почала набувати важливого значення переважно за ініціативи громадських організацій. Останнім часом у суспільстві широко обговорюються питання щодо створення оптимальних умов для навчання осіб з ООП. Серед таких умов – належний рівень психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей цих осіб. Тож, щоб досягти успіху в реалізації інклюзивної моделі

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

навчання, учителям та їхнім асистентам (тьюторам) необхідно змінювати методи навчання та засоби виховного впливу. Для правильного підбору нових методів та прийомів ці фахівці мають оперувати спеціальними знаннями, вміннями і навичками, а також вміти володіти своїми емоціями, своєчасно демонструвати найголовніші особистісні й професійні властивості, бути людиною динамічною, з певною долею гумору, такту й толерантності.

Мета дослідження: теоретично та практично дослідити проблему формування готовності майбутніх педагогів і психологів до діяльності в умовах інклюзивної школи.

Характеристика основних досліджень і публікацій. В Україні система інклюзії має зовсім невеликий досвід, який описаний у деяких наукових працях. Дослідники М.В. Ворон та Ю.М. Кавун у статті «Інклюзивна освіта: українські реалії» підсумовують результати всеукраїнського експерименту, що ініційований Всеукраїнським фондом «Крок за кроком», й став першою спробою надання нових знань з інклюзії учителям закладів освіти упродовж серії тренінгів. Автори підкреслюють необхідність подальшого розвитку інклюзивного підходу до освіти [2]. Майбутнім фахівцям з інклюзивної діяльності слід враховувати, що розвиток дитини (особи) з ООП більшою мірою, ніж розвиток здорової дитини, залежить від якості освітнього середовища, змісту й характеру співробітництва, допомоги й психологічного супроводу дорослого. Як зазначають В.І. Бондар, А.А. Колупаєва, включення дітей з психофізичними вадами у колектив здорових однолітків без спеціального психолого-педагогічного супроводу є стихійною інтеграцією (псевдоінклюзією) та може призвести до ізоляції дитини або ускладнення її психофізичного розвитку [1; 3; 5]. Саме на це ми звертаємо увагу у контексті підготовки майбутніх фахівців до діяльності у закладі з інклюзивним підходом.

Проблемі підготовки вчителя і психолога до діяльності в інклюзивному класі приділяють увагу дослідники С.В. Альохіна, О.В. Воробйова, А.А. Колупаєва, О.В. Мартинчук, С.І. Нетьосов, Т.С. П'ятакова, І. Садова, І.Н. Хафізулліна та ін. Цими вченими визначені та описані компоненти інклюзивної компетенції й проаналізовані результати експериментів із впровадження інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. У системі вищої школи, зокрема на факультеті психології та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, існують окремі напрями підготовки фахівців для роботи з дітьми та підлітками з особливими освітніми потребами та особами з ООП (спеціальні педагоги, дефектологи, психологи), але ці фахівці націлені на корекційно-розвивальну діяльність, а не навчальну. Саме вони займатимуть посади асистентів вчителів (тьюторів), спеціальних педагогів, практичних психологів, а основну навчальну функцію виконуватиме звичайний класовод (учитель початкових класів) або ж учитель-предметник у середній та старшій школі. Тому ми вбачаємо гостру необхідність формувати готовність майбутніх спеціальних педагогів, психологів до діяльності в умовах

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

інклюзивної школи впродовж здобуття вищої освіти, що забезпечить належне виконання умов інклюзивного навчання й збереже фахівців від психологічних та фізичних перенавантажень [5; 6; 7].

Звісно, що світові тенденції демократизації суспільства супроводжуються новим розумінням понять «інвалідність», «вади розвитку», «недостатність» тощо. Наразі ці терміни поступаються новим – «особи з особливими потребами» та «особи з особливими освітніми потребами», що однаковою мірою стосується людей і з інвалідністю у важкій формі, і з помірними порушеннями. Новий підхід пояснюється тим, що спроможність вчитися не лише залежить від фізіологічної функціональності, а, радше, від психологічної функціональності. І тут може зарадити система освіти, яка надає підтримку у навчанні, визнає сильні якості та задовольняє всі індивідуальні потреби такої дитини [3; 5].

Треба зазначити, що загалом поняття «діти з особливими освітніми потребами» (діти з ООП) охоплює всіх учнів, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується як дітей з особливостями чи проблемами психофізичного розвитку, так і обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків, сиріт тощо) [3]. Але наразі, коли мова йдеться про осіб з особливими освітніми потребами, маються на увазі саме діти з проблемами та відхиленнями у здоров'ї, що зумовлюють спеціальний підхід у навчанні цих дітей.

Історія зміни ставлень до осіб з проблемами розвитку пов'язана з ідеологічними уподобаннями, громадською думкою та системою соціально-політичного устрою певного історичного періоду: 1) медична модель (сегрегація) (перша половина ХХ століття) дивилися на людину з проблемами розвитку, як на хвору, яка потребує догляду і лікування у спеціальних закладах; 2) модель нормалізації (інтеграція) (60 – 80-і роки ХХ ст.) розпочала процес інтеграції дітей з особливостями розвитку в середовище однолітків із типовим розвитком, що забезпечило максимальне наближення умов їхнього життя до загальноприйнятої норми; 3) соціальна модель (інклюзія) (з 80-х років ХХ ст. до сьогодні) забезпечує рівну участь всіх громадян у житті суспільства, у тому числі, у навчальному процесі, не зважаючи на їхні недоліки чи особливості [5].

Тож, сьогодні в Україні, як і в інших цивілізованих країнах, активно впроваджується соціальна модель взаємодії з особами з ООП, а саме відбувається включення їх у загальну систему соціальних відносин.

На засадах вивчених наукових джерел ми визначили набір особистісних якостей майбутніх педагогів, психологів, які необхідні для діяльності в інклюзивному просторі – це особистісні характеристики (стан нервової системи, форми агресії, вольова саморегуляція, рівень емпатії та толерантності); мотиваційні характеристики (мотивація професійної діяльності); креативні характеристики (творчий потенціал); діяльнісні характеристики (система професійно-педагогічних знань, портфоліо), дібрали засоби їхнього діагностування та методи корекції [6]. Запропонували

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

викладачам ЗВО і провідним психологам психологічної служби вишу підготувати програму формування готовності майбутніх педагогів і психологів до діяльності в умовах інклюзивної школи у вигляді тренінгового курсу з основ інклюзивної освіти або комплекс тренінгових занять із використанням новітніх навчальних технологій.

Висновки. Питання підготовки майбутніх педагогів і психологів для шкіл з інклюзивним навчанням є актуальним і значущим, бо інклюзія потребує кваліфікованого кадрового вирішення. За останні роки в Україні спостерігається активне вивчення цього питання, накопичено певний досвід, зроблені висновки, проведені психологічні тренінги для педагогів інклюзивних шкіл, що загалом допомогло визначитися із змістом інклюзивних компетентностей педагогів та інших фахівців й приступити до складання навчальних програм психолого-педагогічних спеціальностей тощо.

У ДНУ імені Олеся Гончара накопичений досвід, бо профільні кафедри тісно співпрацюють із психологічною службою університету та її волонтерським центром [4]. Під час тренінгових занять були розглянуті різні методики саморегуляції особистості й обрані з них ті, які необхідні майбутнім педагогам і психологам у процесі реалізації професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, а саме, допоможуть керувати емоційним та фізичним станом, регулювати мотиваційну та вольову сфери особистості.

Відомо, що педагог дуже часто знаходиться в напруженій ситуації. А з появою в кожному класі дітей з ООП, такі ситуації можуть виникати ще частіше. На нашу думку, вчитель має опанувати прийомами релаксації (розслаблення) та аутотренінгу (психічна саморегуляція). Аутогенне тренування – метод психічної саморегуляції, самонавіювання, самонастроювання психіки, заснований на використанні процесу релаксації, допомагає керувати емоціями, відновлювати сили та працездатність, знімати напругу. Для студентів ці та інші способи підготовки до професійної діяльності є вельми оптимальними й результативними.

Література:

1. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. *Рідна школа*. 2011. № 3. С. 10-14.
2. Ворон М.В., Найда Ю.М. Інклюзивна освіта: українські реалії. *Управління освітою*. 2006. № 12. С. 17.
3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи: монографія. К.: «Саміт-Книга», 2009. 272 с. URL: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ikpp_kkp_Inkluzivna_oscivta.
4. Нетьосов С.І. Основи педагогіки інклюзивного навчання: навч.-метод. рекомендації для студентів факультету психології ДНУ імені Олеся Гончара. Д.: Біла, 2016. 28 с.
5. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко, І.О. Білозерська, З.П. Ленів та ін. К.: «А.С.К.», 2012. 308 с.
6. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. С.-Пб.: Питер, 2000. 416 с.
7. Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 14. С. 313-318. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_14_45.

Гилюн Олексій Васильович, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат філософських наук, доцент

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Однією з найважчих проблем сучасної української вищої освіти є її відірваність від вітчизняного ринку праці. Подолати цю невідповідність неможливо без посилення взаємозв'язку теоретичної і практичної підготовки студентів. А це, як показує світова практика, можна ефективно здійснювати через впровадження дуального навчання.

Дуальна освіта (від лат. *dualis* – подвійний) – це такий вид професійної освіти, в якій поєднується навчання осіб у закладах освіти з навчанням (переважно виробничим) на робочих місцях підприємств, установ чи організацій для набуття певної кваліфікації. Дуальне навчання передбачає спільне фінансування програм підготовки професійних кадрів під конкретне робоче місце підприємствами і організаціями, зацікавленими в кваліфікованому персоналі, та регіональними органами влади, зацікавленими в розвитку економіки і підвищенні рівня життя людей у регіоні.

Родоначальником системи дуальної освіти вважається Німеччина, де в середині 1960-х років вперше в науковий обіг був введений і сам термін «дуальна освіта» – як інноваційна форма організації професійного навчання. З Німеччини дуальна освіта широко розповсюдилась в інші країни Європи і світу.

Дуальна вища освіта має низку реальних переваг в порівнянні з традиційним навчанням у вишах. Роботодавцям ця система дає можливість підготувати для себе кадри, які б відповідали конкретним вимогам. Для студентів дуальна освіта надає гарні шанси працевлаштування та подальшої кар'єри за отриманою спеціальністю, оскільки навчання за дуальною системою максимально наближене до запитів роботодавців. Для навчальних закладів впровадження дуальної освіти є чинником, що підвищує їх конкурентоспроможність. Розвиваючи партнерські відносини з підприємствами чи фірмами, університети в умовах автономії можуть залучати додаткові кошти на свій розвиток, оновлювати матеріальну базу та навчальне обладнання. Держава, безумовно, також є зацікавленою стороною розвитку дуальної освіти, оскільки це дозволяє ефективніше вирішувати завдання підготовки кваліфікованих кадрів в суспільстві, що, в свою чергу, позитивно впливає на економічний розвиток країни в цілому. Впровадження адресної, цільової підготовки фахівців для конкретних підприємств та організацій за дуальною системою дозволяє знижувати навантаження на державний бюджет, адже частину витрат на цю підготовку беруть на себе роботодавці.

В Україні уже є багато прикладів успішного впровадження елементів дуального навчання в середній професійній освіті, але у вищій школі їх поки

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

що мало.

У вересні 2018 року уряд України затвердив Концепцію дуальної освіти, що має на меті активізацію впровадження цієї освіти в професійній і вищій школі, ефективніше використовувати ресурси студентів, закладів освіти, роботодавців. Згідно з цією Концепцією дуальна освіта передбачає просторове і часове поєднання за принципом 50 на 50% навчання у навчальному закладі та стажування на підприємстві з використанням його матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу [3].

Але, звичайно, дуальну освіту не слід ідеалізувати, вона має не тільки переваги, але і певні обмеження. Дуальна форма навчання підходить не всім і не для кожної спеціальності. Все залежить від пропозицій на ринку праці. Зарубіжний досвід впровадження дуальної освіти показує, що частіше за все вона підходить для підготовки фахівців таких сфер, як економіка, інженерія, інформатика, бізнес-адміністрування, соціальне забезпечення. Обмежені можливості дуальної освіти при підготовці гуманітаріїв та мистецтвознавців. Перспективними для впровадження програм дуального навчання є університети прикладних наук, а от класичні університети для цього мають менше можливостей [1, с. 59; 2].

Дуальна освіта викликає багато суперечок та коментарів. Чимало експертів вказує на протиріччя між вузько направленими цілями роботодавців, які виступають проти включення в навчальні плани тих дисциплін, що безпосередньо не пов'язані з виконанням завдань конкретної роботи, та урядом, який віддає перевагу підготовці широко освічених і соціально мобільних громадян [2].

На певні ризики дуальної освіти вказують і роботодавці. Підприємства, які залучаються до участі в організації дуальної освіти, хотіли б мати від держави податкові пільги, певні преференції для компенсації витрат на створення умов для сучасного виробничого навчання та на оплату своїм студентам і їх наставникам. Демотивує роботодавців вкладати кошти в українську вищу освіту і відсутність закріплених на законодавчому рівні гарантованих зобов'язань випускників університетів відпрацювати хоча б декілька років на підприємствах чи в організаціях, які фінансували їх підготовку.

Для успішного розвитку дуальної освіти в Україні слід створити відповідну нормативну базу, зокрема затвердити типовий тристоронній договір, який буде регулювати взаємні права і обов'язки адміністрації навчального закладу, роботодавця та студента.

Література:

1. Глайсснер О.Ю. Система высшего образования в Германии: большое множество путей. *Alma mater*. 2008. № 10. С. 57-62.
2. Дуальное образование в Германии: плюсы и минусы. URL: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2017/9/269/8706/dualnoe-obrazovanie-v-germanii-pljisy-i-minusy>.
3. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-presentation-2018/09.2018/pidgotovki-fakhivtsiv->

[za-dualnoyu-formoyu.pdf](#).

Гудзенко Олеся Зеновіївна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

КОНСТРУЮВАННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ДОСЛІДЖЕННІ ПОВСЯКДЕННИХ КЕЙСІВ

Глобалізаційні процеси та перехід від суспільства модерну до епохи постмодерну створюють складні, плюралістичні, багатовекторні в соціокультурному аспекті суспільства. Нові картини й моделі світу, що їх пропонує ситуація постсучасності, значно зміщають модерністські акценти світосприйняття сучасної людини, трансформуючи розуміння різних соціальних феноменів. Не є виключенням і сприйняття часової орієнтації, образів темпоральності та уявлення про минуле та майбутнє, особливо в умовах нестійкості, розмитості, невизначеності плинної сучасності. Зміни темпоральності є наслідком соціокультурних трансформацій, появою нових технологій і змінами в світосприйнятті та способі життя сучасної особистості. Актуальним виявляється фіксація процесів конструювання темпоральних структур повсякденного життя та методів їх дослідження.

Час як тернарна структура (сукупність минулого, теперішнього та майбутнього) є соціально нормативною в логічному та соціолінгвістичному аспекті, оскільки саме в комунікації та соціальній взаємодії виникає конструювання темпоральності. В повсякденному переживанні часу, майбутнє і минуле є таким ж реальними модусами часу як і теперішнє. Процеси конструювання минулого і майбутнього формуються в соціальній взаємодії як загальноприйняті соціальною групою уявлення про часові відносини між культурно значимими процесами та явищами повсякденного життя особистості. Темпоральні модуси закріплюються і відтворюються культурними кодами в актах повсякденної комунікації. Існуючі в суспільстві інститути примусової нормалізації суспільного життя (сім'я, школа, робота, ЗМІ) через біографічні схеми створюють темпоральні структури – «біографічні схеми» (Н. Луман, 1991), які є нав'язаними та зрозумілими кожному. Біографічні схеми – соціальний конструкт обов'язкового чи можливого життєвого шляху особистості, який пропонується суспільством через різні канали соціального контролю. Багатоваріантність цих схем має суспільний примусовий характер (наприклад, темпоральні маркери соціальної успішності особистості в біографічних проектах). Хоча ситуація постсучасності виключає стійкі, чіткі норми стосовно життєвого шляху особистості, однак нормативна функція часових уявлень все є таки продовжує регулювати суспільне життя сучасних людей. Відображення в соціологічному лексиконі примусового характеру темпоральних структур – «рамки соціальної пам'яті» (М. Хальбвас),

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

«біографічні схеми» (Н. Луман), «норми життєвих переходів» (Т. Харевен), «нормалізуючі біографічні траєкторії» (П. Бурд'є) [1].

Репрезентація процесів синхронізації об'єктивних суспільних процесів та сприйняття і осмислення їх на рівні індивідуальних життєвих траєкторій знаходить прояв в біографічних розповідях повсякденних кейсів (приклад, «для мене це вже в минулому...», «зараз або ніколи...», «ніколи знову...», «а в наш час...», «до (або після) розпаду Радянського союзу...», «в часи перебудови...», часто маючи на увазі період молодості, «це для мене майбутнє», «це світ майбутнього...», враження від технологічних інновацій, і т.д.). Процеси синхронізації суспільних подій зі значимими для особистості чи групи переживаннями фіксуються за допомогою біографічних методів аналізу соціальних змін (аналіз життєвих історій, автобіографічний метод, метод Я-нарративу, групового нарративу).

Фактори, які впливають на сприйняття часових конструкцій та конструювання темпоральності. Сучасне суспільство це єдність різнопланових, мультिवаріантних культур з різними темпоральними структурами. Сучасний дослідник Б. Гізен вирізняє три основні парадигми темпоральної невідповідності: розсинхронізація (співіснування явищ, які відносяться до різних історичних періодів), асинхронізація (існування різних темпів і ритмів соціальних систем) і конфлікт спогадів (різне соціальне становище та життєвий досвід оповідача) [2]. При проведенні дослідження необхідним є фіксація факторів впливу різного рівня (від макро- до мікро-) на конструювання темпоральних конструкцій.

Література:

1. Нестик Т.А. Социальное конструирование времени. *Социологические исследования*. 2003. № 8. С. 12-21.
2. Головашина О.В. Темпоральность в исследованиях социального: конструирование времени и временем. *Философия и общество*. 2016. № 3 (80). URL: <https://www.socionauki.ru/journal/articles/504397/>

Демичева Алла Валеріївна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

АНТИКАФЕ ЯК ТРЕНДОВИЙ МОЛОДІЖНИЙ СПОТ У ПРОСТОРИ СУЧАСНОГО МІСТА

Особливим типом «третіх місць» (Р. Ольденбург [1]), який презентує себе у просторі міста, є антикафе, що наразі виступає у якості трендового молодіжного спота. Антикафе (тайм-кафе, тайм-клуб, некафе, вільний простір) – це громадський простір, відвідувачі якого сплачують за час перебування у ньому, наприклад, щохвилини чи щогодини (їжа і напої можуть бути безкоштовними або продаватися, але купувати їх необов'язково) і володіють більшою мірою свободи, ніж в класичних кафе або ресторані. Завдяки

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

популяризації закладів даного формату відбувається зміна уявлень молоді про традиційні форми дозвілля, які розгортаються в рамках «звичних» кафе і ресторанів, що діють в умовах міського простору. Розуміння кафе лише як місця громадського харчування, яке сформувалося в умовах радянського періоду, поступово втрачає сенс, особливо серед креативної міської молоді. Як зауважують Запорожець О. та Крупець Я., у рамках радянських кафе і ресторанів відтворювалася регламентована публічність: «Численні способи контролю включали в себе: семіотизацію місць громадського харчування в першу чергу як місць харчування (а не просторів спілкування), управління контактами між відвідувачами («замиканням» їх на знакових системах – покажчиках, меню, оголошеннях – або наділенням професіоналів особливою функцією «модерацію» спілкування), обмеженням часу відвідування, а також перетворенням трапези в істинно сімейне підприємство» [2, с. 237]. Основою роботи сучасних антикафе стають протилежні принципи – звільнення людини від офіційних рамок, свобода, невимушеність поведінки, можливість обирати, активність тощо.

Основними функціями подібних закладів є робоча (аналог коворкінга), розвиваюча (антикафе як місце проведення тренінгів і майстер-класів), розважальна (багато з них роблять акцент на настільних і відеоіграх) і творча (можливість самореалізації, наприклад, у рамках музичних або поетичних вечорів) [3]. Як правило, антикафе складаються з одного великого залу або декількох кімнат, в межах яких гості вільно переміщаються, при цьому в одній з кімнат існує зона пригощань, де відвідувачі можуть самостійно приготувати собі чай, каву, узяти солодощі. У більшість закладів такого формату можна приносити свою їжу і напої, проте, як алкоголь та паління заборонені.

У м. Дніпро антикафе не дуже багато, проте вони є популярними та мають певні особливості. На сьогодні працюють антикафе «Риба Андрій», «Место», «Кішка з маслом», «NUMO», «Shishka friend club». Кількісно-якісний аналіз відгуків щодо антикафе, знайдених на електронних ресурсах міста та конкретних антикафе, дозволяє зрозуміти, чим вони привабливі для молоді. Отже:

- Це місце, де немає часових обмежень, тут можна перебувати достатньо довго («Место, куда можно прийти компанией и "зависнуть"»; «Если нужно поздним вечером где то провести время – это место вполне вариант!», «Провели весь день. Очень понравилось: уютно, здорово, не хотелось уходить»).

- Це місце, де можна пограти у різні ігри («Много игр, приставки. Сотрудники очень доброжелательные и готовы помочь с выбором игры, рассказать правила»; «Есть все, что нужно. Дартс, приставки, настолки и кальян», «Много настольных игр, вкусный кофе, настольный футбол, приставки!»).

- Місце, де можна поспілкуватися з друзями («Суперское место, где можно зависнуть с друзьями»; «Прекрасное место для отдыха с друзьями»,

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

«Идеально для времяпрепровождения с друзьями», «Отличное место для отдыха с друзьями !))».

- Можливість познайомитися, знайти друзів («Класс, ребята, спасибо! Уютно, движ, да еще я познакомилась там со своим парнем из Львова»);

- Власна атмосфера антикафе («Очень атмосферно и вкусные кальяны»; «Прекрасная атмосфера! Приветливые ребята работают», «Уютно и весело :) »), «Отличное место для необычных посиделок!», «Приятная дружеская атмосфера, вежливый и отзывчивый персонал»).

Отже, перебування в такому закладі не обмежується простором зайнятого столика, а передбачає можливість знаходження в різних зонах, спілкування не тільки з друзями і знайомими, але і з будь-якими гостями, дискусії на будь-які теми. Перебування в подібних кафе може наділятися різними смислами: бажання виділитися, сприйняття такого проведення часу як єдино можливого, позиціонування себе як креативного та нестандартно мислячого, слідування модному тренду тощо. Існування таких кафе є вельми важливим. По-перше, антикафе траншують сучасні цінності: інтелект, інноваційність і прогресивність, свобода і креативність тощо. Тут заборонені алкоголь та паління, вживання ненормативної лексики. По-друге, аудиторія цих місць потім спілкується, росте і породжує ініціативи, що покращують якість життя міста та суспільства. По-третє, антикафе формують небайдужу спільноту, яка прагне і готова до змін, це є одним із рушіїв позитивних змін у суспільстві. Антикафе, завдяки своїй неформальності, дозволяють перетворювати міське середовище на такому рівні, який поки що недоступний формальним організаціям, державним та міським інститутам. По-четверте, антикафе свідчить про існування нормального, придатного для життя міста, умова того, що воно є демократичним, тобто, існує для більшості своїх жителів (і в ньому враховуються смаки і бажання меншості, що важливо).

Література:

1. Ольденбург Р. Третье место: кафе, кофейни, книжные магазины, бары, салоны красоты и другие места «тусовок» как фундамент сообщества / пер. с англ., 2-е изд. М.: Новое лит. обозрение, 2018. 456 с.
2. Запорожец О., Крупец Я. Советский потребитель и регламентированная публичность: новые идеологемы и повседневность общепита конца 50-х. *Советская социальная политика: сцены и действующие лица, 1940 - 1985* / под ред. Е. Ярской-Смирновой, П. Романова. М.: ООО «Вариант», ЦСПГИ, 2008. С. 235-245.
3. Логинова Н.А. Антикафе как новое пространство для культурно-досуговой деятельности и творческой реализации личности. *Человек в мире культуры*. 2014. С. 8-11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikafe-kak-novoe-prostranstvo-dlya-kulturno-dosugovoy-deyatelnosti-i-tvorcheskoy-realizatsii-lichnosti>.

Зубарева Оксана Ігорівна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук

ПЕРСПЕКТИВИ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

У сучасному світі, орієнтованому на постматеріалістичну систему ціннісних координат, безумовною цінністю визначено здоров'я. Саме тому якість медичної допомоги вважається основною цільовою функцією системи охорони здоров'я і водночас основним критерієм її діяльності. В розвинених країнах дбають про те, аби медицина була на високому рівні, і тому, контроль якості поступово трансформувалася в систему перманентного її підвищення за допомогою дієвих важелів. На шлях реформування медичної галузі стала і Україна, адже радянські методи «гасіння пожеж» і «побиття винних» ще животіють, але вже не працюють, «погану якість» перетворили на тавро вітчизняної медицини й маскуванню справжніх причин стану справ у ній [1, с. 116]. За оцінками Світового банку, Україна витрачає на медицину в межах 4% ВВП (3,7 % закладено в Бюджеті на 2019 р.). Окрім цього, додаткові витрати українців на медицину складають 3,5% ВВП: згідно з результатами дослідження GfK Ukraine, 93% українців, що звертаються до лікарень, платять за лікування з власної кишені. Відповідно, Україна витрачає на неефективну медицину значно більше, ніж будь-яка країна з аналогічним рівнем доходів, при цьому тривалість життя українців – одна з найнижчих в Європі: 104 місце серед 183 країн [2, с. 70]. Враховуючи зазначене, експерти говорять про те, що вирішальних успіхів в боротьбі проти більшості хвороб нашого часу слід очікувати тільки від радикальної переорієнтації політики в галузі охорони здоров'я до «моделі соціальної системи», яка ставить у центр уваги політичні, економічні, екологічні, культурні та соціальні умови хвороби і здоров'я, і загалом націлена на досягнення «стратегії колективного зниження ризику» [3, с. 115].

Проблему реформування системи охорони здоров'я в Україні висвітлено в працях Т. Ямненко (порівняльна характеристика українського і міжнародного досвіду реформування медицини), А. Голяченко (вплив реформи на демографічну ситуацію в Україні), К. Горбунова (ставлення українців до реформи), О. Устінова (правове забезпечення реформи).

Спираючись на дані всеукраїнського дослідження «Індекс здоров'я. Україна», проведеного в червні-липні 2018 року, українці визначили три основні проблеми системи охорони здоров'я. Найвищий рівень стурбованості викликають: висока вартість ліків (21,9% у 2017 р. і 21% у 2018 р.); корупція в Міністерстві охорони здоров'я (20,2 % у 2017 р. і 20,3% у 2018 р.), брак сучасного обладнання (10,3% у 2017 р. і 11,7% у 2018 р.); неформальні платежі пацієнтів (11,6% у 2017 р. та у 2018 р.) [9, с. 155]. Зважаючи на необхідність реформування з ціллю подолання наявних проблем, на офіційному рівні

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

визначено, що «державна політика у сфері охорони здоров'я спрямована на підвищення рівня здоров'я, поліпшення якості життя і збереження генофонду українського народу. Її реалізація має забезпечити доступність кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, сприяти запровадженню нових ефективних механізмів фінансування та управління галуззю... При цьому слід особливо наголосити на тому, що в сучасних умовах ефективна реалізація державної політики України в галузі охорони здоров'я неможлива без здійснення стратегії інтеграції до Європейського Союзу, розширення і зміцнення міжнародних зв'язків» [4, с. 17]. Дотримуючись євроорієнтованої стратегії в Україні розпочато системну медичну реформу. На сайті Міністерства охорони здоров'я України знаходимо інформацію від 01 січня 2018 року про старт реформи, що повністю завершиться до 2021 року. Причина реформування, пов'язана з недосконалою моделлю фінансування: «незважаючи на офіційно безоплатну медицину, часто вже у лікарні нас питають, чи маємо гроші на ліки та лікування. Проблема не тільки в дефіциті фінансування державної медицини. Система не функціонує через неефективне використання наявних бюджетних коштів» [5, с. 114]. І далі: «реформа, розроблена командою Міністерства охорони здоров'я України спільно з міжнародними експертами, – це реформа фінансування системи охорони здоров'я, щоби кожен українець мав рівний доступ до медичних послуг та ліків, гарантованих та покритих державою» [5, с. 115]. Тож згідно до Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» важливою складовою медичної реформи в Україні є запровадження нової моделі фінансування системи охорони здоров'я, яка передбачає чіткі зрозумілі гарантії держави щодо медичної допомоги, кращий фінансовий захист для громадян у випадку хвороби, ефективний та справедливий розподіл публічних ресурсів та скорочення неформальних платежів [6, с. 31].

На міжнародному рівні високо оцінюють перспективи реформування вітчизняної системи охорони здоров'я, зокрема директор Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні, зазначила, що ВООЗ підтримує стратегічні завдання щодо реформування охорони здоров'я України. Д. Нітцан підкреслила, що світ зараз бачить прагнення України знайти стратегію та визначити правильний напрямок розвитку, та запевнила, що ВООЗ і надалі надаватиме підтримку МОЗ України у намаганнях проводити системну реформу [7].

Ми виходимо з того, що успішність реформування загалом залежить від суб'єктивної оцінки населенням тих змін, які передбачається запровадити. 18 березня 2018 року на прес-конференції в інформаційному агентстві «УНІАН» було презентовано результати опитувань громадської думки з питань впровадження реформ в Україні, яке було проведено громадською організацією «Ліга виборців», керівник проекту – кандидат соціологічних наук Ганна Падалка. Передумовою для проведення загальноукраїнського соціального дослідження стали регіональні опитування, проведені восени 2017 року.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Представляючи результати регіонального дослідження, Г. Падалка зазначила, що тоді на питання «Наскільки ви підтримуєте медичну реформу саме у вашому регіоні?» (мається на увазі Дніпропетровська область) 20,9% відповіли, що повністю її підтримують. 36,6% респондентів тоді не підтримували її. «На майбутнє буде цікаво подивитися, у яку ж сторону піде цей тренд», – зауважила керівник проекту, висловивши припущення, що вже зараз результати були б інакші, оскільки медична реформа знаходиться в активній фазі запровадження. В ході дослідження українцям пропонувалося оцінити освітню, медичну, пенсійну і земельну реформи. В результаті 50,3% опитаних вказали, що жодна з перерахованих реформ не буде нести в собі якісь покращання... Майже 20% взагалі не змогли дати відповідь на це питання. Інші респонденти здебільшого можуть щось впевнено сказати лише про освітню реформу – 12,8% опитаних сказали, що, можливо, ця реформа принесе користь». 8,8% респондентів вважають, що саме медична реформа найбільш позитивно вплине на стан українського суспільства. За словами Г. Падалки, такий низький загальний показник щодо реформ вказує на те, що підтримки їх у суспільстві немає [5, с. 98]. Досить неоднозначно нововведення характеризують і самі лікарі: «Оскільки наш регіон був пілотним у медичній реформі, то вибір пацієнтами лікаря не є нововведенням для Дніпра, – коментує поточний стан лікар сімейної медицини Олена Білецька. – Певні «перекоси» в навантаженні мають місце: що краще показує себе лікар, то більше його навантаження. На жаль, гроші при цьому поки що за пацієнтом не йдуть, і коли підуть невідомо» [8].

Література:

1. Ямненко Т.М. Медична реформа: реалії України та міжнародний досвід. *Юридичний вісник*. 2018. № 2 (47). С. 116-120.
2. Лаврентий Д.С. Современное состояние и проблемы развития механизмов публично-частного партнерства в системе здравоохранения в Украине. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 5 (23). С. 69-80.
3. Штайнгамп Г. Смерть, болезнь и социальное неравенство. *Журнал социологии и социальной антропологии*. 1999. Т. 2, № 1 (5). С. 115-154.
4. ВІЛ-інфекція в Дніпропетровській області. 2017 рік. *Інформаційний бюлетень* / укл. І.В. Чухалова, І.Г. Козіна Д., 2018. 74 с.
5. Індекс здоров'я. Україна – 2017: Результати загальнонаціонального дослідження / укл. Т.Г. Степурко [та ін.]. К., 2018. 211 с.
6. Закон України Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 31.
7. Як змінилася система охорони здоров'я за рік трансформації та що на неї чекає у 2019 році / МОЗ України: [сайт]. URL: <http://moz.gov.ua/article/reform-plan/pidsumki-roku-jak-zminilasja-sistema-ohoroni-zdorov%e2%80%99ja-za-rik-transformacii-ta-scho-na-nei-chekae-u-2019-roci>.
8. 4 факти про трансформацію системи охорони здоров'я / МОЗ України: [сайт]. URL: <http://moz.gov.ua/article/reform-plan/4-fakti-pro-transformaciju-sistemi-ohoroni-zdorovja>.

Ключник Руслан Максимович, доцент кафедри політології Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро), кандидат політичних наук

ПОЛІТИЧНІ ПРОТЕСТИ СУЧАСНОСТІ: СПРОБА ПРОГНОСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Сучасна Європа та світ переживають непрості часи, що пов'язані з політичними, соціальними, економічними кризами. Ці процеси обумовлюють масове невдоволення громадян, які відчують відносну депривацію: їх запити та вимоги не можуть бути виконані за наявних умов. Відтак, вони дедалі більше вдаються до протестної активності як найефективнішого (на їх думку) способу вирішення проблеми. У західній політичній думці поширеною є теза, що опозиційні рухи обирають насильницькі методи боротьби через їх більшу ефективність порівняно з мирними протестами. Наслідки такої ситуації є несприятливими: з огляду на те, що країни, які зазнали терористичних атак чи інших неконвенційних форм протесту, змушені робити важливі стратегічні та ідеологічні поступки протестувальникам, це лише зміцнює їхню впевненість у дієвості таких методів і сприяє їх більшому поширенню [3, с. 45].

Сучасна активізація правих політичних сил Західної Європи є не новим явищем, а вкладається у загальну схему модерністської історії націоналізму та є виявом його сьогоднішнього ренесансу. Перманентна участь у політичному процесі протягом усього післявоєнного періоду партій правого спрямування різного рівня впливовості створила придатний суспільно-політичний ґрунт для сьогоднішнього високого електорального успіху у цих країнах таких правих сил, як «Альтернатива для Німеччини», Партія свободи Австрії, італійських блоку правих партій «Вперед, Італіє» та Руху п'яти зірок. Своєю діяльністю вони виконали роль тої ланки, яка поєднала в один неперервний ланцюг процес розвитку націоналізму від його зародження і до сьогоднішнього дня. Ці партії не лише допомагають політичному протесту в його інституціоналізації, а й підтримують інші протестні рухи поза межами своїх країн [2, с. 53].

Так, на початку 2019 р. популістська коаліція, що знаходиться при владі в Італії, підтримала французький рух «жовтих жилетів». Заступник голови італійського уряду Л. ді Майо навіть зустрівся з лідерами протестувальників. У результаті цього Париж вперше за кілька десятиліть відкликав з Риму французького посла. Таким чином, можемо прогнозувати подальше загострення відносин між різними європейськими країнами у зв'язку зі зростанням євроскептичних настроїв. Процес трансформації протестного руху в антисистемну політичну партію нового типу передбачає, зокрема, подолання внутрішніх структурних суперечностей, які неминуче виникають у процесі еволюції організаційної структури та ідеологічно-світоглядної бази радикального руху. Втім, такі партії, як «За кращу Угорщину», «Партія свободи Австрії», «Ліга Півночі» вже давно виконали цю задачу, й досить успішно.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Досить цікавим є приклад Греції та Македонії, пов'язаний з топонімікою. Республіка Македонія, держава на Балканах, вже багато років декларує курс на НАТО та ЄС. Втім, її вступ до цих організацій блокується Грецією, одна з історичних областей якої також має назву Македонія. Відтак, було досягнуто компроміс, за яким держава має змінити свою назву в наступній редакції: Республіка Північна Македонія. Це призвело до протестів як у Македонії, так і в Греції, оскільки частина грецького суспільства не бажає, щоб інша країна мала у своїй назві дане слово. На нашу думку, ця проблема ще стане причиною протестів у майбутньому, адже мова йде про національну ідентичність обох народів.

Російські автори, розглядаючи зростання залученості молоді в радикальний політичний протест, відзначають серед його причин наступні: 1) обмеженість соціального досвіду; 2) пропаганда престижного споживання; 3) зростання вимог справедливості; 4) розмитий характер національної ідентичності; 5) відсутність образу майбутнього; 6) переважання опозиції на полі соціальних медіа; 7) непродумана реакція влади на участь молоді у протестах [1, с. 163]. Оскільки російська політична еліта не має наміру йти на поступки протестувальникам (на відміну від Франції, де з «жовтими жилетами» ведуть переговори), то можна прогнозувати подальшу радикалізацію російських протестних рухів та зниження підтримки режиму з боку молоді та освічених росіян загалом.

Не лише Росія, а й інші авторитарні режими зіштовхуються з масовими протестами. Так, на початку 2019 р. така доля спіткала венесуельський режим. У цій країні вже шість років править Н. Мадуро, диктатор-соціаліст, підтримуваний Росією. Його попередником був не менш одіозний У. Чавес. Втім, лідер опозиції Х. Гуайдо визнається головою держави не лише Національною асамблеєю, а й низкою зарубіжних держав, серед яких США. Це протистояння набуло екстремістського забарвлення, а перемога будь-якої зі сторін неминуче призведе до жертв з обох боків та загальної кризи в країні. Станом на початок лютого 2019 р., Х. Гуайдо офіційно чи фактично підтримали майже всі західні та прозахідні держави.

Отже, політичний протест у 2019 р. характеризується значною активізацією як у демократичних, так і в авторитарних країнах. Втім, за умов авторитаризму протест супроводжується більшим рівнем застосування насильства, як це видно на прикладі Венесуели. Стосовно ж країн Європи, то антисистемні партії та радикальні рухи вже змінили політичний ландшафт Євросоюзу. Ми вважаємо, що вибори до Європейського парламенту лише підтвердять зростання популярності нових партій (радикальних, націоналістичних, євроскептичних), що є закономірною відповіддю на нездатність поміркованих політичних сил адекватно відповісти на виклики сьогодення.

Література:

1. Пономарёв Н.А., Белов С.И., Майлис А.А. Противодействие росту вовлечённости молодёжи в радикальный политический протест (на материалах массовых выступлений 2017

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

- г.). *Государственное управление. Электронный вестник*. 2018. Вып. 67. С. 150-169.
2. Сич О.М. Ренесанс націоналізмів державних націй Західної Європи: Німеччина, Австрія, Італія. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 140 (1). Ч. 3. Політ. науки. С. 48-53.
3. Яновська О.В. Громадянські протестні практики в Україні: від Помаранчевої революції до Революції Гідності. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. Сер.: Питання політології. 2018. Вип. 33. С. 44-49.

Ковальська-Павелко Ірина Миколаївна, доцент кафедри української історії та етнополітики Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат історичних наук, доцент

МОДЕЛЬНЕ РЕТРОСКАЗАННЯ ЯК ІНТЕРПОЛЯТИВНА МЕТОДИКА СОЦІАЛЬНОЇ ПРОГНОСТИКИ

Інструментальний арсенал соціальної прогностики складається з чисельної групи методів – фахівці нараховують більше 500 різноманітних методів та прийомів, які застосовуються у прогностичних цілях. Чільне місце серед кількісних методик прогностичного аналізу посідає інтерполяція, яка є різновидом екстраполятивних технологій. В основі інтерполяції, як і в екстраполятивних технологіях, також лежить презумпційна наявність часової закономірності в розвитку суспільних процесів і явищ. Пізнавши і зафіксувавши цю закономірність у математичній формі, дослідник отримує можливість з тим чи іншим ступенем ймовірності не лише прогнозувати (екстраполювати) розвиток цих процесів і явищ, але і відновлювати (інтерполювати) втрачені дані про нього. Тому екстраполяцію можна уявити як спосіб прямого передбачення, який надає можливості відійти від теперішнього стану і побачити розвиток об'єкта в майбутньому, а інтерполяцію – як спосіб реверсивного (зворотного) передбачення (ретросказання), який надає можливості відійти від теперішнього стану і побачити розвиток об'єкта в минулому (див.: [2]).

У основі інтерполяції лежить фундаментальне припущення, що будь-який часовий (динамічний) ряд з пропусками даних містить у схованому вигляді інформацію про ці пропущені дані. Отримання цієї прихованої інформації є головним в інтерполяції. Звичайно ж, що ця інформація набуває ймовірнісного та орієнтовного характеру. При цьому опосередковане, модельне ретросказання, подібно будь-якій екстраполяції, дає результати з більш нижчою ймовірністю порівняльно з прямим, немодельним ретросказанням. Ретросказання – чи то пряме, чи то опосередковане – має кращий результат лише при наявності належного вихідного матеріалу і надійного підґрунтя.

Для досягнення цього ефекту треба додержуватися певних правил ретросказання:

- необхідно правильно визначити закон розвитку досліджуваного явища: чим ближче постульований закон опиняється до дійсності, тим точнішим буде результат ретросказання;

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

- необхідно приділяти увагу вибору довжини міжчасового переходу: глибина ретросказання повинна знаходитися в межах дії певного закону розвитку досліджуваного явища. Зростання глибини прогноза за ці межі робить результати ретросказання малоімовірнісним або зовсім недостовірним. Тому ступень ймовірності результату ретросказання зворотньо пропорційно глибині ретросказання;

- оскільки результати ретросказання набувають ймовірнісного характеру, бажано здійснювати перевірку його достовірності. Перевірку доцільно проводити у трьох напрямках: оцінка достовірності вихідних даних, оцінка особливості роботи обраного метода ретросказання, оцінка достовірності результату прогнозування (див.: [1]).

Найбільш продуктивно інтерполяція реалізується за допомогою метода регресії, суть якого полягає у пошуку зрівняння для приблизного вираження яких-небудь невідомих величин через інші, але відомі. Саме метод регресії дозволяє встановлювати кількісне відношення між залежним і незалежним явищами або між причиною і наслідком, завдяки чому стає можливим по незалежному явищу або причині передбачувати залежне явище або наслідок, і навпаки, а також знати, як із зміною одного явища або причини буде змінюватися інше явище або наслідок, і навпаки.

Власно, регресійний аналіз використовується при дослідженні тих суспільних явищ і процесів, які знаходяться між собою або у прямій причинно-наслідковій залежності, або у взаємодії, яке також є різновидом причинно-наслідкових відносин. Ці відносини бувають простими, коли наявна лише одна причина і один наслідок, і складними, коли діє багато причин, які породжують один наслідок. У масових явищах на залежну перемінну (наслідок, результат), крім головної причини, діє багато інших причин і випадковостей, які призводять до того, що при одному і тому ж значенні головної причини спостерігається декілька різних результатів. Ці результати відрізняються один від одного тим сильніше, чим більша кількість другорядних причин і випадковостей супроводжують дію головної причини. Подібні залежності між перемінними мають назву кореляційних залежностей (кореляцій).

Останні визначаються як функціональні залежності між двома перемінними величинами, які характеризуються тим, що кожному значенню одній з них відповідає досить чітке значення іншої. Якщо певному значенню однієї величини відповідає комплекс значень іншої, то це – кореляційна залежність. Комплекс значень може бути виражений своєю середньою. Якщо підвищення однієї величини змінює комплекс значень іншої, то це – або пряма чи позитивна кореляція (при підвищенні комплексу значень), або зворотна чи негативна кореляція (при протилежному випадку). Кореляційні залежності зустрічаються там, де явище, що вивчається, піддається впливу багатьох різних чинників. У силу складності, багатофакторності суспільного життя зв'язки між перемінними практично завжди є кореляційними. Кількісно кореляційні залежності описуються за допомогою коефіцієнтів кореляції. Коефіцієнт

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

кореляції – це, по суті, міра щільності кореляційного зв'язку. Коли кожному значенню однієї ознаки відповідають різні, але близькі значення іншої ознаки, тобто тісно розташовані навколо своєї середньої величини, то це характеризує більш щільний зв'язок. Найбільш поширеним є коефіцієнт Пірсона-Брава (r), який є мірою зв'язку при лінійній кореляції. Всі його значення розташовані в інтервалі $-1...+1$, причому крайні значення відповідають лінійному функціональному зв'язку між ознаками. Значення $r = 0$ означає відсутність лінійного зв'язку, але при $r = 0$ може мати місце нелінійний зв'язок, навіть функціональний. Мірою щільності нелінійного зв'язку є кореляційне відношення R, яке приймає значення між 0 і 1. Значення 0 відповідає відсутності зв'язку. Чим більше R, тим щільніший зв'язок між ознаками. Значення 1 відповідає функціональному зв'язку.

Варто наголосити, що встановлення кореляції ще не означає встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Воно лише свідчить про те, що або одна ознака – часткова причина іншої ознаки, або обидві ознаки – наслідок загальних причин. Кількісний аналіз кореляційних зв'язків не замінює спеціального знання, але він може зробити більш ефективним мислення дослідника, бо надає можливість відкинути несуттєвіші зв'язки, окреслити коло пошуків, порівняти впливи різних чинників та ін.

Література:

1. Миронов Б.Н. История в цифрах. Математика в исторических исследованиях. Л.: Наука, 1991. 165 с.
2. Никитин Е.П. Метод познания прошлого. *Вопросы философии*. 1966. № 8. С. 34-38.

Комих Наталія Григорівна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ В ДОСЛІДНИЦЬКОМУ ПОЛІ СОЦІОЕКОЛОГІЇ

Домінантними характеристиками соціальних просторів, практик та соціальних взаємодій сучасного суспільства є множинність, ситуативність, мозаїчність. Соціальна реальність є нестабільною для індивіда. Кінець ХХ початок ХХІ століття характеризується потужним науково-технологічним проривом, демографічним вибухом, зростанням соціально-економічної поляризації, збільшенням соціальних протиріч, суттєвим погіршенням навколишнього середовища існування людини.

Найбільшої уваги, на думку соціоекологів, привертають екологічні проблеми, особливо для українського суспільства та пошук шляхів їх вирішення. В країні склалась вкрай загрозлива екологічна ситуація. Внаслідок безвідповідального господарювання, нерационального використання природних ресурсів, перенасичення водних і земельних ресурсів залишками та відходами хімічного, металургійного, гірничорудного і т.п. виробництва, особливо

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

радіоактивними викидами Чорнобильської АС, Україна перетворилась в одну з екологічно найбрудніших країн європейського простору.

Отже, виникають об'єктивні підстави для формування в рамках соціоекології, особливої групи проблем – теоретико-методологічних проблем екологічного прогнозування. Дослідження майбутнього допоможе як світовій спільноті так і вітчизняним науковцям вирішити глобальну проблему пошуку шляхів коеволюційного розвитку людства.

Екологічним прогнозування називають – передбачення стійких змін у навколишньому середовищі, що відбуваються внаслідок складних ланцюгових реакцій, зв'язаних як з безпосереднім впливом людства на довкілля, так і з віддаленими опосередкованими наслідками цих впливів. Результатом прогнозування є прогноз – сукупність науково передбачених даних, щодо значень, параметрів соціальної системи у певні майбутні моменти часу.

До середини 1980-х рр. було більше 15 глобальних прогнозів, які отримали назву «моделей світу». Найвідоміші і, мабуть, найбільш цікаві з них – це «Світова динаміка» Дж. Форрестера, «Межі зростання» Д. Медоуза, Е. Пестеля, «Латиноамериканська модель Барічоле» А. Еррери, «Майбутнє світової економіки» та інші. Світова наукова спільнота розуміє значимість сучасних екологічних загроз та закликає до об'єднання. В ООН працює спеціальна комісія з проблем зміни клімату та соціально-економічних наслідків екологічних катастроф. На форумі Міжнародної соціологічної асоціації в Барселоні (2008 р.) дискусія з соціально-екологічних проблем в дослідницькому комітеті «Середовище та суспільство» була найдовша. Засідання відбулося двадцять шість разів. Підтвердженням того, що екологічні проблеми займають перше місце серед викликів сучасності є те, що основною тематикою на XVII Міжнародному соціологічному конгресі у Гетеборзі була екологічна. Конгрес навіть отримав назву «антикарбонного».

Приклад та результати глобального сучасного прогнозування розвитку людства, зокрема екологічного, ми знаходимо у доповіді Римського клубу 2017 р. «Come On! Капіталізм, короткозорість, населення та руйнування планети». Вчені ще раз нагадали людству про глобальні проблеми як нові, так і ті, які були, та є не вирішеними, і ще більше, на сьогодні, набирають обертів та значення для формування гармонійних стосунків між людиною та природою. Якщо 45 років головними загрозами та викликами були межі економічного та демографічного зростання цивілізації в умовах поступового зменшення не відновлюваних природних ресурсів, то сьогодні це:

- виродження капіталізму;
- наступ Антропоцена (епоха, коли діяльність людини є визначальною для планети);
- надмірне споживання;
- тотальна урбанізація;
- диджиталізація;
- техноутопізм.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Учені Римського клубу вбачають можливість вирішення та уникнення загроз у докорінній зміні парадигми розвитку нашої цивілізації – переходом до «Нового просвітництва». Це першочергова необхідність в процесі навчання сучасних студентів. Нова ідея полягає у фундаментальній трансформації мислення, результатом якої є формування цілісного світогляду. Вільного від антропоцентризму, відкритого розвитку, гуманістичного, що цінить сталість розвитку та турбується про майбутнє. Ідея «Нового просвітництва» у пошуку балансу, синергії. На думку представників Римського клубу, баланс повинен бути встановлений в таких галузях:

- у стосунках між природою та людиною – стійкий розвиток, екологічна свідомість; між короткостроковою та довгостроковою перспективою;
- між швидкістю та стабільністю – зміни не повинні сприйматися в якості самоцінності;
- між індивідуальним та колективним – з визнання особистісної автономії необхідно враховувати загальне благо, а це означає, що держава повинна встановлювати правила для ринків, а не навпаки;
- між чоловіками та жінками – баланс не означає механічне зрівняння у реалізації можливостей, а пошук балансу в перерозподілу, типології функції;
- між рівністю та справедливою нагородою – держава повинна забезпечувати механізми, що гарантують соціальну справедливість; стосунки між державою та релігією – основа яких секулярність, але релігія має позитивне значення [1].

Важливо, що у зазначених сферах пошуку балансу вчені акцентують увагу на взаємодії людини та навколишнього середовища. Пошуку їх гармонійної взаємодії.

Отже, екологічне прогнозування є актуальним проблемним полем наукових розвідок в рамках соціоекології. Зокрема, наукові пошуки слід розгорнути у напрямку розробки та напрацювання досвіду теоретико-методологічних, методичних засад здійснення прогнозів розвитку соціуму на локальному рівні (місто, село).

Література:

1. Come on! Fresh ideas in difficult times. The new Report by the Club of Rome. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p6hsuQL6M04>

Лебеза Сергій Валерійович, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат історичних наук, доцент

«БУТИ ІНШИМ»: ПОСТЛЮДСТВО ЯК КОНЦЕПТ У ПОПУЛЯРНІЙ КУЛЬТУРІ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Теорію постгуманізму, як і теорію трансгуманізму, можна було б відносити до суто спекулятивних: по суті, мова в них здебільшого йде не про

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

реальність вже сформованих трендів зміни «людського», скільки про віртуальні моделі можливості таких змін. Тому зовсім не дивно, що теоретичні викладки дослідників, які намагаються уявити собі загальну картину можливого техногенного розвитку людства як біологічного та соціального виду, раз у раз співвідносяться із суто художньою аналітикою творів популярної культури (як традиційно-письмової, так і в межах інших продуктів – кінофільмів, серіалів, комп'ютерних ігор тощо).

Популярна культура є доволі зручною формою промовляння (а інколи і «замовляння» – в суто архаїчному сенсі) суспільних фобій або ж, навпаки, очікувань. «Моделювання на папері» – особливо в частині реалій, яких ще немає в безпосередній реальності – дозволяє фіксувати готовність чи не готовність суспільства до змін. (Тут є потреба пам'ятати, що існування будь-якого твору популярної культури залежить і від позиції споживача: популярність – або неприйняття – певних творів та ідей багато говорить про структуру саме суспільних очікувань).

Саме тому погляд на те, яким чином ідеї постлюдства присутні в популярній культурі на пострадянському просторі, доволі багато говорить про моделі майбутнього, прийнятні для аудиторії користувачів цієї культури.

(Наголошуючи на «пострадянському» культурному просторі як на об'єкті нашої уваги, ми відштовхуємося від реалій існування поля популярної культури в останні три десятиліття – від останніх років СРСР аж майже до моменту «тут-і-зараз»; мова йде про (за)довгий процес відділення та диверсифікації національних варіантів популярних культур і про збереження до середини 2010-х рр. активного – і доволі агресивного в своїх практиках споживання – єдиного російськоцентричного простору: на рівні як виходу культурної продукції (цінова політика російських видавництв, довга слабкість україномовного дубляжу західних фільмів, неспівставимість накладів тощо), так і її споживання (наприклад, слабкість україномовного фендому – якщо говорити про суто українські проблеми).

Як і для будь-якої окремої популярної культури, на пострадянському просторі можна говорити про певний бекграунд, про традиції, що склалися у попередні два-три десятиліття (бо, як і на Заході, фантастика в СРСР формулювала підходи до проблеми майбутнього – в соціально-технологічному сенсі, який так хвилює теоретиків постлюдства у тому числі). Якщо Захід в цей час через популярну культуру активним чином засвоював, наприклад, результати «революції свідомості» (у творчості Ф. Діка, скажімо, який є важливим і для сучасних теоретиків постлюдства) та апробацію сприйняття деколонізованого «третього світу» в якості Іншого (див., наприклад, творчість У. Ле Гуїн), то радянська популярна культура 1960-х реанімувала проект комуністичного майбутнього як модель цілеспрямування. Але обидві базові моделі для того періоду, І. Єфремова та А. та Б. Стругацьких, не мали на увазі розмову про людину, що була б кардинально іншою по відношенню до нашого сьогодення. Принцип «майже такі саме» – це принцип, завдяки якому моделі

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

комуністичного майбутнього лише і мали можливість закріпитися в якості зрозумілої та позитивної картини майбутнього.

Досить специфічним чином радянська популярна література препарувала і ідею «робота» (принципово важливу для західної фантастики як мінімум з часів формулювання А. Азімовим відомих «трьох законів робототехніки»). Якщо для західної популярної культури робот ставав важливою фігурою в сенсі розмови про людську ідентичність (приклад Ф. Діка тут знову цілком релевантний), то у просторі СРСР проблема робототехніки осмислювалася, перш за все, в сенсі допоміжної фізичної сили для непрестижних або небезпечних форм праці. Максимум, що моделювала радянська популярна культура, це нерівність розумових можливостей робота та людини – або ж дискутувала наявність у машини емоційних або творчих здібностей.

Але в два останні десятиліття свого існування, радянська популярна культура принаймні в двох випадках намагалася працювати із близькими до концепцій постлюдства «понятійними машинами». По-перше, це концепція кіборгу – як гібриду людського та машинного. Найбільш відомими варіантами тут були рішення, запропоновані тими ж самими А. та Б. Стругацькими та українським фантастом І. Росоховатським. Останній ввів у обіг свій власний термін, дублюючий поняття «кіборга»: «сигом», «синтетичний гомо сапієнс». Другою важливою ідеєю, яка мала резонанс в популярній культурі за часів Радянського Союзу, була максимально співзвучна проблемі подальшої еволюції людства концепція «вертикального прогресу» (А. та Б. Стругацькі) – чи то, можливого подальшого розвитку людства як біологічного виду.

Пострадянська популярна культура стикається не лише із проблемою наслідування – та переосмислення – попередньої культурної традиції, але й з необхідністю засвоєння канону традиції західної, яка з останніх років існування СРСР починає активно пробиватися до (пост)радянського читача. Масова публікація раніше не перекладених (часто – за ідеологічними причинами) авторів означала необхідність засвоєння і нової для пострадянських культурних агентів тематики; причому, доволі часто мова не йшла про розвиток чи переосмислення – йшлося саме про таку собі «гру в фанти», про перетравлення певних стандартів як ідей, так і нарації (показовим – і близьким до нашої тематики – прикладом могло б бути засвоєння на пострадянському просторі тематики т.зв. кіберпанку: більшість версій, які запропонували споживачеві пострадянські автори частіше зводилася до, так би мовити, «лайт-версії» – як у випадку ранніх романів С. Лук'яненка про Глибину).

Історію із грою з тематикою, наближеною до проблематизації постлюдства на пострадянському просторі можна було б розділити на три, принаймні, періоди, для кожного з яких характерними були трохи змінні координати як концептуалізації, так і читацького сприйняття.

До другої половини 1990-х можна говорити про важливість творчості досить представницької групи т. зв. «четвертої хвилі» фантастики (авторів, які починали свій творчий шлях наприкінці 1970-х та у тісній співпраці з етичними

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

та літературними принципами, запропонованими радянським митцям популярної культури тими ж братами Стругацькими). Вони, на мій погляд, впритул наблизилися до тематики, близької до ідеології постлюдства: твори А. Столярова («Изгнание беса» (1988), наприклад) або ж А. Лазарчука («Опоздавшие к лету» (1990-1994) та інші твори) грали саме із проблематикою кардинальних змін людської природи, спроби зробити наступний крок у розвитку людства як біологічного (чи й соціального – у Лазарчука) виду. Втім, особливості перехідного періоду останнього десятиліття ХХ століття призвели до того, що головним для авторів «четвертої хвилі» ставала критика попередньої, радянської традиції². Прозорий соціальний підтекст творів залишався перш за все важливим і їх читачам.

Межа 1990-2000-х давала доволі пістряву палітру популярної культури із багатьма конкуруючими проектами – у тому числі й тими, що реально або формально мали відношення до ідей та ідеологій змінності людського суспільства. Але, в принципі, усе різноманіття їх можна було б зводити до двох векторів. З одного боку, це спроби зіграти на полі посткіберпанкових ідей (чи то – з проблемами взаємодії людини та комп'ютерних технологій, нового соціального середовища у посткейнсіанському світі, проблемами штучного інтелекту чи «мережевої свідомості»). З іншого боку – це спроби створити альтернативні візії соціальних проектів, пов'язаних з технічними чи з соціальними потрясіннями (найбільш яскраво ця друга тенденція у 2000-х проявилася у творах київських авторів М. та С. Дяченко та у російського письменника С. Жарковського; останній випадок тим більш важливий, що на момент свого виходу роман Жарковського «Я, Хобо: времена смерти» (2004) був чи не єдиною спробою серйозно говорити про змінності соціальних стратегій в суспільствах майбутнього.

Але більшість з цих спроб були, все ж таки, спробами, так би мовити, дослідницькими – ставлячи своїм завданням аналітику, а не дискредитацію, залишаюь поза межами консервативного дискурсу.

А от в третій період – в 2010-ті рр. – в російськомовній популярній культурі починають домінувати підходи, так би мовити, охоронницькі: гра із концепціями постлюдства ведеться, скоріше, в контексті критики західних моделей соціального чи політичного устрою. В цих межах «бути іншим» стає – і з точку зору авторів, і з точки зору чималої частини читачів (якщо орієнтуватися на читацький фідбек у вигляді відзивів та рецензій на такого роду твори). Класичними прикладами на сьогоднішній день могли б бути збірки, які укладені С. Чекмаєвим («Беспощадная толерантность» (2012), «Либеральный апокалипсис» (2013), «Семьи.net» (2014) тощо), або ж творчість М. Харітонова (зокрема, роман «Золотой Ключ, или Похождения Буратины» (2017), який, наприклад, цього року був номінований на премію «Новые

² Дивовижним чином, саме більшість авторів «четвертої хвилі» стане кістяком «нової імперськості» вже у 2000-х й стане розділяти охоронницькі позиції сучасної російської масової культури.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

горизонти», яка, відповідно до свого статуту, мала намір працювати із творами, що пропонують нові шляхи розвитку популярної літератури).

До речі, нечисленні поки що спроби українських авторів працювати із даною темою на сьогоднішній день, що характерно, також зосереджуються, скоріше, на конвсервативно-критичному боці: постлюдство стає свого роду «зоною недовіри». Саме в цьому ключі, наприклад, зроблені останні твори Н. Ліщинської («Нова людина» (2016) чи «Не люди, люди, нелюди» (2018)).

Схоже, що проблема постлюдства стає доволі чітким лакмусовим папірцем щодо можливості (і готовності) працювати із системою західних ідей – і праця як авторів, так і читачів в цьому сенсі є напрочуд цікавою та пізнавальною.

Павленко Іва Олександрівна, старший викладач кафедри соціології
Запорізького національного університету, кандидат філософських наук

СУБ'ЄКТИ МИРУ ТА ВІЙНИ У РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО СВІТУ

Пріоритетним чинником у побудові сучасного світопорядку є суб'єкти взаємодії як у локальних так і в глобальних процесах. Так, на міжнародному рівні організації: ООН, НАТО, ОБСЄ, Міжнародний суд в Гаазі та ін. розробляють програми з миротворення, гуманітарної допомоги, запобігання воєнних конфліктів і активно взаємодіють із представниками тієї чи іншої країни, де відбувається загострена ситуація. На рівні конкретної країни державні органи та громадянське суспільство в ідеальному сенсі злагоджено формують свої дії, щодо відновлення мирного стану або превентації деструктивних процесів.

В обох прикладах діють суб'єкти соціального світу, які позиціонують себе прихильниками миру або війни. Адже, всі трансформуючі процеси є джерелами їх виникнення. І важливим для лідерів і суспільства в цілому є обрати вектор поведінки війнотворчої або миротворчої.

«Соціальний світ» – це соціально-філософське поняття, яке відображає зміст цілісності соціальних стосунків суб'єктів і соціальної реальності у взаємозв'язку соціальних організмів та середовища, що є значущими в процесі діяльності соціальних суб'єктів [1, с. 47]. Тобто, в залежності від мирного або воєнного стану формується світогляд суб'єктів соціального світу, які взаємодіють. В подальшому виробляються цінності миру або війни, що впливає на дії, характер та в цілому на формування у суб'єктів поваги до миру в соціальному світі.

Досягнення миру відбувається різними шляхами, навіть найболючішими, де суб'єкти війни позиціонують себе із гуманної точки зору та розрушують застарілі, архаїзовані системи задля відновлення спокійного і стабільного стану у світі. Тобто, в експлікації специфіки суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин,

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

комунікації суб'єктів, проявів, способів організації та механізмів устрою соціального світу, формуються процеси миру та війни.

Досліджуючи ідентифікацію суб'єктів соціального світу, ми прийшли до такої класифікації:

1. Белуфіли (від лат. *bellum* – війна та грец. *filia* – дружба, любов), світогляд яких спрямований на воєнні дії, вони переживають жагу до деструкції, руйнування соціального світу, протиборства, дезорганізації суспільного життя.

2. Белуфоби (від лат. *bellum* – війна та грец. *fobos* – страх), світогляд яких формується страхом воєнних дій в агресивному ставленні до деструкції, руйнування соціального світу.

3. Пацефіли (від лат. *pacem* – мир та грец. *filia* – дружба, любов), світогляд яких спрямований на мирні дії, і які сповідують гуманне ставлення до всього живого та людства у суспільній діяльності.

4. Пацефоби (від лат. *pacem* – мир та грец. *fobos* – страх) – це суб'єкти соціального світу, світогляд яких формується страхом мирних дій та заперечує мирну ситуацію соціального світу [1, с. 102-103].

Таким чином, з'ясовано, що суспільство є визначальним елементом процесів в соціальному світі, а взаємовідносини між суб'єктами соціального світу є рушіями війни або миру в соціальній системі. Суб'єкти соціального світу виражають власну прихильність та погляди щодо війни або миру, таким чином відбувається їх світоглядна ідентифікація та самоідентифікація. У розвитку соціального світу відбувається взаємний перехід ідентичностей, взаємоідентифікація. Навіть міжнародні організації, ООН, ОБСЄ, НАТО, тощо, які виступають миротворцями можуть стати агресивними воєнними блоками, спрямованими на дезорганізацію ворожої системи задля підтримання миру на Землі.

Література:

1. Павленко І.О. Феномен розвитку соціального світу у вимірі взаємозв'язку миру та війни: монографія / за наук. ред. М.А. Лепського. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2017. 201 с.

Сорокіна Людмила Миколаївна, доцент кафедри соціології Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське), кандидат соціологічних наук, доцент

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ

У всьому сучасному світі, значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості економіки і суспільного життя підвищується разом із зростанням впливу людського капіталу.

Якість життя і освітній потенціал населення багато в чому визначається рівнем освіти і культури, світоглядною орієнтацією і духовним розвитком, можливістю систематично отримувати і використати необхідну інформацію. Ці

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

чинники впливають на міру залученості людей, що мешкають на території області, в регіональні, національні і світові загальнолюдські процеси прогресивного розвитку. Освіта, що відповідає сучасним потребам суспільства і ринку праці, дозволяє сформувати у кожної людини здатність швидко пристосуватися до сучасних соціо-економічних реалій, і це стає найважливішою умовою успішного і стійкого розвитку. Загальні цінності, що приймаються більшістю, культура і етичні установки, а також створені в країні інтелектуальний, інфраструктурний, промисловий і інформаційний потенціали, виступають критеріями якості життя людей [3].

На соціально-економічний розвиток країни впливають насамперед:

- розвиток сучасної системи безперервної освіти;
- використання сучасних методів передачі знань;
- підвищення якості професійної освіти;
- забезпечення доступності якісної загальної освіти;
- підвищення інвестиційної привабливості сфери освіти.

Реалізація цих напрямів державної політики в області освіти дозволить в створити умови для підвищення конкурентоздатності країни, її соціально-економічного розвитку. Для створення дієвого прогнозу розвитку системи освіти слід розглянути кожен з перерахованих напрямків.

Сучасна система безперервної освіти діє у всіх цивілізованих країнах. Кожна людина сьогодні відчуває брак певних знань і має потребу в їх регулярному оновленні. До професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації прагнуть як професійно успішні люди, так і безробітні громадяни, які стали такими через неможливість працевлаштування або відсутність необхідної кваліфікації. Соціологічні дослідження показують, що в сучасних умовах зростає число людей, що продовжують освіту і засвоюють нові для них професії і кваліфікації. Це пояснюється багатьма причинами: швидко застарівають отримані людиною професійні знання; колись популярні професії стають незатребуваними; людина втрачає інтерес до вибраної професії; людина прагне підвищити якість професійних знань і побудувати кар'єру; людина підвищує свою конкурентоспроможність за допомогою здобуття додаткової спеціальності або кваліфікації. Для визначення поняття безперервної освіти використовується низка термінів. У сучасній літературі можна зустріти такі стійкі сполучення: «освіта дорослих»; «продовжена освіта»; «подальша освіта»; «відновлювана освіта» як освіта протягом усього життя шляхом чергування навчання з іншими видами діяльності, здебільшого з роботою; «перманентна освіта»; «освіта протягом життя»; «навчання протягом життя». У кожному з цих термінів зроблено акцент на певному боці явища, але загальною є ідея довічної незавершеності освіти для дорослої людини [1-2].

Навчання протягом життя виходить на чільні позиції у світових освітніх процесах, це диктується базовими тенденціями сучасного розвитку людства. Тому для України вкрай важливо найближчим часом вжити дієвих заходів для подолання відставання у цій сфері.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Необхідно сприйняти модернізацію та адаптацію освіти до нових ринкових умов як складну соціокультурну дію, що вимагає впровадження особливої політики, державної та громадської підтримки, програмування новацій, соціальних проектів, експериментів у цілому комплексі безпосередніх соціальних дій. Сучасний мир характеризується переходом до глобальних процесів, найважливішу роль в яких будуть грати знання людини і засновані на них компетенції.

Безперервна освіта людини протягом всього життя є чинником мобільності суспільства, його готовності до змін, що прогножуються.

Реалізація основних напрямів розвитку вітчизняної системи освіти, реформ всіх її рівнів і забезпечення самодостаточного функціонування цієї найважливішої сфери в інтересах особистості, суспільства і держав можливо лише при умові доведення проектних цілей, задач, основних напрямів модернізації до конкретних освітніх установ. У зв'язку з цим важливим чинником реалізації Національної програми розвитку освіти є формування дієвого програм прогнозування розвитку освіти.

Література:

1. Making a European area of lifelong learning a reality. URL: <http://ec.europa.eu/education/>
2. Высшее образование в XXI в.: подходы и практические меры (ЮНЕСКО, Париж, 5-9 октября 1998 г.). *Alma mater*. 1998. № 11. С. 3-9; № 12. С. 22-26; 1999. № 1. С. 30-37.
3. Коляда М.Г. Педагогічне прогнозування: теоретико-методологічний аспект: Монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2014. С. 268.

Шеломовська Оксана Миколаївна, доцент кафедри соціології
Дніпровського державного технічного університету (м. Кам'янське),
кандидат наук з державного управління

СОЦІАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ПРОЕКТУВАННЯ У РЕФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

У країнах Європейського Союзу реформування державного управління вищою освітою здійснюється на засадах програмно-цільового методу, застосування якого обумовлюється значними можливостями щодо забезпечення стабільного, структурованого та впорядкованого процесу побудови національної моделі. У межах програмно-цільового підходу значна роль належить методу проектування і управління проектами, що забезпечують можливість концентрації ресурсів, дозволяють зберегти гнучкість механізмів управління, створюють умови для контролю фінансування і отриманих у процесі реалізації проекту результатів.

Зважаючи на соціальну природу і системність державного управління вищою освітою існує необхідність у розробці та запровадження методології соціально-організаційного проектування до реформування державного управління вищою освітою в Україні. Актуальність її застосування обумовлюється тим, що у сучасних умовах неефективності і, а в деяких

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

випадках і фактичної відсутності, державного управління вищою освітою саме проектний підхід дозволяє забезпечувати управління цілеспрямованими змінами в умовах обмежених ресурсів.

Зважаючи на це, нами запропоноване авторське розуміння методології соціально-організаційного проектування, сутність якого полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні можливостей впровадження цілеспрямованих організаційно-правових змін у державне управління вищою освітою, що передбачає системну діяльність органів державної влади з реалізації комплексу заходів щодо формування національної моделі державного управління вищою освітою в Україні з урахуванням національної специфіки та європейського досвіду. Його використання має значні переваги у формуванні організаційної структури державного управління вищою освітою, вирішенні конкретних державно-управлінських проблем, розробці організаційних елементів і відносин, які мають забезпечити надійність, стійкість та економічність усієї системи державного управління вищою освітою.

Слід відзначити, що соціально-організаційне проектування застосовується як для цілеспрямованої розробки нових організаційних систем, наукового обґрунтування визначень варіантів розв'язання нових соціальних та організаційних проблем, так і для складання соціальних планів та програм впровадження цілеспрямованих нововведень перед значними перетвореннями. Необхідність використання соціально-організаційного проектування обумовлюється зовнішніми умовами суспільного життя, які швидко змінюються та внутрішніми детермінантами, що вимагає пошуку, розробки та впровадження нових організаційних форм відповідно до нових умов існування. Застосування соціально-організаційного проектування сприятиме комплексному вирішенню наявних проблем і забезпечить створення єдиної стратегії реформування державного управління вищою освітою, яка має виходити з центральних органів влади шляхом розробки стратегії, а реалізовуватися регіональними органами для досягнення мети і виконання завдань цієї стратегії.

Найважливішою перевагою проектного підходу є побудова цілісного плану дій, з чітким визначенням кожного етапу, структурування відповідальних виконавців, їх повноважень і завдань у ході реалізації проекту, а також наявних часових, матеріальних і інформаційних ресурсів. Соціально-організаційне проектування у реформуванні державного управління вищою освітою передбачає чітке виконання всіх його заходів, забезпечення стійкого тривалого ефекту від проекту, використання логіко-структурного та інтегрованого підходів для узгодження цілей проектів. Беручи до уваги вже розроблену у науковій літературі раціонально формалізовану схему планування проекту [1, с. 191-192], ми вважаємо, що соціально-організаційне проектування реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду має складатися з таких етапів: передпроектної підготовки, проектування, впровадження проекту і аналіз результативності його

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

реалізації. У свою чергу, створення проекту має проходити у декілька етапів: програмування, визначення, формулювання, здійснення і оцінка. На етапі проектування мають бути розроблені та офіційно схвалені Концепція та Програма реформування державного управління вищою освітою, які за своєю сутністю також є великими багаторівневими проектами. При цьому відбувається залучення інтелектуальних, організаційних, кадрових і фінансових ресурсів до розробки проекту і використання методології соціального партнерства. На етапі впровадження проекту вживаються заходи щодо організаційного, кадрового, наукового, інформаційного та фінансового забезпечення проведення реформ [2].

Особливе значення має надаватися саме останньому етапу – аналізу результативності реформування – який передбачає контроль результатів проекту відповідно до визначених показників – якісних і кількісних. До першої групи належать – висока оцінка і збільшення довіри громадян до української системи вищої освіти, становлення України як повноправного члена європейського освітнього простору, розбудова державно-громадського управління вищою освітою. До другої групи слід віднести наявність українських ВНЗ у міжнародних рейтингах, підвищення затребуваності випускників закладів вищої освіти як на українському, так і на міжнародному ринку праці. На цьому етапі необхідно регулярно контролювати виділені показники й оперативно виробляти поліпшення.

Отже, застосування методології соціально-організаційного проектування у реформуванні державного управління вищою освітою, на нашу думку, сприятиме підвищенню якості і скороченню термінів досягнення результатів; забезпечить прозорість, обґрунтованість і своєчасність рішень органів державного управління; дозволить підвищити ефективність взаємодії між органами влади всіх рівнів і громадськими організаціями за рахунок чіткого визначення заходів, процедур і критеріїв досягнення результатів.

Література:

1. Шаров Ю. Антикризові технології в муніципальному управлінні: проектний підхід. *Публічне управління: теорія і практика*. 2010. № 2. С. 190-193.
2. Шеломовська О.М. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. Вип. 1 (11). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-01\(11\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-01(11)/index.html).

Шепеленко Ирина Павловна, доцент кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, кандидат соціологічних наук

ПЕРСПЕКТИВЫ СОВРЕМЕННОЙ ГОРОДСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ

К 2030 году две трети населения Земного шара будет жить в городах и производить 80% мирового ВВП. Об этом сообщается в докладе Программы ООН по населенным пунктам (ООН-Хабитат) [1]. Уже сегодня 600 самых

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

крупных городов планеты, в которых проживает пятая часть населения, производят 60% мирового валового продукта. Города обладают огромным потенциалом и могут играть лидирующую роль в достижении целей устойчивого развития, в том числе – в борьбе с социальным неравенством. Сегодня наряду с проблемами потребления различных видов энергии, экологическими проблемами, наиболее актуальными являются проблемы разрастания городов, углубления социального неравенства вследствие неэффективной городской мобильности. Социологи, урбанисты, экологи подчеркивают: при отсутствии адекватного планирования и регулирования урбанизация ведет к росту неравенства. Сегодня назрела необходимость применять новые, современные подходы к городскому планированию и развитию городов в целом и городской инфраструктуры как одного из основополагающих элементов города, в частности.

Традиционно в планировании и проектировании транспортной инфраструктуры основным критерием эффективности является протяженность вновь построенных и / или расширенных дорожных магистралей. Однако сегодня основным критерием должно стать обеспечение для максимального числа горожан доступности мест назначения и объектов, которые удовлетворяют их потребности, возможность перемещаться между различными точками деловой активности. Таким образом, мобильность основной части населения города становится ключевым показателем динамики урбанизации и эффективности функционирования соответствующей инфраструктуры, а также одним из главных градообразующих принципов. Для сравнения: в 2005 году в городах мира каждый день совершалось примерно 7,5 млрд поездок, а в 2050 году этот показатель будет превышен в четыре раза. Однако, несмотря на повышение уровня мобильности в городах всего мира, для основной массы горожан территориальная и материальная доступность мест работы и услуг усложняется с каждым годом. Разрастание городского пространства происходит неравномерно, главным образом – за счет горизонтального увеличения. При этом сохраняется низкая плотность застройки на обширных территориях, близких к центру города. В связи с этим увеличиваются расстояния между функциональными направлениями ежедневного движения большей части населения, таких как рабочие места, школы, больницы, администрации, офисы, магазины и т.д. Увеличение личного автотранспорта, характерное для современного города, ведет к перегруженности магистралей и негативно влияет на жизнь горожан из-за загрязнения окружающей среды, увеличения уровня шума, стресса от передвижения и увеличения рисков. С другой стороны, удовлетворяя свои потребности и формируя идеальную модель личного благополучия в усложняющихся условиях, горожанин вынужден идти на существенное увеличение временных, энергетических и материальных затрат, чтобы не оказаться в социальной изоляции. Так, например, для жителя мегаполиса посещение театра, расположенного в центре города, может стать таким же затратным мероприятием, как и туристическая поездка. Эксперты

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

ООН утверждают, что из-за высоких затрат на транспорт многие жители не могут позволить себе поездки в центры городов, где расположены предприятия и учреждения, тем самым лишая себя всех благ, присущих урбанизации. В настоящее время городские жители во многих городах Европы из-за физической удаленности жилых кварталов от места работы, рынков, школ и учреждений здравоохранения тратят около трети своих доходов и половину своего свободного времени на транспорт. В развивающихся странах, особенно в африканских городах, городским жителям приходится транспортное передвижение заменять пешим (сегодня до 50% граждан 20-миллионного Каира, несмотря на значительное количество такси и маршрутных микроавтобусов, предпочитают передвигаться пешком. В самых густонаселенных городах Южной Азии более половины всех пассажирских и грузовых поездок осуществляется пешком, на велосипеде или рикше. В африканских городах Дакар (Сенегал) и Дуала (Камерун) ходьба составляет 60% всех перемещений. В более бедных и небольших городах она может достигать 90%).

Таким образом, при планировании и проектировании городского пространства важна не только организация транспортной инфраструктуры и транспортных услуг, но и учет соответствующих социальных процессов, характерных для современного общества, что предполагает преодоление классовых, гендерных различий, равный доступ для лиц, имеющих разные физические возможности (состояние здоровья, активность), материальную доступность передвижения для всех горожан. При планировании будущего города и принятии решений по реконструкции уже существующих городов, необходимо сделать огромный сдвиг в менталитете, чтобы преодолеть стремление к скорости передвижения, избрав прерогативой эффективность и результативность транспортных систем с целью организации доступа жителей города к местам назначения и объектам, которые удовлетворяют их потребности. Основная цель такого планирования – снизить потребность в пути. При планировании и реализации устойчивой плотности городов происходит обогащение городского пространства в целом и сокращение потребности в дальних перемещениях основной массы граждан, сокращение рисков и всех видов затрат, в частности. Например, фрактальная форма застройки, дизайн улиц и кварталов существенно сокращают передвижение граждан и способствуют сплоченности горожан, формируют определенную культуру и определяют доступность таких кварталов для всех граждан, поощряя пешее передвижение и использование велосипеда, что положительно влияет на экологию.

Література:

1. Программа ООН по населенным пунктам (ООН-Хабитат). URL: <https://unhabitat.org/>

Ячний Андрій Михайлович, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРОГНОЗУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ІНЖЕНЕРІЇ

Науковці визначають соціальне прогнозування як метод пізнання, що дозволяє передбачити майбутній стан соціального об'єкту [3]. Без такого передбачення не можливе здійснення обґрунтованого управлінського впливу щодо змін соціальних систем. Соціальний прогноз має вірогідний та альтернативний характер. Особливістю прогнозування, як наукового методу, є прагнення надати кількісну оцінку перспектив розвитку об'єкта, завчасно обрав з множинності варіантів можливих змін найбільш вірогідний.

Напрацювання і впровадження соціоінженерних розробок не можуть залишатися без обґрунтування уявлень про можливі варіанти майбутнього. Саме на досягнення бажаного результату, як варіанту розвитку подій, і спрямовані соціальні технології. Досягнення певної мети, як запланованого стану соціальних систем, стає головним компонентом соціоінженерної діяльності.

Під час еволюції соціальної інженерії сформувалася низка соціоінженерних підходів щодо здійснення цілеспрямованих змін соціальної реальності. Сформовані методологічні принципи сприяють інтерпретації соціальної інженерії як «уявної історії стану завтрашньої доби» [1]. На цій підставі призначенням соціальної інженерії передбачає необхідність:

- 1) визначення наявних та майбутніх тенденцій розвитку соціальної системи;
- 2) з'ясування усвідомлених і потенційних соціальних потреб;
- 3) визначення можливостей системи (простір для можливих змін);
- 4) висвітлення рівня задоволеності населення наявними формами взаємодії;
- 5) визначення потенціалу суб'єктів соціальної взаємодії до «генерацій» нових соціальних систем.

Прогностичний компонент практичної соціологічної діяльності ще не так давно був мало актуальним. Так, у радянські часи, з приводу «зовнішньої визначеності» партійним керівництвом майбутнього стану суспільства. В «історичних» рішеннях партійних з'їздів визначався і формулювався лише один варіант майбутнього. На цій підставі від соціологів очікувалося лише обґрунтування запроектованого і запланованого процесу досягнення вже визначеного варіанта майбутнього.

В умовах розвитку демократичних засад орієнтація на природно-наукові методологічні принципи спрямовує соціологів на висвітлення закономірностей розвитку суспільства як підґрунтя прогнозування його стану у майбутньому. З цього приводу набуває значущості специфічний підхід у соціологічній

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

діяльності – соціоінженерний, який орієнтований на визнання суб'єктності населення щодо соціального конструювання свого майбутнього відповідно до з'ясованих сенсів, що не може не викликати поширення сфери застосування прогнозування.

Соціальний інженер спрямовує свої зусилля на:

- 1) пошук можливостей практичного використання наявних теоретичних знань щодо соціальних закономірностей і механізмів;
- 2) привнесення «іноваційності» у процес формування сприйняття і оцінки соціальної реальності;
- 3) розробку шляхів використання ефективних засобів щодо зміни соціальних практик та їх тиражування.
- 4) висвітлення варіантів нових засобів задоволення наявних потреб та вирішення старих проблем;
- 5) створення умов для вивільнення потенціалу суб'єктів соціальної взаємодії щодо пошуку та відтворення оптимальних систем.

Здійснення будь-яких змін викликає певні суперечності. Так, з одного боку, покращення в організації життєдіяльності не можуть не викликати задоволення. З іншого, будь-які зміни – це руйнування соціальних уявлень, що вже склалися. Подолання негативного сприйняття можливе через розгляд обґрунтованого прогнозу можливих результатів. Передбачення у з'ясуванні розвитку подій під впливом соціоінженерного втручання (або без нього) не можливе без обґрунтованого прогнозу. На цій підставі прогнозування в соціальній інженерії набуває не абиякого значення.

Прогноз в соціоінженерній діяльності щодо цілеспрямованих соціальних змін застосовується у різних якостях.

1. Прогноз – важливий компонент контролю щодо визначення результативності соціоінженерного втручання. Так, регулярне порівняння досягнутих та прогнозованих ключових змінних показників дозволяє визначати: а) відповідність (невідповідність) досягнутого стану; б) спрямування змін та їх розташування у прогнозованих межах; в) необхідність та спрямування соціоінженерних впливів.

2. Прогнозування визначається як частина соціальної технології. Так, діагностичні технології передбачають: а) визначення і усвідомлення стану системи; б) передбачення її можливих майбутніх станів, перспектив розвитку.

3. Прогнозування розглядається власно у якості технології. Йдеться про технологізацію процесу безпосереднього визначення і використання прогнозу, що може суттєво сприяти підвищенню рівня сучасних розробок.

Соціальні інженери у своїй діяльності на думку низки науковців керуються двома основними мотивами: «для того щоб» і «тому що» [2, с. 337]. Треба визнати, що йдеться про з'ясування причин наявних подій та формулювання цілей. При цьому цей процес можливо розглядати як: а) визначення суб'єктивного сенсу діяльності; б) з'ясування передбачуваного, бажаного результату; в) використання цілевизначення як засобу діяльності. На

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

цій підставі, цілевизначення у прогнозуванні пов'язують з відповіддю на питання: що може бути досягнутим? Що й складає квінтесенцію прогнозування у соціальній інженерії.

Література:

1. Бестужев-Лада И.В., Наместникова Г.А. Технология прогнозных разработок социальных процессов. М.: НПО «Поиск», 1992. 96 с.
2. Теория управления: социально-технологический подход. Энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Иванова, В.И. Патрушева. 3-е изд. перераб. и доп. М.: Муниципальный мир, 2004. 672 с.
3. Уржа О.А. Социальная инженерия. М.: Союз, 1998. 28 с.

Безуглий Павло Георгійович, аспірант кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця)

ОЦІНКА МАСШТАБІВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Зміни в політичному, соціальному та економічному середовищі держави завжди формують комплекс наслідків, серед яких показовими є міграційні процеси. Масштаби та напрями міграційних переміщень традиційно є чутливими індикаторами коливань показників рівня і якості життя населення та можливостей стабільного їх зростання в перспективі. Для України очікуваним є збільшення обсягу міграційних потоків, яке спостерігається сьогодні: переважно це трудова міграція, зумовлена скороченням попиту на внутрішньому ринку праці, низьким рівнем конкурентоспроможності пропозиції, зниженням рівня життя, недосконалістю інфраструктури, зростанням соціальної і політичної нестабільності.

Основними рисами сучасних міграційних переміщень населення України є: масштабність, розширення соціальної бази, країн та галузей прикладання праці, домінування нелегальної компоненти української трудової міграції, збільшення тривалості перебування заробітчани за кордоном, ускладнення структури мотиваційних чинників до здійснення трудової міграції, поширення так званої «сімейної міграції», тобто виїздів на заробітки за кордон двох або більше членів домогосподарства, повторюваність. Також спостерігається тенденція до помолодшання контингентів, що беруть участь у зовнішніх трудових переміщеннях, тенденція зменшення серед трудових мігрантів осіб з вищою освітою та збільшення частки заробітчани із загальною та спеціальною середньою освітою, а також випускників професійно-технічних закладів [2].

У зовнішній міграції населення України, починаючи з 2005 р., спостерігається переважання кількості прибулих над кількістю вибулих. Упродовж 2010-2012 рр. відбувається різке зростання сальдо міграції майже у 10 разів [1]. У 2014 р. порівняно з 2013 р. (+31,9 тис. осіб) відбувається зниження міграційного сальдо до +22,6 тис. осіб [3]. З 2014 р. спостерігається різке скорочення інтенсивності міграції, що пов'язано з впливом подій на сході

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

України на внутрішні та зовнішні потоки трудової міграції та на географію напрямів зовнішньої трудової міграції українців.

Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2013 році Державною службою статистики України та Інститутом демографії та соціальних досліджень, за період 2010-2012 рр. 1,2 млн. українців працювали чи шукали роботу за кордоном. При цьому основними сферами працевлаштування стали: будівництво, домашній догляд, сільськогосподарський сектор, оптова та роздрібна торгівля, промисловість, готельний та ресторанний сектор, транспортний сектор, інші види робіт [1].

Щодо географії поїздок зазначимо, то найбільш відвідуваними країнами світу для громадян України стабільно залишаються Польща та Росія. Але якщо у 2012 році перше місце посіла Російська Федерація, то починаючи з 2013 року першість перейшла до Польщі, яка за результатами 2016 року випередила Росію за кількістю виїздів на 40,5 %. Під впливом військових дій та економічної кризи зростають еміграційні настрої населення.

Повернення на постійне проживання до України після тривалої трудової міграції – це поточна тенденція, яка показує ознаки зростання. Найбільше мігрантів повернулося з таких чотирьох країн: Російська Федерація (33%), Польща (19%), Італія (9%) та Чеська Республіка (9%). Як і очікувалося, імовірність повернення трудових мігрантів зростає з віком [3].

Внутрішні міграційні переміщення в Україні характеризуються такими тенденціями і особливостями. Внутрішня міграція в Україні переважно є внутрішньорегіональною і міжрегіональною. В основному, економічні чинники спонукають українських громадян здійснювати внутрішню міграцію. Внутрішньорегіональна міграція стосується, зокрема, переміщення сільського населення в міські райони в тій же області, що є проявом актуальної тенденції підвищення рівня урбанізованості регіонів.

За даними аналізу міграційних процесів, який щорічно здійснюється Державним комітетом статистики України, сумарні обсяги міжрегіональної та зовнішньої міграцій населення України у 2017 році збільшились майже вдвічі в порівнянні з 2016 роком і склали 443,3 тис. осіб [1].

Такі міграції відображають загальносвітові тенденції до урбанізації, проте однією з особливостей урбанізації в Україні є її хаотичний та неконтрольований розвиток. Поїздки на роботу є важливою особливістю внутрішньої (зокрема, внутрішньорегіональної) трудової міграції («маятникова міграція»). Міжрегіональна міграція також є масовим видом внутрішньої міграції українських громадян.

З метою вирішення специфічних проблем, що притаманні міграційним процесам в Україні, необхідно удосконалити існуючу міграційну політику шляхом створення ефективного механізму регулювання міграційних процесів та включати заходи щодо: створення сприятливих умов та стимулів для повернення працюючих мігрантів до України; попередження відтоку за кордон працездатного населення, інтелектуального потенціалу країни, забезпечення

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

реалізації та захисту трудових прав мігрантів; запровадження цільової державної програми щодо збереження кількісного та якісного трудового потенціалу України; розробка нового та приведення існуючого законодавства України з питань міграційної політики у відповідність до міжнародних норм; удосконалення системи обліку міграційних процесів за допомогою постійного моніторингу, соціологічних досліджень, розширення та вдосконалення державної статистичної звітності.

Література:

1. Демографічна і соціальна статистика України. *Державний комітет статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Довжик Б. Актуальне регіональне дослідження трудової міграції. *Україна: аспекти праці*. 2005. № 3. С. 37-44.
3. Дослідження та діалог щодо політики у сфері міграції і грошових переказів в Україні. *Міжнародна організація з міграції (МОМ), Представництво в Україні*. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.

Богаченко Микола Миколайович, аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України

ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ РИНКОВИХ ВІДНОСИН: ПРОГНОСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ

Політичний менеджмент – це поняття, що базується на визнанні необхідності розглядати політичний процес як площу зіткнень різноманітних інтересів, що вбирають у себе різноспрямовані впливи, ініціатори та суб'єкти яких переслідують загальні чи специфічні цілі [2; 4]. Відтак, у полі наукового аналізу опиняється покроковий шлях прийняття політичного рішення: аналіз конкретної ситуації, що потребує прийняття рішення; розробка рішення (проекту, програми); затвердження результату розробки й прийняття його до виконання; здійснення ухваленого рішення; вивчення реальних наслідків здійснення рішення і можливості підсилення його позитивних наслідків [1].

«Політичний менеджмент ринкових відносин» відноситься до галузі, що тільки знаходиться на шляху до визнання у вітчизняній науці. Проте, світова політична думка демонструє різноманіття підходів щодо тлумачення сутності цього поняття, а саме як: 1) сфери взаємодії політичного та економічних ринків [9]; 2) засобів формування іміджу відповідного «товару» – законодавчого акту відносно регулювання ринкових відносин [11]; 3) творення політичного супроводу умов введення бізнесу [5]; 4) факторів, що визначають умови ринкових відносин та ділової активності [10]; 5) політичного лобіювання економічних інтересів [9]; 6) взаємодії намірів виборців та сегментації ринку [7]; 7) стратегій реалізації інтересів бізнесу у політичній сфері [6]; 8) творення цінності ринкових відносин [8]; 9) розвиток довгострокових відносин з партією, лідерами та зацікавленими сторонами [7; 10].

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Як можна побачити, спільним для всіх цих визначень є уявлення про «політичний менеджмент ринкових відносин» як засіб комунікації між суб'єктами політики та бізнес-структурами, що у значній мірі формують якість політичного життя будь-якої політичної системи. Стосовно українських реалій, де не існує розмежування між політичними й економічними суб'єктами – аналіз в рамках «політичний менеджмент ринкових відносин» має непересічний прогностичний потенціал.

Література:

1. Боброва К. Політичний маркетинг в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <http://kyiv.osp-ua.info/index.php>.
2. Нежданов Д. Политический рынок: основы типологизации. *Социум и власть*. 2008. № 3. С. 73–82.
3. Полторак В. Политический маркетинг: учеб. пособие. Д.: ДАУБП, 2001. 96 с.
4. Шульга М.А., Зубчик О.А. Політичний менеджмент. К.: «Академвидав», 2013. 160 с.
5. Bannon D.P. Relationship Marketing and the Political Process. *Paper presented at the Political Marketing Conference*. London, 2003.
6. Blind P.K. Building Trust in Government in the Twenty-First Century: Review of Literature and Emerging Issues. Presented on 7th Global Forum on Reinventing Government Building Trust in Government, 2007. Vienna, Austria, 2007.
7. Butler, P. When Marketing Models Clash with Democracy, *Journal of Public Affairs*, 2003. Vol. 3, № 1. P. 52-62.
8. Farrell, D.M., Wortmann, M. Party Strategies in the Electoral Marketing: Political Marketing in West Germany, Britain and Ireland. *European Journal of Political Research*. 1987. Vol. 15. P. 297-318.
9. Henneberg, S.C., O'Shaughnessy, N.J. Political Relationship Marketing: some macro/micro thoughts. *Journal of Marketing Management*. 2009. Vol. 25, № 1-2. P. 5-29.
10. Lilleker, D.G., Lees-Marshment, J., (eds.) Political Marketing: A Comparative Perspective. Manchester: Manchester University Press, 2005.
11. Newman, B.I. Towards the development of a cross-cultural model of voter behaviour. *European Journal of Marketing*. 2010. Vol. 44, № 3/4. P. 351-368.

Зеленкевич Ліана Павлівна, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

СОЦІАЛЬНІ РИЗИКИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: ФАКТОР ЛІДЕРСТВА

Поняття ризику відноситься до передбачуваних наслідків діяльності суб'єкта. У певному сенсі попередження про ризик відноситься до прогностичного дискурсу. Якщо мова йде про ризик в діяльності соціальної організації, то ми маємо справу з прогностичною оцінкою соціального характеру. Вказівка на ризик ще не свідчить про існування явища, наявність якого передбачає дана вказівка. Це скоріше гіпотеза, позначення ризикогенного фактору який може і не мати реальних наслідків або мати незначні наслідки.

До таких ризикогенних факторів в процесах децентралізації відноситься інститут глави органу самоврядування, в даному випадку голови об'єднаної територіальної громади.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Для долі реформи важливо, хто саме очолить нові структури. Для виявлення сучасного стану складу голів ОТГ нами було проведено вивчення їх соціально-демографічних характеристик. Були проаналізовані дані по Запорізькій (44 осіб) і Львівській (40 осіб) областях.

Дослідження показало, що переважна більшість (82% по Запорізькій обл. та 87% по Львівській обл.) нових голів ОТГ раніше обіймали владні посади: сільського або селищного голови, голови міськради та райдержадміністрації. За віковим складом голови старіше за 50 років 75% по Запорізькій обл., та 63% по Львівській обл.

Фактично важелі управління механізмом регіональної влади залишилися під контролем вже сформованої еліти, переформатування якої так і не відбулося. Сильні керівники практично нав'язали свою волю виборцям. Колишні управлінці звичні виборцям, вони всім відомі. Але імовірно з їх обранням мало що зміниться, тому що залишаються старі стандарти діяльності та сталі зв'язки. Вибір колишніх керівників у нові структури влади є ризикогенним фактором. Виникає ризик того, що у технології влади не відбудеться очікуваних перебудов. Звичайно, колишнього керівника обирають і тому, що він показав себе на попередній роботі, як відповідальний адміністратор, який дбає про людей, компетентний, досвідчений, надійний господарник. З таким лідером членам громади спокійніше, до нього більше довіри. Однак, складно повірити, що 80% колишніх управлінців відноситься до такої категорії. З більшою ймовірністю можна припустити, що тут діють інші механізми формування лідерства, а саме прагнення колишньої групи керівників не втратити свої позиції. Тобто справа швидше не в думці громади, не в ділових якостях голови, а в дії системного фактору збереження владних позицій колишньої субрегіональної еліти.

Реформа може бути спотворена через кадрове питання. Адже люди у віці під 60 здебільшого не здатні змінюватися. Такі особи вносять в нові рамки застарілі стандарти, у зв'язку з чим активно блокувалися спроби пробитися новим людям в органи влади ОТГ.

Іншим соціальним ризикогенним фактором децентралізації є створення нової базової структури місцевого самоврядування – об'єднаної територіальної громади. Виникає новий вид домінування – в середині субрегіону, в певному районі області. Велике, впливове село набуває інституційного закріплення свого провідного становища в субрегіоні. Це піднімає статус жителя, даного села / селища, але і породжує відчуття неповноцінності, приховану ворожнечу, заздрість і відчуження у жителів інших сіл.

Раніше домінував районний центр і це сприймалося цілком природно. Районний центр більш за розміром, в ньому міські будинки, міський спосіб життя і він по праву і справедливості сприймався головним. Але зараз таке ж село, ставши головним може викликати неприязнь з боку інших сіл, як до вискочки, як до випадкової і тому несправедливої перевазі. Це породжує локальний конфлікт, недовіру. А якщо до того ж ще й жінка – голова (таких

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

20%), то це тільки підсилює досаду і невдоволення.

Наголошуємо, що в даній роботі мова йде про ризики, про ймовірні небезпеки в процесі децентралізації. Як і будь-яка прогнозна оцінка, вона може не підтвердитися, підтвердитися в невеликому ступені, але може і виявитися правильною. Майбутнє покаже, наскільки такі прогнозні оцінки вірні. Щоб з'ясувати це, необхідні регулярні моніторингові дослідження процесу і результатів реформи децентралізації, діяльності нових господарсько-політичних структур у об'єднаних громадах.

Каритка Валерій Валерійович, аспірант кафедри соціології та економіки Криворізького державного педагогічного університету

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ТРЕНД СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ МІСТ

Останніми роками в Україні простежується удосконалення екологічної національної політики та права. Рушійним механізмом таких змін є євроінтеграційні процеси, реалізація яких потребує перегляду та оновлення екологічного законодавства України, врахування стандартів ЄС в екологічній сфері задля сталого розвитку та збереження довкілля для майбутніх поколінь. Для України вирішення цієї проблематики є не тільки надскладним, а й надзвичайно гострим і невідкладним завданням – саме про це йде мова у аналітичних документах Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» [1].

Звісно, що на сучасному етапі спостерігається порушення екологічної рівноваги у навколишньому природному середовищі. Вже не є аксіомою, що сукупна людська діяльність, а саме антропогенний фактор, найбільше впливає на природні екосистеми. Власне загострення екологічної кризи відбувається багатьма шляхами, зокрема відбувається інтенсивне зростання масштабів забруднення повітря [2]. Збереження, охорона та стале використання довкілля – є визначальним вектором екологічної політики усіх європейських країн, зокрема і України. Одним із інструментів, спрямованих на його забезпечення, є екологічна відповідальність, правові рамки якої визначені Директивою 2004/35/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди» від 21 квітня 2004р. Екологічна відповідальність згідно з директивою 2004/35/ЄС – це зобов'язання відповідальної особи вжити заходи щодо запобігання настанню екологічної шкоди чи ліквідації наслідків екологічної шкоди для відновлення природних ресурсів до вихідного стану, що існував до її заподіяння, та покриття ним витрат на проведені заходи. Відновлення стану природних ресурсів здійснює особа, що заподіяла екологічну шкоду, у рамках конкретного плану ліквідації наслідків такої шкоди [1].

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Тому дослідження проблематики екологічної відповідальності не тільки не втрачає своєї актуальності у сучасних умовах, а навпаки, набуває ще більшої гостроти. Тому метою роботи і є екологічна відповідальність як тренд сталого розвитку промислових міст та обґрунтування шляхів запобігання ризиків його погіршення. Для досягнення мети необхідно з'ясувати зміст парадигми «сталий розвиток».

Питанню вирішення зазначеної проблеми присвячено багато наукових праць. Серед зарубіжних учених – це праці Г. Кларка, Д.Л. Медоуза, Х. Боселя та ін., серед відомих вітчизняних учених – Л.М. Зайцевої, М.З. Згуровського, М.С. Пашкевича, В.Г. Лагно, М.І. Мельника, В.І. Куценко, Я.В. Ковалю та ін.

Проблема сталого розвитку почала інтенсивно обговорюватись в Україні з 1992 року. Упродовж цих років постійно робилися кроки для поліпшення екологічного стану країни, але досі значних позитивних результатів у цьому напрямі не спостерігається. В умовах глобалізації розвитку суспільства питання формування умов і підтримки сталого розвитку стають значно складнішими. При цьому складові екологічної системи та її характеристики залишаються відносно постійними і прогнозованими [3]. Колектив учених Інституту прикладного системного аналізу НАН України та МОН України запропонували систему факторів (індексів та індикаторів) сталого розвитку і розробили метрику для вимірювання процесів сталості регіонів України. Глобальні індекси, що використовують для обчислення, включають такі складові: індекс економічного виміру (4 категорії і 15 індикаторів), екологічний (3 категорії і 13 індикаторів) [4].

Таким чином, зрозуміло, що без оновлення парадигми сталого розвитку, побудови інноваційної концепції і моделі екологічного розвитку не можливо розрахувати на підвищення сталості розвитку регіонів і країни в цілому. Не викликає жодних сумнівів, що негативний вплив екологічного стану великих промислових міст пов'язується із значним техногенним навантаженням на довкілля, яке спричиняє виробництво (видобуток і переробка корисних копалин, робота у шахтах та гірничо-збагачувальних комбінатах тощо). Зменшити це навантаження вкрай складно, оскільки стан діючих газувуглеочисних споруд підприємств застарілий і не відповідає екологічним вимогам, внаслідок чого вони працюють неефективно, або взагалі відсутні апарати очищення від газоподібних компонентів. Отже природоохоронні заходи потребують очищення повітря та більш ефективних та дієвих заходів. Крім того питання підвищення екологічної відповідальності посадовців різних рівнів менеджменту має стає провідною ідеєю економічної політики держави, оскільки прагнення до сталого розвитку промислових регіонів не може зреалізуватися без огляду на дбайливе ставлення до природних ресурсів та навколишнього середовища.

Література:

1. Бурик З.М. Формування концепції сталого розвитку регіону. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

2. «Екологічна відповідальність: досвід ЄС та можливості для України». Аналітичний документ / Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/447/files/webenvironmental-liabilityua2018.pdf>.
3. Злобін Ю. Основи екології. К.: Лібра, 1998. 248 с.
4. Сталый розвиток регіонів України / наук. кер. проекту М.З. Згуровський; Міжнародна рада з науки (ICSU); Ін-т приклад. системного аналізу НАН України і МОН України. К.: Політехніка, 2009. 197 с.

Осмоловська Анна Олександрівна, аспірантка кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця)

КРИЗА ЄВРОПИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ

Процес об'єднання Європи був і залишається суперечливим, а наслідки цього процесу у вигляді багаторазових переплетених між собою кризових явищ впливають на сучасний світовий політичний порядок в цілому та зокрема Україну. Будь-яка майбутня спроба відновити «європейську мрію», з надією зберегти проект спільної Європи, повинна спочатку враховувати сучасні європейські реалії. Добросусідські відносини з усіма країнами Європи мають стати ключовою умовою успіху [2].

З одного боку, ці кризи є специфічними для Європи, а з іншого боку, вони є невід'ємною частиною криз, які працюють на інших рівнях, як національних, так і надєвропейських. Деякі кризи є специфічно європейськими, або європейськими, і американськими – наприклад, фінансова криза. Інші кризи є глобальними або, принаймні, не обмежуються лише Європою та США, – це, наприклад, криза легітимності політичних систем та традиційних інститутів представницької демократії, криза, яку ми спостерігаємо у багатьох країнах навколо світу.

Питання того, як кризові явища впливають на сучасний світовий політичний порядок були ґрунтовно досліджені та проаналізовані у роботі іспанського соціолога-постмарксиста Мануеля Кастельса, який спеціалізується на теорії постінформаційного суспільства, спільно з іншими європейськими авторами «Europe's Crises» [2].

Криза в Європі є багатогранною: вона економічна, фінансова, соціальна та політична. І, як ми можемо побачити, це також культурні, інтелектуальні та моральні кризи, що впливають на саму суть цінностей, які визначають Європу та її ідентичність. Ось чому ми говоримо про кризи Європи – численні кризи, кожна з яких має свої специфічні умови, характеристики та наслідки [2].

Європейські кризові явища безпосередньо чи опосередковано впливають на Україну, її інформаційну присутність та уявлення про неї європейців. На становлення та трансформацію міжнародного образу держави впливають більшою мірою зовнішні чинники, що зумовлені сучасними тенденціями посилення впливу міжнародного середовища та міжнародних стандартів на

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

внутрішню політику держав. За останнє десятиріччя у політичній, соціально-економічній та культурній сферах України відбулося багато суттєвих змін. Змінилися зовнішні умови та фактори реалізації інформаційної політики української держави.

Уявлення про Україну та українців – це сукупність певних образів, символів, стереотипів та очікувань зовнішніх стейкхолдерів, що формуються інформаційними ресурсами. Ці ресурси є інструментами конструювання соціально-політичної реальності. Впливовими акторами цього процесу є провідні держави світу, які намагаються сформуванати інформаційний простір не тільки на території своєї держави. Такими державами є США та Росія. Окремо цікавим є дискурс держав, які мають спільний з Україною кордон. Це Угорщина та Польща. Вивчення образу України і ставлення до українців в таких державах є підставою для коригування вітчизняної інформаційної політики та партнерських стосунків у сфері міжнародної дипломатії.

Біполярність на фоні кризи Європи сьогодні залишається основною концепцією політичної структури світу, а світовий політичний порядок визначається країнами-гегемонами. Україна в цій системі відносин асоціюється з такими факторами, як зовнішній борг, фінансова залежність та вплив партнерів-прикордонних держав.

Наразі проблемою для України є те, що питання формування її образу серед громадян інших держав ніким не досліджувалася в повному обсязі. Він формувався уривчасто, в більшості негативною інформацією та за відсутності системної роботи на короткострокову та довгострокову перспективу. Модель формування позитивного іміджу країни втілюється у державній стратегії на короткострокову або довгострокову перспективу. Як відомо, державний брендинг нарівні з публічною дипломатією та міжнародними комунікаціями є однією з основних стратегій формування образу та репутації будь-якої країни у посткомуністичному світі [1]. Сьогодні перед Україною постає багато викликів, як політичних, економічних, так і культурних. Важливим залишається питання інтеграції у світовий, зокрема європейський, інформаційний простір. Проте на цьому фоні гострим залишається питання збереження ідентичності.

Література:

1. Black S. The essentials of Public Relations. London: Kogan Page, 1993.
2. Europe's crises / [ed.] M. Castells [and five others]. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press, 2017. URL: <https://ccn.loc.gov/2017012651>

Семенчук І.С., аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при Президентові України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Громадянське суспільство – є одним з основних критеріїв становлення демократичної держави. Оскільки в Україні відбувається поступовий процес розвитку демократичної держави, то для якісних перетворень в українському суспільстві та перспектив розвитку важливий досвід взаємодії громадянського суспільства й органів державної влади країн Європи та США. Все сказане й визначає актуальність зазначеної теми.

Якщо проаналізувати історичний розвиток громадянського суспільства загалом та громадянина як суб'єкта політичної взаємодії між державою та суспільством зокрема, то прослідковується різний шлях становлення у Європі та в Україні. По-перше, історія Європи показує, що європейці почали здобувати громадянські права значно раніше ніж українці. В наслідок революцій люди змогли узаконити свої права за допомогою конституцій та встановлення республік. Але європейці розуміють, що демократія є зразком сервісної держави, яка утримується за рахунок податків, що сплачуються громадянами, тобто органи державної влади працюють на громадян і для громадян, а не навпаки. Суспільство західних країн зі свого боку контролює державу, тендерні відкриті закупівлі, звіти про виконану роботу, відкриті кошториси, регулювання трудових відносин за допомогою профспілок тощо. Якщо прослідкувати тенденції розвитку держави, то можна прослідкувати наступну закономірність – чим більше повноважень у громадянського суспільства, та чим менше держава втручається у суспільне життя громадян, тим вище рівень життя у країні. Роль держави у даній моделі взаємовідносин між суспільством та державою є виключно контролюючою, тобто діяльність суспільства унормовується чинним законодавством. По-друге порівнюючи із Заходом, наш регіон дійсно відстає як в економічному плані, так і в плані розвитку політичної думки й суспільної свідомості громадян. Цьому є декілька причин:

1. Великий вплив пострадянського минулого. При радянському суспільстві й мови не могло йти про розвиток ініціативної суспільної думки, навпаки суспільні активісти підпадали під репресії. Також цензура мала свій великий вплив на деградаційні процеси суспільної свідомості.

2. Як зазначають дослідники, «суб'єктом і базисом демократичної держави та її ідеології є громадянське суспільство. Тому за його відсутності демократичний устрій дослідники цілком обґрунтовано характеризують як квазідемократичний» [1].

3. Відсутність національної ідеї та ідеології в країні. Проголошено багато

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

курсів, ідей, але все ж таки важко заперечити, що суспільство в Україні поділилося за своїми політичними поглядами.

Тож, які перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні? Перш за все потрібно перейняти досвід Західної моделі взаємодії громадянського суспільства та органів влади. Ці два механізми мають доповнювати один одного, а не перешкоджати роботі державного управління та регулювання суспільних відносин.

Надання більших повноважень профспілкам, у рамках регулювання трудового законодавства, та взаємин між працівником і роботодавцем. У перспективі перейняти досвід Данії та США, де немає трудового кодексу, а всі питання вирішуються за допомогою трьохстороннього засідання у суді. У цих країнах розгляд справи базується на колективному договорі, який затверджений профспілкою, працівниками та керівниками підприємства. У результаті цього процедура регулювання трудових конфліктів пришвидшується, а якість розгляду справ значно покращується.

Як зазначає Т.В. Левицька, що серед важливих напрямків щодо розвитку громадянського суспільства в Україні слід виділити наступні пункти:

- подальше реформування політичної системи;
- реформування державної служби;
- дослідження політико-правових та економічних аспектів взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства і втілення їх результатів у практику державотворення;
- вивчення методологічних основ формування політичної нації та втілення їх результатів у практичну діяльність органів державної влади;
- встановлення закономірностей формування громадянського суспільства з урахування культурно-історичних та соціально-економічних особливостей розвитку українського суспільства;
- обґрунтування системи індикаторів (показників), які б дозволяли здійснювати моніторинг процесу формування та функціонування громадянського суспільства і на його основі розробляти практичні рекомендації щодо підвищення його ефективності;
- комплексне дослідження впливу процесів глобалізації на формування інститутів громадянського суспільства в Україні та його врахування у практичній діяльності органів державного управління [2].

Отже, порівняльний аналіз дозволяє зробити висновки, що високий розвиток громадянського суспільства та рівня політичної думки західних країн зумовлений вдалою взаємодією громадян та державних органів влади.

Література:

1. Нижник Н., Лемак В. До питання про форми державного режиму в постсоціалістичних країнах. *Збірник наукових праць НАДУ* / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. К.: Вид-во НАДУ, 2003. Вип. 2. С. 3-8.
2. Левицькая Т.В. Проблема становления гражданского общества в контексте обеспечения социально-политической стабильности в Украине. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/LEVICKA.htm>.

Скляренко Катерина Олександрівна, викладач кафедри соціології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

БІОГРАФІЧНІ МЕТОДИ ЯК ФОКУС МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПЕРСПЕКТИВ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ МАЙБУТНЬОГО

У останні десятиліття спостерігається «ренесанс мікросоціології»: в сучасних соціологічних теоріях дослідження глобального світу переплітається з дослідженням повсякденності. П. Штомпка підкреслює парадигмальні зрушення до «соціології соціальної екзистенції», у фокусі дослідницької оптики якої знаходиться повсякденне життя [2, с. 206]. Соціологія повсякденності інтенсивно вживає високоякісні способи дослідження, у тому числі і біографічний аналіз. Звернення до біографій як до способу збору соціально важливої інформації є віддзеркаленням певних історичних конфігурацій в соціальному житті. Виходячи з переконань Е. Гідденса і У. Бека, сучасне суспільство характеризується процесом біографізації або біографічної емансипації. У такому суспільстві у індивіда існує свобода вибору своєї актуальної лінії руху. Біографія стає результатом особистих рішень, не скутих жорсткими становими структурними рамками, традиціями. Біографія перестала бути передзаданою, здібності для конструювання власного *Я* розширилися, і в цьому полягає біографізація постсучасного суспільства. Біографізація суспільства як конструювання різноманітних і не завжди прогнозованих *Я* виражається в парадоксі біографічної роботи, яка охоплює всі соціальні шари і середовища. Г. Розенталь пише про те, що «біографічна робота» як інтерпретативна робота по самоорієнтації протягом усього життя є відповіддю на перешкоди соціальної інтеграції і громадського порядку в еру модерну [1, с. 325]. Конкретно біографія як жанр, спрямований на тематику опису особистості (а не науковий дискурс ідентичності), дозволила індивідам організувати своє життя в часовому нюансі, також в плані ролі в різних соціальних інститутах і заходах. Таким чином, методичною відповіддю на появу новітньої проблематики індивідуалізації життя став розвиток біографічних дослідницьких робіт, у рамках яких робиться спроба встати на позицію діючого суб'єкта і відтворити його світ повсякденності.

Таке нове розуміння співвідношення тексту і контексту веде до принципово важливих висновків історичного, методологічного і теоретичного характеру. Самий феномен автобіографії в постструктуралістській критиці став, таким чином, розумітися принципово інакше: зі свідцтва про *Я* автора він перетворився на один з «дискурсивних типів», в якому авторське *Я* (autos) зводиться до граматичної категорії особи або, у кращому разі, сполучається з поняттями «інтенціональність» та «дійова особа». Проблема «смерті автора», про яку спочатку говорили стосовно літературних творів (Ролан Барт), тепер актуалізувалася у зв'язку з творами автобіографічного жанру. У новій епистемологічній ситуації дослідницький аналіз став переноситися з autos на

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

особливості автобіографічного дискурсу (grapho) або взагалі на сприйняття автобіографічного тексту читачем. Поняттю ж про оповідача-суб'єкта як деяку частину позатекстової дійсності, що породжує автобіографічні сенси, в ній просто не залишалось місця. Паралельно із звичною двочастинною епістемологічною моделлю (суб'єкт як онтологічна реальність і автобіографія як віддзеркалення цієї реальності) в гуманітарному знанні, таким чином, виникла нова, що пропонує трактувати автобіографію і суб'єктивність як динамічну єдність – «автобіографічний суб'єкт».

«Свідчення про себе», таким чином, являються одним із видів соціальних і культурних практик. Транскультурна перспектива біографічних досліджень дає можливість побачити, як індивідуальне життя людини перетворювалося на письмову розповідь в різні епохи і в різних частинах світу. Вони покликані кинути виклик традиційному підходу, згідно з яким особисті документи співвідносяться з поняттям «індивідуальність» і розглядаються в парадигмі «розвитку індивідуалізму».

Таким чином, у критеріях біографічної емансипації суспільства (Е. Гідденс, У. Бек), напруженості біографічної роботи по конструюванню ідентичності істотно значення набуває біографічний метод аналізу. За допомогою біографічного підходу можна реконструювати «зразки особистої структуризації і обробки переживань в соціальному контексті», які «вказують на публічні правила, дискурси і соціальні умови» (Б. Дозьен, Г. Розенталь). Він може бути застосований в цілях виявлення того, як відбувається «будівництво» тих або інших сторін світу повсякденності, тобто тієї дійсності, яка інтерпретується людьми і має для їх особисту значущість як цілісний світ (П. Бергер, Т. Лукман). У цілому нарративні реконструкції щоденних актуальних історій є частиною біографічних дослідницьких робіт і мають значущість як вираження актуальних історій, що інтерпретуються «знизу», а також володіють значущим евристичним потенціалом в дослідженні повсякденності.

Отже, зміст автобіографій це, на нашу думку, перш за все, особливий спосіб бачення, за допомогою якого, здійснюється підхід до соціальної реальності крізь призму власної біографії; розуміння культури, традицій і цінностей минулого та їх вплив на сучасність; можливість осягнути соціальне життя в його безперервності, історичності та динаміці; знаходження суб'єктивних смислів і форм символічних значень, в яких проявляються ціннісні орієнтації автора. За умови певного інформативного змісту автобіографій та послідовного характеру викладу автобіографічних повідомлень із впевненістю можна стверджувати про їх евристичний потенціал як масиву вимірювання особистісних цінностей та способу організації повсякденності.

Література:

1. Розенталь Г. Реконструкция жизненных историй. Принципы отбора в процессе порождения жизненных историй применительно к биографическим нарративным интервью. *Хрестоматия по устной истории*. С.-Пб., 2003. С. 322-356.
2. Штомпка П. Социология социальных изменений / пер. с англ. под ред. В.А. Ядова. М.: Аспект-Пресс, 1996. 416 с.

Шуліка Яна Вікторівна, завідувач навчально-методичної лабораторії з соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ОСНОВНІ ФОРМИ ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В КОНЦЕПЦІЇ «ІМПЕРІЇ» М. ХАРДТА Й А. НЕГРІ

Майкл Хардт і Антоніо Негрі вибрали для нинішньої глобальної системи назву «Імперія». Вони стверджують, що глобалізація, яка змінила капіталістичний світ, ефективна і незворотна. Економічні відносини стають все менш залежними від політичного контролю, що призводить до того, що національна держава занепадає.

Основоположна характеристика Імперії, згідно до запропонованої концепції, насамперед полягає у відсутності кордонів, тобто влада Імперії не знає меж та обмежень. Панування Імперії призводить до формування системи просторової загальності, по суті, влади над усім «цивілізованим» світом [1, с. 144]. Вплив влади Імперії поширюється на всі рівні соціально-політичного устрою, досягаючи самих глибин суспільного порядку.

Перехід до Імперії породжується занепадом суверенітету сучасного типу. М. Хардт і А. Негрі наголошують, що Імперія не створює територіальний центр влади, ця форма світової організації позбавлена центру і прив'язки до певної території. Вона формує апарат управління, що поступово охоплює увесь глобальний простір. Імперія управляє змішаними, гібридними ідентичностями, гнучкими ієрархіями і множинними обмінами за допомогою формування та управління командних мереж. Науковці зазначали, що не дивлячись на те, що Імперія не має єдиного центру, вона має в своєму розпорядженні величезні сили гноблення і руйнування.

А. Негрі і М. Хардт шукають причини змін, що відбуваються в динаміці капіталізму, в протиріччях економічної сфери. Початковий імпульс глобалізації виходить саме звідси і проявляється в глобалізації ринку. «Гігантські транснаціональні корпорації служать фундаментом і міцною сполучною тканиною біополітичного світу» [1, с. 43]. Науковці зазначають, що капітал завжди був орієнтований глобально, але лише в другій половині ХХ століття транснаціональні і мультинаціональні промислові та фінансові корпорації дійсно почали біополітичне структурування світового територіального простору. Вони безпосередньо структурують і з'єднують території і населення. Вони прагнуть до того, щоб перетворити національні держави всього лише в інструменти обліку, що приводяться в рух транснаціональними корпораціями потоками товарів, грошей і населення.

Треба зазначити, що М. Хардт і А. Негрі бачать у глобалізації не тільки негативні ознаки. Так, відзначається, що процеси глобалізації надають нові можливості для сил звільнення. Під глобалізацією вони розуміють складні процеси, які не розвиваються в односторонньому напрямку. Політична задача

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

полягає не в тому лише, щоб протистояти цим процесам, а й в тому, щоб їх перетворити і перенаправити до нових цілей. Сили, маси та множинності, що надають життєву енергію Імперії, здатні самостійно створити контр-Імперію, що буде являти собою альтернативну політичну організацію глобальних потоків і обмінів [1, с. 195]. Боротьба за суперництво з Імперією і за її повалення вестися на території самої Імперії. Вони зазначають, що ця боротьба вже почалася. Завдяки їй, як і багатьом іншим видам протесту, множинності зможуть створити нові форми демократії і нові творчі сили, які в один прекрасний день виведуть нас по ту сторону Імперії

Важливе значення в концепції М. Хардта й А. Негрі займає концепт соціальної множинності («multitude») [2, с. 133]. Множинність не формує однорідної структури, соціальні відмінності зберігаються, оскільки потрібно забезпечити контакти і спільне життя людей при збереженні їх внутрішніх відмінностей. Множинності не формуються на основі якоїсь ознаки (майнової, гендерної, етнічної), що відрізняє їх від мас, соціально-політичних класів, груп інтересів.

За концепцією М. Хардта й А. Негрі множинність формують особистості, залучені в систему експлуатації, що діють спільно. Вони виступають як політичний суб'єкт, група людей, яких не можна віднести до будь-якої категорії, за винятком факту їх спільного існування. Елементами множинності є «численні своєрідності». Для позначення її елементів використовується поняття сингулярності («singularities»). Сингулярність – це не індивіди, вони принципово різняться між собою, і на визнанні цих відмінностей побудована їх взаємодія [3, с. 75].

Множинність нагадує мережеву структуру. Це «відкрита система, в якій вільно і на рівноправній основі можуть бути виражені всі розбіжності. Така мережа виступає механізмом контактів, що дозволяють нам працювати і жити спільно.

М. Хардт і А. Негрі вбачають, що «глобальному центрові» вже сьогодні протистоять структури з мережевою будовою: вони не мають виразного центру та одного лідера. Ці структури є мобільними, гнучкими, самоорганізованими. Такий ворог є страшним для Імперії, бо майже неможливо визначити масштаби «мережєвих легіонів» – вони присутні скрізь, але, по суті, в конкретному місці, як матеріальна одиниця, вони відсутні.

Таким чином, одна з центральних ідей глобального суспільного розвитку Майкла Хардта й Антоніо Негрі – це проект демократії множинності, тобто справжньої демократії, на відміну від фальшивої. Передумова для цього проекту полягає в самій гегемонії нематеріальної праці, в створених нею мережах виробництва. Мережевий устрій відкриває можливість для справжнього самовираження людей, для партнерства і самоврядування, і цим робить будь-яку владу не потрібною.

Література:

1. Хардт М., Негрі А. Империя / пер. с англ. под ред. Г.В. Каменской, М.С. Фетисова. М.: Праксис, 2004. 440 с.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

2. Хардт М., Негри А. Множество: война и демократия в эпоху Империи / пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. М.: Культурная революция, 2006. 559 с.
3. Якубіна В.Л. Креативні віртуальні спільності за умов нестабільності сучасного світу: мас-медійний та соціальний контексти проекту «multitude». *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Сер.: Філософія. Психологія. Педагогіка. 2012. № 2. С. 72-78.

Болсун Аліна Андріївна, студентка спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Бойко Вікторія Анатоліївна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

ПРОГНОСТИЧНІСТЬ ДИСКУРСУ ВЛАДИ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ

У сучасному світі в особливий спосіб сконструйоване повідомлення є для влади інструментом впливу на суспільство, тому ефективність процесу управління значно підвищується, якщо інститути влади використовують не механізм примусу, а методи впливу за допомогою системи кодів. У широкому сенсі, під кодом зазвичай розуміють систему символів, тобто ефективність процесу комунікації безпосередньо залежить від системи кодів, які використовують відправник і отримувач повідомлення. Ефективність владного дискурсу прямо залежить від влади символів, від здатності влади виробляти такі образи, які будуть сприяти закріпленню її позицій у суспільстві, дозволять керувати діями громадян. Символи дозволяють владі відмовитись від постійного фізичного примусу. Символи перетворюються на резерв сили, у символах влада одночасно є запереченням і абсолютним збереженням сили; запереченням тому, що сила не здійснюється, не проявляється, бо вона перебуває у стані миру із символами, які її позначають і вказують на неї; збереженням тому, що сила, за допомогою уявлення і у ньому самому, постає як справедливість.

Технізація та інформатизація масового суспільства формують своєрідну модель дискурсу, в якій продуценти інформації намагаються якомога більше стандартизувати свої дискурсивні положення в межах комунікації. Владний дискурс стає дедалі монологічнішим. Без комунікації – тексту та промови – влада в сучасному суспільстві навряд чи може бути легітимною. Влада, прямо чи опосередковано, реалізується і відтворюється в дискурсі і за допомогою дискурсу. Влада формує ті знання, переконання та ідеологію, які б підтримували та відтворювали її. Дискурс структурно висловлює та транслює ці головні умови відтворення та всіх соціентальних рівнях, в усіх аспектах і контекстах [1].

Особливість впливу дискурсу на владні практики проявляється на прикладі формування спеціального дискурсивного середовища, в якому

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

здійснюється вплив. До дискурсивних спільнот, які створюють дискурсивне середовище, можна віднести різні інститути влади, внутрішні владні структури цих інститутів, владні відносини між різними соціальними групами. Це такі дискурсивні спільноти, як: уряд, парламент, судова система, політичні партії, ЗМІ, церковні організації, інститути освіти тощо. Для кожної з цих дискурсивних спільнот характерним є певний жанр дискурсу, комунікативні події, стилі, риторичні прийоми. Природа впливу владного дискурсу на галузеві дискурси сучасного суспільства демонструється на основі підпорядкування ззовні не пов'язаних дискурсивних сфер владному впливу. Мова йде про добровільність сприйняття владного, підпорядкувального дискурсивного впливу з метою реалізації владних дискурсивних цілей.

У постмодерному трактуванні політичної влади головний акцент робиться на тому, що в сучасному світі найефективнішим є використання «м'якої влади». На відміну від «жорсткої влади, «м'яка влада» не сприймається як сила, яка діє ззовні. Дискурсивне управління символічним простором політики – це головна мета політики та практики «м'якої влади». Такий дискурс дозволяє, не використовуючи тиску та примусу, вплинути на ментальні структури масової свідомості – громадські уявлення, мрії, ідеали, захоплення тощо.

До способів реалізації дискурсу «м'якої влади» можна віднести такі дискурсивні форми впливу направлені на переконання, як: реклама і пропаганда, згода при цьому виробляється за допомогою риторичних засобів, наприклад, повторів та аргументацій; можливе також використання опису майбутніх подій, ситуацій, які часто супроводжуються використанням різних порад, містять у собі оцінку дій влади [2].

Пряме регулювання дискурсу влади створюється завдяки імперативам: наказам, інструкціям і т.д. Переконлювані форми дискурсу, так звана «м'яка сила» (реклама, наприклад) спрямовані на економічний вплив на споживача інформації. Прогнозування як один зі способів прояву мікрофізики влади також є важливою формою створення прийнятних дискурсів: під впливом ЗМІ, на яких явно (або латентно) чиниться тиск, реципієнт вже налаштовується на певний результат подій, а влада отримує пряму можливість управляти знаннями і технологіями.

Тобто, можна говорити, що дискурс влади в сучасному "відкритому" суспільстві здійснюється в процесі масової комунікації, або ж простіше кажучи в ЗМІ. Однією з властивостей дискурсу влади є прогностичність.

Прогностичність – це змістовна категорія дискурсу влади, яка витікає з маркерів смислової невизначеності і обумовлена тим, що мовець прагне маніпулювати слухачем, в своїх інтересах, мовною свідомістю, а слухач повинен проводити прогностичний і тлумачний аналіз маніпулятивних дій мовця.

Повідомлення, яке транслюється владою, є ключовим аспектом її взаємовідносин із суспільством, так як переважну частину інформації ми

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

сьогодні отримуємо саме завдяки тиражованим повідомленнями, і аж ніяк не з власного досвіду. Доступність інформації про події, що відбувалися в минулому, і прогнозування майбутніх подій стає можливим тільки завдяки передачі повідомлень. У постмодерному трактуванні владарювати означає не стільки володіти апаратом примусу, скільки мати можливість визначати, пояснювати, прогнозувати поточну ситуацію в суспільстві, формуючи критерії об'єктивності, авторитетності, правдивості та істинності.

Література:

1. Согомоян В. Что такое дискурс власти? *21-й ВЕК*. 2012. № 1 (21). С. 34-51.
2. Сухих С.А., Зеленская В.В. Прагмалингвистическое моделирование коммуникативного процесса. Краснодар: Изд-во Куб. гос. ун-та, 1998. 159 с.

Веліханова Ельміра Шахинівна, студентка спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Гудзенко Олеся Зеновійвна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

ФЕНОМЕН «ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА» ЯК ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

В останні роки акцентується увага на проблемі «дефіциту батьківської любові», що має на увазі ослаблення батьківської уваги до дітей. Подібна ситуація пов'язана безпосередньо з низьким рівнем педагогічної культури багатьох батьків, їх невмінням або небажанням серйозно підходити до виховання власних дітей. Саме дефіцит батьківської любові є фактором, що спричиняє виникнення соціального сирітства, падіння фізичного та психічного здоров'я сучасних дітей, зниження їх інтелектуального потенціалу та виникнення труднощів пов'язаних з адаптацією в суспільстві. Як причину даних проблем зазначають кризу інституту батьківства. Тому доречно говорити про необхідність приділення більшої уваги «усвідомленому батьківству». Це поняття включає в себе високий ступінь усвідомлення батьком та матір'ю сімейних цінностей, установок, очікувань та батьківської відповідальності.

За даними соціально-демографічного обстеження «Сім'я і діти» 2008 року, найважливішою цінністю в житті більшість респондентів назвали сім'ю: 99% жінок і 98% чоловіків повідомили, що сім'я для них «дуже важлива» або «радіше важлива». Діти посіли друге місце, причому для жінок виявилися більш значущими. Зокрема, 81% опитаних жінок зазначили, що діти для них є «дуже важливими», – порівняно з 64% чоловіків [1]. В авторському дослідженні Олени Стрельник, яке було проведене у 2014-2015 роках (було опитано 373 респонденток – найманих працівниць у місті Полтава, було виявлено, що батьківські ролі в уявленнях респонденток є гендерно несиметричними, вони розглядають їх як важливіші для жіночої, ніж для чоловічої самореалізації. Зокрема, 64% респонденток повністю погодилися з твердженням, що для

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

реалізації себе як особистості жінка має стати матір'ю та виховувати дітей. З аналогічною тезою про роль батьківства для чоловіка цілком погодилися 51% опитаних; 36% повністю або частково погодилися, що кар'єра заважає жінці бути хорошою матір'ю, а 23% вважають, що кар'єра заважає чоловікові бути хорошим татом [2].

Виділяють різні моделі батьківства, але переважна частина з них (юне батьківство, девіантне батьківство, позашлюбне батьківство) мають негативне значення та співвідносяться з сімейним негараздами. При цьому поширення благополучного батьківства, яке могло б стати прикладом для оточуючих сімей, знаходиться на мінімальному рівні.

Серед молодих батьків відповідальність є першою асоціацією з поняттям «батьківство». Воно пов'язане з певним занепокоєнням здоров'ям дитини та її духовним розвитком. Відповідальність є визначним фактором у поведінці батьків, що зводиться до створення комфортної атмосфери в житті дитини, мінімізації неприємних або травмуючих моментів. Але негативною стороною цього критерію є можливість появи занадто посиленої тривожності та гіперопіки [3].

Серед ознак відповідального батьківства виділяють певні переконання, сімейні цінності та батьківські почуття, що засновуються на любові по відношенню до дитини; взаєморозуміння між обома батьками, що дозволяє виробити єдиний підхід до виховання.

Формування готовності до відповідального батьківства є досить складним психологічним процесом, що складається з двох етапів. Перший етап відноситься до часу, що передує вступу у шлюб та набуттю молодими людьми ролей батька і матері. В цей період батьківство є нестійкою структурою, регулюються та узгоджуються уявлення чоловіка та жінки стосовно ролей батька та матері, розподіляються функції, обов'язки та відповідальність. До моменту народження дитини ці узгодження відбуваються лише на «теоретичному» рівні під час планування спільного майбутнього. З появою дитини ці концепції починають трансформуватися згідно з можливістю їх реалізації на практиці.

Другий етап формування готовності подружжя до відповідального батьківства починається з народженням дитини, коли батьківство починає реалізовуватися. Факт народження дитини є важливою складовою розвитку особистості дорослого. З'являється розвинена форма батьківства, що характеризується узгодженими уявленнями подружжя про батьківство, стійкістю та стабільністю [4].

Також у формуванні усвідомленого батьківства молоді необхідно звернути на такий важливий аспект як надання підростаючому поколінню знань про планування сім'ї та використання засобів контрацепції [5].

Плануючи сім'ю молодь повинна володіти певною інформацією стосовно зачаття дитини, протікання вагітності та пологи і післяродовий період. Однак, підготовкою молоді з цього питання займаються переважно жіночі консультації

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

та пологові будинки. Виходячи з цього жінки інформуються краще, а чоловіки залишаються менш задіяними у цій сфері, що згодом може мати негативний вплив на дитячо-батьківські та сімейні стосунки.

Формування готовності до відповідального батьківства серед молоді містить у собі багато складових. Перш за все це передбачає широку пропаганду позитивного досвіду сімейного виховання та розширення знань про сім'ю і закономірності її розвитку. Також велику роль відіграє просвітницька робота стосовно відповідального батьківства, що може проводитись через спеціальні програми чи курси, введені в навчальний процес освітніх установ.

Підводячи підсумок можна сказати про те, що формування відповідального батьківства у молоді є невід'ємною частиною розвитку інституту батьківства. Просвітницька робота з цього питання допомагає молоді сформуванню правильного уявлення про сімейне виховання, сімейні стосунки, ставлення батьків до дітей, а також дізнатися про форми і методи виховного впливу, надає розуміння того, що готовність стати батьками включає в себе як і фізичний, так і моральний фактори.

Література:

1. Стрельник О. Турбота як робота. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/06/17/224736/>.
2. Стрельник О.О. «Погані батьки»: соціальне конструювання батьківства як проблеми. *SOCIOPROSTIR*. 2015. № 4. С. 48-54.
3. Сеппенен Ю.В. Факторы формирования ответственного родительства среди молодежи. *Перспективы науки и образования*. 2017. № 5 (29). С.13-17.
4. Макаренко О.М., Голубєва О.М., Андрейчева А.О. Психологічний аспект відповідального батьківства родин майбутніх першокласників. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2016. № 188. С. 32-36.
4. Островська Н.О. Основні складові соціально-педагогічної діяльності щодо формування усвідомленого батьківства молоді. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. Вип. 16. С. 115-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_16_17.

Гнида Ангеліна Сергіївна, студентка спеціальності «Науки про Землю» Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Райська Анастасія Юріївна, студентка спеціальності «Науки про Землю» Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

ГЕЙМЕРИ ЯК МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА

Поняття «молодіжна субкультура» використовується дослідниками та журналістами при зверненні до явищ і процесів, що відбуваються в молодіжному середовищі. Кожному з нас доводилось бачити в житті людей, які у чомусь не схожі на інших. У когось на голові ірокез, хтось увесь в металі, а хтось у чорній шкірі проноситься повз вас на мотоциклі. Але на сьогодні

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

виділяють масу субкультур, представники яких зовсім не відрізняються від іншої маси людей. Осіб даної субкультури практично взагалі неможливо побачити на вулиці, адже майже весь свій вільний час вони проводять за комп'ютером. Це – геймери.

Ступінь поширеності віртуальних розваг на сьогодні досягла такого рівня, що в сучасних дослідженнях виокремлюють субкультуру геймерів (від англ. gamer – гравець), що була сформована довкола особливого способу проведення часу – «комп'ютерної гри» [1]. В широкому значенні, це всі, хто грає у комп'ютерні та відеоігри. Очевидно, залишилося дуже мало підлітків, які жодного разу в житті не сідали за гру. А є й такі, які буквально живуть у цій віртуальній реальності.

Субкультура геймерів зародилася нещодавно. З появою комп'ютерних ігор, а пізніше й Інтернету молодь стала активно спілкуватися в мережі. Комп'ютерні мережеві ігри для них – це можливість спілкуватися в дії: разом з іншими, часто іноземними, однолітками проходити завдання та перемагати ворогів. Існують також і не мережеві ігри, у яких чисто розважальна функція.

Часто геймерів поділяють за ступенем професіоналізму. Нижча ступінь – «казуали», або «нуби». Це люди, які віддають перевагу нескладним відеоіграм, що не потребують значних витрат часу для гри і є простими в освоєнні. Жанр чи платформа ту не є вирішальними факторами у виборі гри. Наступний рівень в системі ієрархії – «хардкорники», тобто геймери, які витрачають значний час на гру і пов'язану культуру, тобто активно спілкуються на веб-сайтах, або відвідують змагання, виставки та презентації. Вони не цураються ігор, які потребують значних витрат часу та сил, виділяючи їм більшу частину свого вільного часу. Найвища ступінь – «прогеймери», тобто люди, які грають для заробітку. Абсолютна більшість їх ігрового часу присвячена тренуванням для участі у змаганнях з певної відеоігри [2].

Різниця між «прогеймером» та «хардкорником» полягає у рівні фінансової залежності від ігор. Професійні геймери можуть підписувати контракти зі спонсорами, які будуть фінансувати витрати на змагання та тренування в обмін на рекламу. У країнах, в яких дуже популярний кіберспорт, наприклад, в Південній Кореї та Японії, гравці можуть навіть отримувати зарплатню, на додачу до призових грошей [2].

Кого ж ми можемо назвати «справжнім геймером»? Цю субкультуру об'єднує те, що їх «головне» життя проходить у віртуальній реальності відеоігри. Існують специфічні норми та цінності, традиції, мова та термінологія, символіка та мода, навіть особлива картина світу, що дозволяє виокремлювати гравців у субкультуру. У субкультуру, картина світу яких відрізняється від інших субкультур.

А чи несуть користь відеоігри підростаючому поколінню? Для сучасного підлітка комп'ютерні ігри те ж саме, що й героїчний епос для людини Середньовіччя [3]. У складних і небезпечних ситуаціях дитині потрібен рятувальний круг у вигляді героя. Коли ти маєш змогу стати непереможним

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

персонажем, страх перед небезпекою відступає – тому така ідентифікація є необхідним етапом розвитку.

Література:

1. Бондарь А. Вы не геймер?: Статья для вас и ваших родителей. *Країна знань*. К., 2005. № 5. С. 14-15.
2. Геймер. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Геймер>.
3. Ільченко О. Пастка для геймера. К.: Грані – Т, 2008. 64 с.

Дяченко Данило Володимирович, студент спеціальності «Політологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Склярєнко Катерина Олександрівна, викладач кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Будь-яка соціальна система відзначається структурною, ціннісною та процесуальною складністю власних характерологічних параметрів. Ключовою детермінантою, що визначає сутність відповідних параметрів, є інституційна складова соціальної системи, яку варто розглядати як об'єктивну реальність, що конструюються людськими спільнотами у процесі відповідей на виклики, які надсилає навколишнє середовище (природне, технологічне, соціальне). Власне, соціальна інженерія виступає суто технічною складовою формування інститутів та благ, інструментом продукування ідейного та інноваційного капіталу, що сприяє розвитку соціальної системи. У той же час, міра розвитку даного «технологічно забезпечення» трансформаційних процесів залежить від розвитку інститутів. Таким чином, формування інститутів та соціальної інженерії, є взаємообумовленим. Для подальшого розуміння феномену соціальної інженерії та значення інституційних аспектів, у її розвитку, варто перейти до аналізу та конкретизації ключових категорії дослідження.

Соціальні інститути представляють собою систему соціальних структур, що направлені на задоволення потреб індивідів та їх груп [5, с. 1-2]. У політичній та соціологічній науці під інститутом розуміють: а) установлення, що представляє собою сукупність формальних та неформальних норм, правил та процедур, які володіють регулюючим та впорядковуючим стосовно поведінки агентів соціальної системи потенціалом; б) структурне утворення, тобто установи та організації, що об'єднують людей у своїх межах; в) стійкий тип поведінки, що представлений сукупністю соціальних інтеракцій, моделей колективної поведінки, і, як правило, є неформалізованим [6, с. 41]. Таким чином, розуміння інститутів у соціальних науках відзначається багатоаспектністю підходів.

Важливо відзначити, що «старий інституціоналізм» об'єктом свого дослідження мав формальні, офіційні організаційні моделі та структури. «Новий інституціоналізм» на початку свого формування розглядався як критична орієнтація стосовно попередніх дослідницьких стратегій у галузі

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

інституціоналізму. Дж. Марч та Й. Олсен у своїй роботі «Новий інституціоналізм: організаційні фактори в політичному житті» розглядали інститути як автономні актори соціальної дії, які в процесуальному, структурному та нормативно-ціннісному вимірі формують логіку будь-яким трансформаційним процесам [2, с. 12]. Відповідно, у полі дослідження нового інституціоналізму знаходиться інтегрована сукупність формальних та неформальних правил, норм, механізмів та процедур, правил гри.

Поняття «соціальна інженерія» означає прикладну галузь, що діагностує, конструює та регулює соціальні системи, встановлює рівновагу її структурних компонентів, а також індивідів, їх груп та середовища, у відповідності з новими реаліями та умовами життя. Окремим важливим аспектом соціальної інженерії є використання наукової складової – спеціальної професійної підготовки, орієнтованої на прикладну діяльність. Соціально-наукове знання набуває істотного трансформаційно-практичного потенціалу. На думку А. Кравченка, соціальна інженерія є формою практичного застосування соціологічних знань. Таким чином, соціальна інженерія передбачає конструювання та періодичну заміну організаційних структур та механізмів впорядкування людської поведінки, організаційних моделей та цінностей [4, с. 2].

На думку одного з фундаторів соціальної інженерії та інженерного напрямку розвитку соціальних наук К. Поппера, така діяльність насамперед передбачає проектування та управління соціальними інститутами. До переліку завдань соціального інженера, на думку К. Поппера, варто включити аналіз функціональних, інструментальних та процесуальних характеристик певного соціального інституту: останні можуть розглядатися з позиції засобу для досягнення певної мети [4, с. 2]. Таким чином, головним завданням соціальної інженерії, виступає інституційне будівництво.

Істотну роль у процесі інституційного будівництва та соціальної інженерії відіграє соціальний капітал, що представляє собою сукупність відносин, які породжують соціальну дію. А. де Токвіль одним з перших вказував на важливість ролі соціального капіталу для еволюції суспільства, називаючи його мистецтвом до об'єднання. Р. Солоу пропонує називати соціальним капіталом «суспільні відносини», у той же час, як Ф. Фукуяма розуміє під цим поняттям норми, цінності, формальні та неформальні правила, що сприяють колективній дії індивідів та їх груп, у процесі досягнення певних цілей [3, с. 19].

Р. Патнем, розмірковуючи з позицій історичного інституціоналізму, вказував на важливість історичних факторів та традиції громадянської політичної культури у контексті формування соціального капіталу. Продовжуючи міркування з приводу ролі соціального капіталу, у функціонуванні демократичних інституцій, Р. Патнем наводить різницю між Північчю та Півднем Італії: наявність республікансько-демократичних традицій у першому випадку та авторитарно-патримоніальних тенденцій, у другому [1, с. 114]. Е. Бенфільд, у дослідженнях цінностей та орієнтації жителів громад

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Півдня Італії застосував категорію «етосу», під якою розуміє інтегровану сукупність звичок, рутин, ідей, культурних та поведінкових кодів, які надають соціальній спільноті особливого, індивідуального характеру порівняно з іншими. Проводячи аналіз суспільних орієнтацій жителів громад Південної Італії, вчений звертає увагу на домінуванні матеріальних інтересів та небажанні діяти з метою досягнення спільних цілей [3, с. 19-20].

Підводячи підсумки, можна зазначити наступні положення: у процесі еволюції та розвитку соціальної системи, збільшується її структурна, організаційна, нормативно-ціннісна та процесуальна складність. Відповідно, актуалізується питання контролю та конструювання інституційної реальності: продукування нових ідей, сенсів, інновацій та організацій. Саме тому актуалізується питання соціальної інженерії як прикладної діяльності трансформації навколишнього середовища. Соціальна інженерія, в свою чергу, залежить від високого рівня соціального капіталу, який потребує істотного розвитку нормативно-ціннісного (в історичному вимірі) потенціалу.

Література:

1. Баштанник О.В. Історичний інституціоналізм у політичній науці: конкретизація аналітичного поля застосування. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2012. № 8. С. 113-118.
2. Баштанник О.В. Новий інституціоналізм у політико-інституційній парадигмі: конкретизація змісту поняття та параметрів дослідницької стратегії. *Політикус*. 2017. Вип. 2. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/polit_2017_2_4.
3. Длугопольський О.В. Інституційний вимір розвитку соціального капіталу: теоретико-методичні та прикладні аспекти. *Економіка України*. 2012. № 12. С. 17-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_12_3.
4. Зуев В.М. Соціальні технології в царині соціальної інженерії і соціального конструювання. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Сер.: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 2. С. 29-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2012_2_8.
5. Литовченко І.В. Соціальний інститут як об'єкт соціально-філософського аналізу. *Вісник Національного авіаційного університету*. Сер.: Філософія. Культурологія. 2013. № 2. С. 43-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2013_2_11.
6. Патрушев С.В. Институционализм в политической науке: этапы, течения, идеи, проблемы. *Политическая наука*. 2001. № 2. С. 146-186.

Замковий Максим Юрійович, студент спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Гилюн Олексій Васильович, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат філософських наук, доцент

БЕЗРОБІТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ

Явище безробіття на території України існувало ще з початку виникнення України як незалежної держави, проте з кожним роком дана проблема загострюється та веде за собою жакливі наслідки. Безробітна людина повинна

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

якось виживати у суспільстві, а більшість громадян мають одне джерело доходу – робота, на якій кожен працює аби заробляти гроші, мати можливість прогодувати себе та свою родину. Більшість людей, втративши або не знайшовши роботу, зіштовхуються з такою проблемою як брак коштів. У відчаї деякі люди змушені вдаватися до тих чи інших правопорушень, аби мати з цього хоча який-небудь прибуток. З початком бойових дій на сході України у 2014 році безробіття стало ще більш гострим явищем, оскільки через війну мільйони жителів Донецька та Луганська втекли до сусідніх міст та здобули статус біженців. Також цей воєнний конфлікт призвів до гострої фінансової кризи по всій країні, результатом чого стало суттєве скорочення робочих місць, звільнення багатьох працівників через брак коштів.

Безробіття вважають важливим стимулятором активності працюючого населення, але у реальному економічному житті – це велике суспільне лихо. Воно призводить до найтяжчих негативних соціально-економічних наслідків [1, с. 310].

Зазвичай, загальні дані враховують лише офіційно зареєстрованих безробітних і не завжди відповідають дійсності, тому реальний його рівень у країні може бути набагато вищим, адже населення не завжди поспішає ставати на облік у місцеві центри зайнятості, звітність яких є основою для розрахунку офіційних показників безробіття. Не беруть до уваги громадян, які перебувають у неоплачуваних відпустках, а за останніми підрахунками таких у країні понад 3 млн. Ці люди фактично є безробітними, проте офіційна статистика їх не враховує. Це дає підстави стверджувати, що фактичне безробіття перевищує 10%. Відповідно до нового законодавства, якщо людина звільняється за згодою сторін, то вона може стати на облік у центр зайнятості тільки на 91-й день з дня звільнення [1, с. 310]. Підхід Міжнародної організації праці, який застосовується у всьому світі, полягає у тому, що з усієї кількості працездатних віднімають працівників і деякі категорії населення, які працюють за наймом на сімейних підприємствах, тимчасово відсутніх на роботі [1, с. 311].

Високий рівень безробіття призводить до соціальної напруги і погіршення рівня життя людей, заподіює економічні, демографічні та соціальні втрати для суспільства. Але загалом його вплив на економічне та соціальне життя суперечливий: крім негативних і важких наслідків, потрібно зазначити і низку позитивних моментів, які слугують умовою зростання виробництва, появи нових підприємств, підвищення дисципліни та ефективності праці зайнятих [3, с. 312].

При тривалому безробітті працівник втрачає кваліфікацію, а одержання нової кваліфікації й адаптація до нових умов часто протікають для нього болісно. За результатами досліджень, працівник навіть після трьох місяців безробіття досягає попередньої продуктивності праці лише приблизно через 7 місяців [2, с. 124]. Також слід зауважити, що незайнята робоча сила означає те, що держава не відтворює свій повний економічний та соціальний потенціал, наслідком чого є численні економічні втрати.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Як наслідок, безробіття призводить до суттєвого зниження рівня життя, стає перешкодою перед метою людини та її досягненнями. Хоча держава виплачує допомогу по безробіттю, але це надто мала сума аби людина змогла прожити на нормальному рівні життя.

Крім економічних витрат безробіття має і значні соціальні та психологічні наслідки, більш серйозні, ніж економічні. Основні серед них наступні: посилення нестабільності політичного характеру і соціальної напруги у суспільстві, деформація індивіда, що виражається в появі життєвої депресії, втрати кваліфікації та практичних навичок, загострення сімейних відносин.

З економічної точки зору зростання рівня безробіття знижує інвестиційний та купівельний попит та скорочує кількість заощаджених коштів у суспільстві. Саме існування безробіття як соціально-економічного явища завдає індивіду певну психологічну напругу, оскільки від цього ніхто не застрахований та будь-хто може стати безробітним та відчувати на собі цей кризовий стан.

Слід зауважити, що насамперед небезпечним є не стільки саме безробіття, скільки його нерегульований характер. Ймовірно безробіття існуватиме завжди, але воно має певні межі, які регулюються державою. Що стосується сучасного українського суспільства, то в ньому під впливом частих політичних криз безробіття в значній мірі має недостатньо регульований, часом хаотичний характер.

Література:

1. Заярна Н.М., Севрюкова А.Р. Вплив безробіття на суспільство та соціально-економічні наслідки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21 (2). С. 309-313.
2. Руденко Н.В. Питання оптимізації регулювання зайнятості в умовах відкритої економіки України. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2007. № 6. С. 120-126.
3. Чурилова О.В. Безробіття в Україні: причини, види, наслідки. *Наукові доробки молоді – вирішенню проблем Європейської інтеграції: Збірник наукових статей: у 2-х т. Т. 2*. Харків: Континент, 2008. С. 182-184.

Левченко Олександра Олексіївна, студентка спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Ходус Олена Володимирівна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, доцент

ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ЧИ МОЖЛИВО ПОДОЛАТИ ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД «ПРОЙДЕНОГО ШЛЯХУ»?

Проблема ціннісних пріоритетів для суспільства є актуальною у будь який час, перш за все тому, що ціннісні орієнтири суспільства в цілому, та кожного окремо формують перспективну стратегію суспільного розвитку. На систему цінностей різних суспільств впливає багато чинників, серед яких

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

важливу роль грає глобалізація. В цьому напрямку буде цікаво простежити, чи можливо подолати залежність від пройденого шляху суспільства, та змінити історично напрацьовані цінності.

Сам термін «цінність» отримав у науці концептуальний статус лише у ХІХ ст., його стали приписувати ідеям, предметам, властивостям, ситуаціям, які люди відчують і вважають за важливе і бажане у своєму житті й одночасно визнають за необхідне і обов'язкове для розвитку суспільства в цілому [1]. Ціннісні пріоритети можна розуміти як відображення у свідомості людини цінностей нормативного характеру, що визначають релігійні, політичні, естетичні, моральні, ідеологічні засади оцінювання людиною навколишньої дійсності. Саме під їх впливом відбувається формування інтересів, цілей, переконань, ідеалів та інших елементів структури світогляду особистості, а також ставлення її до оточуючого світу, вибір лінії поведінки та мотивів діяльності [5, с. 708].

Серед вчених, які займалися вивченням цінностей, слід відмітити Е. Фромма, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса і П. Сорокіна. Значний вклад у створення теорії цінностей внесли американські та західноєвропейські соціологи У. Томас, Ф. Знанецький, М. Рокіч, А. Маслоу, П. Блау. Заслужують на увагу праці сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджували феномен цінності та ціннісних орієнтацій, зокрема Є. Головаха, П. Гнатенка, В. Шубіна, В. Ядова та ін.

Ціннісну складову суспільства вивчають за допомогою відповідних концептуальних моделей і масштабних емпіричних досліджень. У цьому сенсі загальновідомими є міжнародні проекти, що здійснюють вивчення ціннісної зміни в сучасному світі: Всесвітні дослідження цінностей (WVS), Європейські дослідження цінностей (EVS), Європейське соціальне дослідження (ESS). На сьогодні в науковій літературі поширені три концепції ціннісної зміни: Р. Інглгарта, Е.Ноель-Нойман, Г. Клагеса.

Ціннісні пріоритети сучасного українського суспільства відрізняються від пріоритетів будь-яких інших країн. Це обумовлено тим, що цінності українського суспільства у період переходу від Радянського союзу до незалежної держави були дещо деформовані. У цьому сенсі Є. Головаха відмічає: набуття незалежності України, не скільки підштовхнуло к становленню нових інститутів, скільки виявлялося все більше свідчень відновлення легітимності елементів радянської інституційної системи [2]. Це перетворення також характеризується збереженням державного патерналізму, аномічною деморалізованістю суспільства, збереженням недовіри до владних структур. Усі ці чинники є складовою нових ціннісних орієнтирів, що склалися в українському суспільстві. Таким чином, була сформована «інституційна гіперповноцінність» [2], заснована на згоді людей жити у суспільстві, де діють і старі, і нові інститути. Класичним прикладом інституціональної подвійності є діяльність народних депутатів України, більшість яких одночасно є активними учасниками підприємницької діяльності, оскільки інститути владні і комерційні

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

утворили те, що, користуючись терміном Р. Інглехарта, можна назвати «симбіотичним взаємозв'язком» [2].

У соціологічному моніторингу, який був проведений у період 1991-2012 років Інститутом соціології НАН України, можна помітити, що в ціннісній ментальності українського населення панують матеріалістичні цінності, або «цінності виживання», це обумовлено не тільки бідністю суспільства, але й низькими показниками здоров'я населення, його добробуту, міжособистісної довіри в суспільстві, гендерної рівності тощо [4]. Також за даними дослідження «Моніторинг'2018: основні тенденції змін громадської думки» можна побачити, що в українському суспільстві посилюються авторитарні настрої: дві третини (60,5%) населення тією чи іншою мірою погоджується з твердженням, що «для нормального розвитку країні потрібна «сильна рука», а не розмови про демократію» [3].

Все це є свідченням того, що в українському суспільстві і досі зберігається державний патерналізм та нерозвинене відчуття власної відповідальності. Так, більше половини громадян відмовляються визнавати власну відповідальність за вибір Президента і народних депутатів [3].

Подолання залежності від історично сформованих ціннісних орієнтацій потребує глибинної переоцінки життєвих пріоритетів. Можливість змін для українського суспільства буде реальною тільки тоді, коли люди почнуть відчувати відповідальність за своє життя, та за розвиток країни в цілому. Для становлення успішної держави, відношення до владних структур не повинно бути пов'язано з чимось ірраціональним, почуттями надії чи страху. Відмова від патерналістського укладу життя, відповідно, змінить стан довіри до державних інститутів, завдяки чому збільшить ймовірність впливання на їх функціонування.

Література:

1. Білецька Л.В. Українське суспільство та його ціннісні орієнтації в умовах перехідного періоду. *Філософські проблеми гуманітарних наук: Збірка наукових праць*. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11461.html>.
2. Головаха Е.И., Панина Н.В. Основные этапы и тенденции трансформации украинского общества: от перестройки до «оранжевой революции». *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2006. № 3. С. 32-51.
3. Моніторинг'2018: основні тенденції змін громадської думки / Ін-т соціології НАН України; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/monitoring2018-osnovni-tendentsii-zmin-gromadskoi-dumki>.
4. Ручка А.О. Цінності та ціннісна зміна у сучасному суспільстві. *Культурологічна думка. Щорічник наукових праць*. К.: Ін-т культурології Нац. акад. мистецтв України, 2013. № 6. С. 172-179.
5. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. К., 2002. 744 с.

Маренюк Владислава Олегівна, студентка спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Зубарева Оксана Ігорівна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук

ВІЗУАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ ЯК «ГРА» З ДИСКУРСИВНИМ ОБРАЗОМ ЖІНКИ

Кожна історична форма культури має власну «домінанту орієнтацію» в способі сприйняття соціальної реальності. Якщо сакроцентризм премодеิร์นу був зорієнтований на примат віри, то в центрі уваги сучасного суспільства стоїть наочне, що вже є не просто відображенням, репрезентацією дійсності, а його квінтесенцією. Сучасне суспільство абсолютно медіалізоване і візуалізоване – саме через візуалізацію і здійснюється соціальна інтеракція, яка, таким чином, і стає сьогодні базовим модусом існування соціальності.

Істотну роль у конструюванні соціальної реальності відіграє візуальність. Ми розглядаємо поняття візуальності як універсальну характеристику сучасного соціуму, яка опосередковує конструювання соціальної реальності, стилів життя, габітусу сучасної людини та її ідентичності [2, с. 27]. Візуальність скорочує шлях до імажинативного, вона більш дохідлива, вражаюча та, відповідно, більш захоплююча. Зрештою, 80% інформації, яку отримує людина, надходить до неї через зорові рецептори. Зображення, зорові відчуття запрошують у світ віртуального, володіючи при цьому рисами примусової переконливості, дохідливості і комунікативності. Це образи реклами, мультимедіа і т.д. Їх не можна вважати якоюсь другорядною оболонкою віртуальної реальності, оскільки вони входять у її структуру в якості значущих самодостатніх компонентів [3, с. 13].

Характерна особливість сучасного суспільства полягає також і в тому, що візуальні конструкти поступово витісняють вербальні образи. Візуальні образи переслідують сучасну людину всюди і перетворюються в основний канал зв'язку з віртуальною реальністю. Прикладами цього є зовнішня і телевізійна реклама – все це й є проникненням віртуальної візуальності в світ людини в сучасному суспільстві. Таким чином, візуальні образи являються невід'ємною частиною повсякденної реальності жінки.

Візуалізація в медійному просторі здійснюється за допомогою наступних механізмів, що режисують «гру» з образом жінки:

Візуальне повторення і визначення. Це в основному ілюстрація вербального ряду, візуалізація властивостей і характеристик даного продукту. Смак ілюструється найчастіше вживанням рекламованого предмета представником цільової групи [1, с. 228].

Розглянемо дію цього механізму на прикладі реклами туші Рупа «Mascara

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Vamp». У ролику зображена жінка в довгій чорній сукні, з вечірнім макіяжем, вона поводить себе розкуто і зухвало. Сам ролик знятий у чорно-білих кольорах, супроводжується динамічною музикою, все це зроблено для того, щоб цільова аудиторія, яку складають жінки, відразу зрозуміли, що перед ними знаходиться жінка-вамп, яка користується виключно тушшю Вамп. Таким чином, механізм візуального повторення і визначення демонструється і в назві туші, і в образі жінки – тут використане одне і те ж слово – «Вамп».

Таким чином, ролик демонструє механізм візуального повторення і визначення наступним чином: образ жінки-вамп → туш «Вамп» → Жінка.

Візуальна аргументація. Будується на принципі пред'явлення продукту як доказу гарного смаку [1, с. 228]. У рекламі цукерок «Ferrero Rocher» зроблено акцент на тому, що ці цукерки – це подарунок на всі часи. У ролику зображується XVIII століття, бал, входить дворянин і дарує найкрасивішій дівчині золото у вигляді пірамідок. Далі відбувається трансформація зображеного. Наш час – хлопець дарує дівчині цукерки «Ferrero Rocher». У центрі зображена представниця цього світу – дівчина в сукні золотистого кольору, яка їсть цукерку, в обгортці якої так само присутній золотистий колір – обгортка у вигляді пірамідки із «золота» виступає в даному випадку іконічним знаком для її вмісту – шоколадної цукерки. Таким чином, якщо споживач купить цукерки цієї марки, це і буде являтися показником його гарного смаку, який цінується у всі часи.

Таким чином, ролик демонструє механізм візуальної аргументації наступним чином: подарунок → цукерка → гарний смак.

Візуалізація причини і наслідку. Типова повсякденна ситуація демонструється в якості проблеми, яка практично завжди миттєво вирішується. При цьому спосіб вирішення – це застосування і, отже, придбання даного товару [1, с. 228].

Приклад реклами кави «Якобс Монарх». Дівчина – працівниця на конвеєрі, виконує звичайну рутинну роботу, її життя позбавлене радості і вона втомилася від цього всього, але ось в обідню перерву вона випиває чашку кави і її світ наповнюється фарбами і радістю, вона сповнюється рішучості і відкриває власне кафе. Таким чином, ролик демонструє механізм причини і наслідку в такий спосіб: рутинна робота → чашка кави → відкриття власного кафе (цікава робота).

Візуальна аномалія. Це візуальне відхилення від правил і звичних практик. Ця техніка являється головним принципом інновації реклами [1, с. 228-229].

Приклад реклами «Max Fun» – зображуються співробітниця музею, які спробували шоколадку цієї марки і смак настільки їх вразив, що вони припиняють свій робочий процес, зриваються з місць і починають танцювати та співати. Таким чином, показано, що за допомогою цього шоколаду можливо в будь-який момент і в будь-якому місці принести в своє життя вибуховий смак розваг. Реклама творчо використовує відхід від загальноприйнятих стереотипів,

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

граючи при цьому з гранями норми.

Таким чином, ролик демонструє механізм візуальної аномалії, відбувається підвищена персуазивна дія, за допомогою нетипового поєднання наступним чином: музей → шоколад → танці та співи співробітниць.

Візуальна аналогія. Це перенесення візуального коду в іншу, тобто вторинну, область досвіду або знання. Цей прийом реалізується найчастіше за допомогою перенесення в світ тварин, казок або анімації [1, с. 229].

Розглянемо це на прикладі реклами кави «Nescafe» полуниця і манго. Сам смак кави в цій рекламі зображується опосередковано. У ролику зображені анімаційні фрукти, які знаходяться біля басейну. Полуниця в рекламі каже: «Насолода», а манго: «Розваги» і полуниця після слова: «Насолода» п'є каву. Візуальний образ полуниці в рекламі кави практично повністю замінює вербальну характеристику смакових властивостей цього продукту і у глядача за допомогою механізму візуальної аналогії повинен виникати наступний асоціативний ряд: полуниця → літо → насолода → кава.

Візуальне подвоєння. Передбачає підвищення символічної вартості шляхом введення іншої сфери, наприклад, предмету, особи чи ситуації. Механізм подвоєння ґрунтується не на простому множенні дії вербального коду – він посилюється взаємодією вербального і візуального кодів [1, с. 229].

Реклама Carolina Herrera Good Girl зображує дівчину, в ролі якої виступає модель Карлі Клосс, вона вдягнена в шикарну вечірню сукню. На своєму шляху дівчина влаштовує справжній хаос, гордо дефілюючи вулицями міста, і тут для демонстрації її ефектності використовуються наступні візуальні атрибути – всі столи навколо неї починають перевертатися від її кроків в туфлях, автомобілі починають врзатися один в одного, навіть дівчата обертаються їй услід, гримить блискавка і все це супроводжується динамічною музикою, яка містить певні вербальні коди, саме таким чином і відбувається посилення взаємодії вербальних і візуальних кодів. Так само протягом усього ролика відбувається фіксація уваги глядача на туфлі, які в кінці ролика трансформуються у парфуми, у вигляді цієї ж туфлі, і звучать слова: «Як добре бути поганою». Для підвищення символічної вартості шляхом введення другої сфери, в ролику роль дівчини виконує провідна модель Карлі Клосс.

Таким чином, ролик демонструє механізм візуального подвоєння наступним чином: звичайна дівчина → відома модель; хаос → музика в вербальним супроводом; туфлі → парфуми у вигляді туфлі.

Підводячи підсумок, зазначимо, що візуалізація стає базовим модусом існування сучасної культури і переважає по відношенню до інших форм сприйняття соціальної реальності, тобто візуальні конструкти поступово витісняють вербальні образи. Відбувається візуальна репрезентація «гри» з дискурсивним образом жінки. Образ жінки є дискурсивним тому, що відбувається кодування і регуляція символічного порядку, який є необмеженим певними рамками, внаслідок чого за допомогою різних рекламних прийомів жінка може «приміряти» на себе будь-який образ, Таким чином за допомогою

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

«Гри» можливо на свідомому рівні формувати різні дискурсивні образи. Застосування цих механізмів призводить до виникнення персуазивного комплексу, як наслідок цього ретранслюється візуальний ряд, який транслює чіткі культурні коди, саме вони і сприяють конструюванню образу жінки на підсвідомому рівні, що відповідно опосередковано медійним простором.

Література:

1. Вайс Д., Розанова Н.Н., Китайгородская М.В., Долешаль У. и др. Еда по-русски в зеркале языка. М., 2013. 586 с.
2. Дроздова А.В. Визуальность как феномен современного медиаобщества. *Политематический журнал научных публикаций «ДИСКУССИЯ»*. 2014. № 10. С. 29-37.
3. Штомпка, П. Визуальная социология: Фотография как метод исследования / пер. пер. с польск. Н.В. Морозовой; авт. вступ. ст. Н.Е. Покровский. М.: Логос, 2007. 231 с.

Михлик Олена Станіславівна, студентка спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Бойко Вікторія Анатоліївна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат соціологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Специфіка трансформації соціального контролю, який в актуальних реаліях ґрунтується на «м'яких» методах інформаційного впливу та маніпуляції масовою свідомістю, суттєво актуалізує потребу поглиблених теоретичних досліджень. При цьому поступово відбувається зміна методологічного ракурсу – від теоретичного осмислення та наукової ідентифікації змісту соціального контролю в якості жорсткої системи нагляду та підпорядкування до тлумачення його як важливого теоретичного засобу відображення сучасних «м'яких» форм маніпуляції [3, с. 33].

Класична соціологія в якості основних об'єктів соціологічної інтерпретації соціального контролю встановлює поняття «норми» – «відхилення» і співвіднесені з ними поняття «влада», «порядок», «примус», «патологія» та інші, конструюючи ряд ідентифікаційних ознак, що визначають тезаурус класичного соціологічного теоретизування [2].

Соціальний контроль як елемент соціальної реальності є невід'ємною умовою існування будь якої соціальної системи. Він грає важливу роль в функціонуванні та розвитку суспільства, адже соціальний контроль формує у членів суспільства бажані моделі поведінки, світосприйняття та моральність, забезпечує спокійне життя та благополуччя суспільства, гарантує соціальний порядок та успішний розвиток суспільства. Тож люди зацікавлені в розвитку та вдосконаленні соціального контролю, адже чим більше він буде розвиватись, тим організованіше та безпечніше буде суспільство. Саме тому систему соціального контролю треба досліджувати, знаходити різні шляхи до подолання

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

соціальних конфліктів та різних девіацій.

Ефективне функціонування соціальної системи відбувається лише тоді, коли існує передбачуваність дій та поведінки людей у цій системі. Якщо ця умова не виконується, то це приводить до дезорганізації та розпаду суспільства. Саме з метою координування поведінки своїх членів суспільство створило механізми соціального контролю.

Найстаршим методом соціального контролю є фізичне насилля. Такий спосіб соціального контролю використовують як спосіб боротьби зі злочинністю, для введення порядку в громадських містах, іноді воно використовується як метод виховання в родині.

Політичний контроль здійснюється державними органами влади та суспільно-політичними інститутами громадянського суспільства. У суспільствах, які мають розвинуту громадянську культуру, громадяни можуть самі користуватися механізмами політичного контролю задля захисту своїх інтересів. Політичні методи є найбільш ефективними тому, що спираються на державну владу і можуть використовувати законне насилля.

Економічні методи соціального контролю є не менш ефективними ніж політичні. Суть цього контролю полягає в економічному тиску на індивіда чи соціальні групи. Наприклад, робітник, який часто відсутній на роботі, може бути позбавлений своїм керівництвом частини своєї платні або ж взагалі може бути звільнений. І навпаки, людину, яка довше всіх затримуються на робочому місті можуть нагородити премією. Існує також дуже багато інших методів соціального контролю – ідеологічних, релігійних, соціокультурних, ідеологічних, морально-етичних та інших.

Особливим методом соціального контролю є феномен самоконтролю, який сформувався в процесі соціалізації та внутрішніх психічних процесів саморегуляції індивідів. Ключовим поняттям у формуванні механізмів самоконтролю є «інтеріоризація». Це процес формування внутрішніх структур людської психіки завдяки засвоєнню соціальних реалій зовнішнього світу. Інтеріоризуючи соціальний світ, індивід знаходить свою ідентичність з певною соціальною групою, етносом, культурою. Соціальні цінності і норми стають своїми внутрішніми нормами, а соціальний контроль перетворюється в самоконтроль. Основними елементами самоконтролю є свідомість, совість і воля. Совість не дозволяє індивіду порушувати сформовані у нього установки, принципи, переконання. Воля допомагає індивіду долати свої внутрішні підсвідомі бажання і потреби діяти у відповідності зі своїми переконаннями. Але треба зазначити, що створені суспільством норми мають узагальнений характер і не можуть враховувати усе різноманіття реального життя.

Значна частина людей не має можливості чи бажання підкорюватися тим, чи іншим соціальним нормам. Причини можуть бути різними, наприклад, якщо ці норми суперечать культурним чи релігійним традиціям тих чи інших соціальних груп або норми протирічать особистісним переконанням й цінностям індивіда або соціальної групи. Також, причиною не виконання

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

соціальних норм може бути така ситуація, коли нормативно-правова система має суперечливий характер, тобто коли виконання однієї норми призводить до порушення іншої. Ситуація коли є невизначеність у реакціях на поведінку, коли правила не зовсім зрозумілі, теж може привести до невиконання соціальних норм. Буває також вимушена девіація та девіція як шлях до зміни існуючих норм (правляча еліта розцінює таку поведінку як девіантну, а її опозиція – як закономірний процес зміни застарілих норм) [1, с. 360].

У класичній теорії соціального контролю соціалізація – встановлений та відрегульований соціальний механізм трансляції соціокультурного досвіду, що забезпечує «входження» індивіда в соціум і підтримку структурної стабільності.

Отже, на сьогоднішній же день він стає важливим елементом в формуванні, життєдіяльності та розвитку будь-якого суспільства. Соціальний контроль стає запорукою безпеки в суспільстві. Прояви соціального контролю можна побачити в багатьох сферах життя людей і для науковців важливо дослідити кожен з цих проявів. Механізми соціального контролю є також дуже різноманітним та також пронизують усі сфери діяльності суспільства, деякі з цих механізмів є латентними, тобто прихованими, зовні вони навіть не проявляються.

Література:

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. М.: Прогресс-Традиция, 2000. 383 с.
2. Билько О.И. Тематизация социального контроля в концептуальном пространстве классической социологии. URL: http://globalteka.ru/books/doc_details/10926.html.
3. Тищенко П.Д. Биовласть в эпоху биотехнологий. М.: ИФ РАН, 2001. 160 с.

Парфьонова Дар'я Олександрівна, студентка спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Легеза Сергій Валерійович, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, кандидат історичних наук, доцент

МОЛОДІЖНИЙ БУНТ У СУЧАСНИХ АНТИУТОПІЯХ

Антиутопії переживають період підвищеної популярності у аудиторії. Це може пояснюватися актуальною для світової спільноти проблематикою, як, наприклад, соціальний і політичний устрій суспільства, влада, спроби вийти з кризи, яка склалася, і т. д.

Характерними темами, які приваблюють людей до жанру антиутопії, є несправедлива соціальна ієрархія, пригнічення і терор, проблеми самовизначення особистості, виживання і любов.

Далі розглянемо, що таке «антиутопія» та її характерні риси.

Антиутопія – це течія в літературі, що представляє собою критичний опис суспільства утопічного типу. Антиутопія виділяє найбільш небезпечні, з точки

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

зору авторів, суспільні тенденції [3].

Антиутопія істотно змінює ракурс розгляду ідеального соціуму: ставиться під сумнів сама можливість позитивного втілення якого б то не було інтелектуального проекту. Також, в антиутопії домінує спрямованість в майбутнє.

Головними темами антиутопій виступають проблеми неможливості безпосереднього міжіндивідуального спілкування разом з втратою особистістю свого духовного світу і абсолютизувати до крайності негативні тенденції сучасного суспільства: споживання, яке знеособлює людей, тотальний контроль державної влади, прогресуючий індивідуалізм [3].

У антиутопіях світ являє собою зображення держави тоталітарного режиму, в якому безправний електорат пригнічується деспотичним правителем. Головним героєм стає особистість, яка незгодна, чий сумнів в правильності обраного людством шляху відкриває нові можливості для більш широкого погляду на світ. Головний герой протиставляє себе режиму.

До класичних антиутопій відносяться «Ми» Є. Замятіна, «451 градус за Фаренгейтом» Р. Бредбері, «1984» Дж. Орвелла. У числі популярних сучасних антиутопій «Голодні ігри» С. Коллінз, «Дивергент» В. Рот, «Той, що біжить в лабіринті» Дж. Дешнер.

Антиутопічним творам притаманні типові ознаки. Розглянемо кілька з них. Простором антиутопії є держава з тоталітарною системою управління. У більшості творів-антиутопій місце дії географічно замкнuto: воно являє собою простір, який живе за своїми законами, відокремлений від решти світу будь-якої огорожею, при цьому існування решти світу залишається за межами розповіді [4].

Світ антиутопії використовує результати науково-технічного прогресу. Як правило, це продукти генної інженерії, ефективні ліки і сироватки, транспортні засоби, засоби масової інформації, зв'язку і відеоспостереження. Минуле в антиутопіях відкидається. Найчастіше, воно відокремлене від подій, що описуються в творі, значущою подією: стихійним лихом, соціальним або політичним експериментом і т.д.

У сучасних антиутопіях, найчастіше, головним героєм виступає молодий чоловік, який зростає з розвитком сюжету. Такий герой є частиною світу антиутопії, але з плином часу починає бунтувати. Він бунтує тому, що не готовий миритися з тими правилами, які встановлені в його світі.

У такого героя сім'я, часто являє собою або недосяжний ідеал, або уособлення минулого, віджилої системи, з якою бореться головний герой. Інші дорослі сприймаються як наставники, друзі, помічники, вороги і т. п., проте всі вони належать іншому світу, зі своїми поглядами і принципами, які далеко не завжди розділяються головним героєм. У міру зростання деякі з світоглядних установок дорослих починають поступово вважатися логічними і правильними, але головний герой все одно залишається унікальним в навколишньому світі за рахунок подій, ініціатором яких він опинився в юнацтві.

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

На сьогодні антиутопії знаходять відгук у молоді. Це пов'язано з тим, що молодь, так би мовити, ідентифікує себе з головними героями. Тут можна провести паралелі, що тоталітарна держава – це батьки, які наполягають на своїй думці, своїх правилах і «підпорядковують» собі дітей. І ось так же, як і в антиутопіях, герой не може змиритися з такими установками, так і молода людина хоче «протистояти» своїм рідним і влаштовує, так званий, бунт.

З усього перерахованого вище, можна зробити висновок, що твори-антиутопії в сучасному світі стають досить популярними. Головною темою таких творів стає бунт головного героя проти системи. Молодь віддає перевагу даним творам-антиутопія, так як в них є теми самопізнання і протистояння молодого героя всьому жахливого світу.

Автори сучасних антиутопій концентруються вже не стільки на викритті тоталітарних режимів і зображенні нереалістичності утопічного проекту, скільки на сюжетах про можливість революції і бунту проти діючої соціальної системи.

Література:

1. Игнатова И.В. Отличительные черты молодежной антиутопии как жанра художественной литературы (на примере трилогии С. Коллинз «The Hunger Games»). *Российский гуманитарный журнал*. 2015. Т. 4, № 6. С. 440-451.
2. Лекаревич Е. Маскулыт для подростков: жанр антиутопии. *Детские чтения*. 2016. Т. 9, № 1. С. 135-151.
3. Социология: Энциклопедия / сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин, Г.Н. Соколов, О.В. Терещенко. Мн.: Книжный Дом, 2003. 1312 с.
4. Юрьева Л.М. Русская антиутопия в контексте мировой литературы. М.: ИМЛИ РАН, 2005. 319 с.

Яблуновський Артур Володимирович, студент спеціальності «Соціологія» Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Ходус Олена Володимирівна, доцент кафедри соціології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор філософських наук, кандидат соціологічних наук, доцент

ПОЛІТИЧНИЙ ГУМОР ЯК ЗАСІБ СИМВОЛІЧНОГО СУПРОТИВУ

Одним з аргументів на користь перемоги кандидата Володимира Зеленського на президентських виборах в Україні 2019 року є популярність комедійного серіалу «Слуга народу», в якому він зіграв головну роль. Персонаж Зеленського («Василь Голобородько») є звичайним шкільним вчителем, що завдяки дивовижному збігу обставин стає президентом України та починає справжню війну з корумпованими чиновниками та олігархами. За допомогою сатири, фарсу, карнавалізації та інших художніх засобів автори серіалу висміяли проблеми українського політичного устрою та, водночас, дали надію на можливі зміни. Цілком прогнозуємо, що саме такий месидж виявився

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

близьким значній частині українців, що й стало причиною популярності серіалу. З огляду на це можна стверджувати, що комедійний образ Голобородько в уяві частини громадян був екстрапольованим на самого В. Зеленського, що й сприяло, певним чином, його електорального успіху.

Отже, враховуючи актуальні реалії, доцільно дослідити роль політичного гумору в політичному житті сучасної України. Політичний гумор є частиною більш широкого феномену «сміхової культури». Поняття «сміхова культура» у науковий обіг був введений М. Бахтіним у роботі «Творчість Франсуа Рабле і народна культура Середньовіччя і Ренесансу» [1]. На думку М. Бахтіна, сміхова культура середньовіччя продовжувала традиції римських сатурналій та античних мімів, і важливу роль в ній грав місцевий фольклор, що проростав корінням в язичницькі звичаї. Сам М. Бахтін визначає народну сміхову культуру Середньовіччя через її протистояння офіційним культурним формам і церемоніям – церковним і державним. Народна сміхова культура створювала інший світ, світ поза церквою і державою, світ «навпаки», з іншими людськими відносинами [1, с. 135-136]. Виходячи з дослідницької логіки М. Бахтіна «всі різноманітні прояви і вираження народної сміхової культури можна за їх характером поділити на три основні види форм» [1, с. 9]:

- обрядово-видовищні форми (святкування карнавального типу, різні майданні сміхові дієства тощо.);
- словесно-сміхові (в тому числі пародійні) твори різного роду: усні і письмові, латинською і на народних мовах;
- різні форми і жанри фамільярно-майданної мови (лайка, божба, клятва та ін.).

Всі ці форми, що відображають – при всій їх різноманітності – єдиний сміховий аспект світу, тісно взаємопов'язані. У подальшому, продовжуючи традицію аналізу сміхової культури М. Бахтіна, практично всі дослідники акцентують увагу на акті висміювання. Осміяння веде до психологічної розрядки, до десакралізації влади як такої. Аналогічною є природа й політичного гумору, який стає важливою частиною політичного дискурсу вже за часів Французької революції. ХІХ ст. На тлі переосмислення взаємовідносин влади і суспільства, в контексті становлення демократичних інститутів, включаючи популярну пресу, політичний гумор стає продуктом рефлексії певних соціальних груп щодо їх становища у соціумі. Почуття незадоволеності народжувало художній протест, який, в свою чергу, впливав і на уявлення політиків про суспільні настрої.

Важливо зазначити, що розвиток політичного гумору завжди був пов'язаний з прогресом засобів масової комунікації. Спочатку це було книгодрукування, потім – видавництво газет, радіо, телебачення, аудіо- та відеоносії, й, нарешті, Інтернету. Подібний прогрес полягає в спрощенні розповсюдження інформації для все більш широкого кола споживачів. В актуальних реаліях за для висловлення власних політичних оцінок (симпатій / антипатій) вже не обов'язково мати доступ до центральних телеканалів й

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

володіти значними ресурсами, достатньо вести власний блог в соціальній мережі. При цьому, політичні блоги все частіше функціонують в режимі розважального формату, продукуючі різноманітні меми, комічні слогани.

Характерним є присутність гумору в українському політичному дискурсі. Розчарованість в корумпованому політичному істеблішменті призводить до ставлення до політики як до брудної справи, достойної лише висміювання. Висміювання певним чином символічно дистанціює значну частину громадян від політичних процесів та компенсує їх відстороненість від участі в політичному житті. В той же час, вдале використання політичного гумору в політичній агітації може мобілізувати широкі маси населення на підтримку того чи іншого кандидата або партії, що яскраво продемонструвала передвиборча кампанія Володимира Зеленського.

Література:

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. 2-е изд. М.: Худож. лит., 1990. 543 с.

Резолюція
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Актуальні проблеми соціальної прогностики»

м. Дніпро

19 квітня 2019 р.

Ми, учасники Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики», яка відбулася 19 квітня 2019 р. у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, фахівці з соціологічних, історичних, політичних, філософських та інших наук, громадського сектору та суспільної практики з різних куточків України – Києва, Харкова, Запоріжжя, Чернігова, Вінниці, Кам'янського, заслухавши та обговоривши доповіді, виступи та повідомлення, **констатували:**

1. У наш час, що характеризується величезним і безперервно зростаючим динамізмом соціально-політичних, економічних, науково-технічних, ідеологічних та інших змін, наукове передбачення майбутнього набуло винятково важливого, часто глобального значення. Зараз перед ученими і практиками встає необхідність усвідомити можливості впливу людини на розвиток суспільства, світу в цілому, уточнити співвідношення об'єктивних процесів, з одного боку, людської дії на них – з іншого. Вихід України з кризи вимагає інноваційних дій і широкого сучасного мислення. Без прогнозування різних явищ і процесів, без передбачення перспектив їх розвитку неможливе науково обґрунтоване управління, вироблення і прийняття ефективних управлінських рішень. Виявлення назріваючих тенденцій, проблем і протиріч суспільного життя, пошук шляхів і методів їх вирішення – важливе завдання соціальної прогностики.

2. Конференція визнала дискусійним характер головних питань, пов'язаних із дослідженням методики та практики соціального прогнозування.

3. Враховуючи актуальність питань, пов'язаних із сучасним станом та перспективами розвитку соціальної прогностики, необхідним є активізація наукових досліджень з таких напрямків:

- Глобальні структурні трансформації та тренди сучасного суспільства;
- Системний аналіз минулого і проектування майбутнього;
- «Аналіз майбутнього» та його роль в управлінні соціально-політичними процесами;
- Основні напрями моделювання соціальних процесів;
- Побудова прогностичних технологій та стратегій розвитку суспільства;
- Особливості розвитку соціального прогнозування в Україні;
- Проблема вибору та реалізації векторів геополітичного розвитку України.

4. Учасники конференції зазначили, що визначальною рисою сучасного суспільства є його «орієнтація на майбутнє» в усіх вимірах: уряди прагнуть

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

передбачати результати своєї внутрішньої і зовнішньої політики, підприємства прогнозують темпи свого економічного зростання, політики хочуть знати заздалегідь результати виборів, індивіди замислюються над перспективами своєї кар'єри. Потреба в передбаченні зростає й у зв'язку з розвитком нових інформаційних технологій, вплив яких відчутний у всіх сферах суспільного життя.

Учасники конференції *запропонували:*

1. Схвалити та розширювати співпрацю міждисциплінарних досліджень майбутнього у філософському, історичному, географічному, культурологічному, економічному, політологічному, соціологічному ракурсах.

2. Продовжити практику проведення наукових конференцій з проблематики соціальної прогностики за участю науковців, аспірантів, студентів закладів вищої освіти України та науково-дослідних центрів, активістів громадських організацій та представників органів влади.

3. У рамках наукової співпраці налагодити подальші міждисциплінарні розвідки у дослідженні ефективних теоретико-практичних механізмів соціального та політичного прогнозування за конкретними сферами їх застосування, що дасть можливість, по-перше, органам державної влади більш адекватно реагувати на новітні виклики, а, по-друге, сприятиме виробленню альтернативних варіантів реформування стратегічних галузей і сфер сучасного українського суспільства.

4. Для покращення імплементації соціально-політичних прогностичних розвідок в управлінську практику запропонувати органам державної влади спільно з науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами підготувати технічні завдання зі створення інформаційно-аналітичних систем та їх прогностичних елементів за напрямками функціонування органів державної влади. Крім того, доцільним є запровадження дієвих механізмів співпраці між державними та недержавними інформаційно-аналітичними структурами в контексті розробки коротко-, середньо- та довгострокових прогнозів (зокрема, шляхом проведення спільних досліджень з актуальних питань внутрішньої та зовнішньої політики).

Ухвалено учасниками Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики», 19 квітня 2019 р.

ЗМІСТ

Богомаз К.Ю. Об'єднані територіальні громади як визначальний драйвер децентралізації регіонів України	3
Висоцька О.Є. Медіакратія як тренд глобального суспільного розвитку ХХІ століття	5
Городяненко В.Г. Методологические основы историографических исследований в социологии	7
Денисенко І.Д. Моделювання соціальних процесів у контексті розвитку теорії конфлікту	13
Катаєв С.Л. Прогностичний потенціал соціосистемологічної концепції Ю. Романенка	15
Квітка С.А. Відмінність Форсайту від традиційних технологій соціальної прогностики	16
Кривошеїн В.В. Ідентифікаційні практики в суспільстві ризику	19
Лепський М.А. Невизначеності та несподіваності у контексті сценарного прогнозування	22
Ніколенко В.В. Евристичний потенціал соціально-економічної думки В.К. Липинського як видатного вченого та громадського діяча	25
Осетрова О.О. Перспективи розвитку соціальної роботи з надання паліативної та хоспісної допомоги	29
Поліщук І.О. Політична культура епохи постмодерну	32
Польовий М.А. Переваги та вади структурно-демографічного прогнозування політичної нестабільності сучасних транзитивних держав	34
Радіонова І.О. Соціальне прогнозування за умов контингентності: до визначення діапазону можливостей	36
Скворець В.О. Зміна ресурсного потенціалу як виклик стабільності суспільства	37
Требін М.П. Тероризм: сучасні тенденції та перспективи розвитку	40
Ходус О.В. Дефіцит суб'єктивності як соціальний ефект сучасної парадигми (пост)соціальності	42
Чепак В.В., Петренко-Лисак А.О. Освіта 4.0 як трансформація викладацьких практик	44
Кузеванов В.М. Методика експертного аналізу і соціального прогнозування	46
Безрук О.О. Проблеми прогнозування соціального розвитку в умовах впливу глобальних трансформацій	49
Бойко В.А. Освітні траєкторії молоді в контексті сучасних українських реалій	50

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Бондаренко З.П., Лазаренко В.І. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх педагогів і психологів до діяльності в умовах інклюзивної школи	52
Гилюн О.В. Перспективи впровадження дуальної вищої освіти в Україні	56
Гудзенко О.З. Конструювання темпоральності в дослідженні повсякденних кейсів	58
Демичева А.В. Антикафе як трендовий молодіжний спот у просторі сучасного міста	59
Зубарева О.І. Перспективи медичної реформи в Україні	62
Ключник Р.М. Політичні протести сучасності: спроба прогностичного аналізу	65
Ковальська-Павелко І.М. Модельне ретросказання як інтерполятивна методика соціальної прогностики	67
Комих Н.Г. Екологічне прогнозування в дослідницькому полі соціоекології	69
Легеза С.В. «Бути іншим»: постлюдство як концепт в популярній культурі на пострадянському просторі	71
Павленко І.О. Суб'єкти миру та війни у розвитку соціального світу	75
Сорокіна Л.М. Розвиток системи освіти: соціологічне прогнозування	76
Шеломовська О.М. Соціально-організаційне проектування у реформуванні державного управління вищою освітою	78
Шепеленко И.П. Перспективы современной городской мобильности	80
Ячний А.М. Детермінація прогнозування в соціальній інженерії	83
Безуглий П.Г. Оцінка масштабів міграційних процесів в Україні	85
Богаченко М.М. Політичний менеджмент ринкових відносин: прогностичні можливості	87
Зеленкевич Л.П. Соціальні ризики децентралізації: фактор лідерства	88
Каритка В.В. Екологічна відповідальність як тренд сталого розвитку промислових міст	90
Осмоловська А.О. Криза Європи та її вплив на політичний імідж України	92
Семенчук І.С. Перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні	94
Скляренко К.О. Біографічні методи як фокус методологічних перспектив соціологічних досліджень майбутнього	96
Шуліка Я.В. Основні форми глобального суспільного розвитку в концепції «Імперії» М. Хардта та А. Негрі	98
Болсун А.А., Бойко В.А. Прогностичність дискурсу влади у сучасному українському контексті	100
Веліханова Е.Ш., Гудзенко О.З. Феномен «відповідального батьківства» як відповідь на виклики сучасності	102
Гнида А.С., Райська А.Ю. Геймери як молодіжна субкультура	104
Дяченко Д.В., Скляренко К.О. Інституційний вимір соціальної інженерії	106

Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми соціальної прогностики» (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)

Замковий М.Ю., Гилюн О.В. Безробіття як соціально-економічне явище: соціологічний аспект аналізу	108
Левченко О.О., Ходус О.В. Ціннісні пріоритети сучасного українського суспільства: чи можливо подолати залежність від «пройденого шляху»?	110
Маренюк В.О., Зубарева О.І. Візуальна репрезентація в медійному просторі як «гра» з дискурсивним образом жінки	113
Михлик О.С., Бойко В.А. Соціальний контроль як елемент соціальної реальності	116
Парфьонова Д.О., Легеза С.В. Молодіжний бунт у сучасних антиутопіях	118
Яблуновський А.В., Ходус О.В. Політичний гумор як форма символічного супротиву	120
Резолюція	123

УДК 304.3(477)(082)
ББК 71.4(4Укр)я43

Наукове видання

**Збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Актуальні проблеми соціальної прогностики»
(м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.)**

Відповідальний за випуск професор В.В. Кривошеїн

Здано на складання 12.04.2019. Підписано до друку 17.04.2019. Формат 60x84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 7,44. Обл.-вид. арк. 8,25.
Наклад 100 пр. Зам. № 13

Свідоцтво про видавничу діяльність
розповсюдження видавничої продукції
Серія ДК № 5729 від 26.10.2017
видано Державним комітетом телебачення і радіомовлення України
ТОВ «Видавничо-поліграфічний дім «Формат А+»
49000, м. Дніпро, вул. Вернадського, 19/21
Тел./факс: (056) 745 15 95